

Τεύχος 18 | Ιούνιος 2025
ISSN 2732-7701

Έλληλον

Χτίζοντας το μέλλον

Ένθετο:

Εμείς οι Έλληνες
Ρίζες και Ορίζοντες
Από τη Σαλαμίνα στην Ψηφιακή Εποχή

ΜΗΝΥΜΑ ΕΚΔΟΤΗ

Εμείς οι Έλληνες – Ρίζες και Ορίζοντες – Από τη Σαλαμίνα στην Ψηφιακή Εποχή

Άγγελος Παγκράτης
Ιδρυτής και Πρόεδρος ΔΣ της ΑΛΛΗΛΟΝ
Πρώην Επιτετραμμένος της ΕΕ στις ΗΠΑ και πρώην πρέσβης της ΕΕ στην
Αργεντινή και στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου
[Angelos Pangratis | LinkedIn](#)

Αγαπητά Μέλη, φίλοι και φίλες της ΑΛΛΗΛΟΝ,

Με μεγάλη ικανοποίηση σας παρουσιάζω το 18ο τεύχος του περιοδικού μας. Σωρεία εξαιρετικών άρθρων και αρθρογράφων και εξαιρετική δουλειά από όλη την ομάδα του περιοδικού. Θερμά ευχαριστήρια και συγχαρητήρια σε όλους!

Με αυτό το 18ο τεύχος του περιοδικού e-ΑΛΛΗΛΟΝ, εγκαινιάζουμε μια νέα στήλη αφιερωμένη στη μακρά πορεία του ελληνισμού στον χρόνο και τον κόσμο.

Η επαγγελματική πρόοδος και η προσωπική επιτυχία, που βρίσκονται στο επίκεντρο της αποστολής της ΑΛΛΗΛΟΝ, δεν οικοδομούνται μόνο με προσήλωση, επιμονή και σύγχρονα εργαλεία. Υποστηρίζονται και εμπνέονται από ένα πλέγμα αξιών που μας ενώνει: την αλληλεγγύη, την αλληλοϋποστήριξη, την αξιοκρατία, την πίστη στη συνεργασία και στην κοινή πρόοδο. Αυτές είναι οι αρχές που καλλιεργούμε μεταξύ μας – και είναι οι ίδιες αρχές που, ιστορικά, κράτησαν ζωντανό τον ελληνισμό σε δύσκολες εποχές και τον έκαναν να ανθίσει, να διαπρέψει και να αφήσει ανεξίτηλα σημάδια στον παγκόσμιο πολιτισμό.

Γιατί η πραγματική μας δύναμη –η αντοχή στις κρίσεις, η έμπνευση για υπέρβαση, η δυνατότητα για δημιουργία με βάθος και προοπτική– αντλείται από βαθύτερα θεμέλια: από την αίσθηση, την πίστη και τη δύναμη της ταυτότητάς μας, από τις αξίες μας, τον πολιτισμό μας, καθώς και τις μνήμες και τα βιώματα του ελληνισμού.

Στη στήλη αυτή θα αναστοχαστούμε κρίσιμες στιγμές και περιόδους της ιστορίας μας και της συνεχούς εξέλιξης του ελληνισμού στην Ελλάδα και τον κόσμο. Στιγμές και περίοδοι σημαντικές – από αυτές που διαμορφώνουν την εθνική ταυτότητα και την ιστορική συνείδηση.

Γιατί όσο καλύτερα γνωρίζουμε την ιστορία μας, τόσο πιο συνειδητά μπορούμε να οραματιστούμε και να χτίσουμε το μέλλον.

Ξεκινάμε με ένα συγκινητικό και επίκαιρο αφιέρωμα στον ελληνισμό του Πόντου και των χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης – μια πτυχή της ιστορίας μας που οφείλουμε να γνωρίσουμε όλοι καλύτερα. Την παρουσίαση υπογράφει ο γνωστός συγγραφέας και πρώην πρέσβης της Ελλάδος, Διονύσης Καλαμβρέζος.

Η απαραίτητη αναγέννηση του ελληνισμού χρειάζεται ρεαλισμό και την κατάλληλη σύνθεση των καλύτερων στοιχείων του ιστορικού μας βάθους με τις προκλήσεις του σήμερα. Σε αυτή τη δημιουργική διαδικασία, η ΑΛΛΗΛΟΝ θέλει να είναι παρούσα – και να συμβάλει ουσιαστικά, με σεβασμό στο παρελθόν και πίστη στο μέλλον.

Το λόγο της νέας μόνιμης στήλης

«Το μέλλον δεν χτίζεται στο κενό. Όσο βαθύτερα γνωρίζουμε το παρελθόν μας, τόσο πιο σταθερά βαδίζουμε προς έναν ελληνισμό που αντέχει, εξελίσσεται και δημιουργεί ξανά.»

Με εκτίμηση,

Άγγελος Παγκράτης
Εκδότης του e-Αλληλον

Impressum

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΑΛΛΗΛΟΝnet
Άγγελος Παγκράτης

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ:

ΑΛΛΗΛΟΝNet
Εθνική Οδός Λευκίμης 6, Κέρκυρα, Ελλάδα

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:

Χρήστος Μπεζιρτζόγλου

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

Αργύρης Νταμπανλής

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

Δημήτρης Ηλιόπουλος,
Κλεάνθης Γαβριηλίδης,
Όλγα Κοσμίδου

ΟΜΑΔΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ:

Αλέξανδρος Παγκράτης

**ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ &
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:**

Χριστίνα Μπαγκάκη

EMAIL ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ:

periodiko@allilonet.gr

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ:

<https://allilonet.com/>

LinkedIn:

<https://www.linkedin.com/company/allilon/>

ISSN: 2732-7701

COVER & BACKCOVER:

shared by creators on pexels.com (royalty free)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

02 Μήνυμα Εκδότη
Άγγελος Παγκράτης

03 Περιεχόμενα

04 Γενικά Άρθρα

05 Η ψηφιακή μετάβαση της δημοκρατίας ως απάντηση στην πολιτική κρίση του 21ου αιώνα
Παρασκευάς Σπηλιόπουλος

08 A sociological approach to the effects of AI, a new era of Democratic Digitalization
Δρ. Γεωργία Χρονοπούλου

14 The new Third Age as Life's new re-engagement Frontier
Χρήστος Μπεζιρτζόγλου

19 Η συναισθηματική δυσφορία στις διαπροσωπικές σχέσεις – είναι αγάπη ή είναι οικειότητα;
Μάγια Θεοχάρη

22 How gender studies have changed our understanding of International Relations
Αγαθάγγελος Σταυρόπουλος

29 “Πως μια επιχείρηση ΚΑΙΝΟΤΟΜΕΙ”: Προϋποθέσεις & εργαλεία ανάπτυξης καινοτομίας για κάθε επιχείρηση/οργανισμό
Παπασωτηρίου Δημήτρης

32 Νέοι κανόνες ΕΕ για τα πλαστικά: Από το «παίρνω-παράγω-πετάω» στο «σχεδιάζω-χρησιμοποιώ-ανακυκλώνω»
Νέλλη Παλαιολόγου

36 Τα οφέλη της κοινωνικής επαναχρησιμοποίησης υπολογιστών
Γιώργος Μακρίδης

39 Ενεργειακή μετάβαση & εκμετάλλευση ορυκτών και φυσικών πόρων στην Ελλάδα: Η πορεία προς μια βιώσιμη οικονομία
Δρ. Κώστας Σαχπάζης - Κωνσταντίνα Σαχπάζη

45 Ενέργεια σε μετάβαση: Η γεωπολιτική ανασφάλεια του 21ου αιώνα
Χριστίνα Ιωάννου

48 Το επάγγελμα του τοξικολόγου στην Ελλάδα: Από το μεταπτυχιακό στην επαγγελματική πραγματικότητα
Δρ. Φώτιος Τέκος

51 Εμείς οι Έλληνες – Ρίζες και Ορίζοντες – Από τη Σαλαμίνα στην Ψηφιακή Εποχή

59 Ex-Libris

60 Λήμματα για μεγάλους της Όλγας Μ. Φωτεινού
Χρήστος Μπεζιρτζόγλου

62 Mentor's Corner
Μέντορες Επιχειρηματικότητας, Σπουδών και Καριέρας, Young Mentors

64 Αντι Επιλόγου
In the pursue of Happiness: From Knowledge to Wisdom
Χρήστος Μπεζιρτζόγλου

66 Λόγια Σοφίας

Γενικά Άρθρα

«Λαμπάδια ἔχοντες διαδώσουσιν ἀλλήλοις»

(Οι φέροντες τις δάδες τις μεταλαμπαδεύουν ο ένας στον άλλον). Φράση από την «Πολιτεία» του Πλάτωνα, στη μετατροπή της εισόδου στο Πανεπιστήμιο του Yale.

Το περιοδικό υποστηρίζει και προωθεί τους στόχους της ΑΜΗΛΟΝ με τα γενικά, τα θεματικά (ένθετα) και άλλα άρθρα του κάθε τεύχους. Οι κύριοι στόχοι της ΑΜΗΛΟΝ είναι:

1ος στόχος: Να υποστηρίζει ατομικά τις προσπάθειες των μελών μας και ιδίως των νέων μας που προετοιμάζονται και αγωνίζονται για ένα καλύτερο επαγγελματικό μέλλον.

2ος στόχος: Να κτίζει συνοχή και πνεύμα εθελοντισμού, αλληλεγγύης και αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των μελών της καθώς και με άλλους φορείς με τους οποίους συνεργάζεται στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

3ος στόχος: Να συμβάλει, μέσα σε ένα διεθνές πλαίσιο τεχνολογικής επιτάχυνσης, αλλά και τριβών, συγκρούσεων και ανατροπών στην απαραίτητη προετοιμασία και προσαρμογή, μελών και συνεργατών και, ευρύτερα, στην πρόοδο και ανθεκτικότητα της Ελλάδας και του Ελληνισμού.

Η ψηφιακή μετάβαση της δημοκρατίας ως απάντηση στην πολιτική κρίση του 21ου αιώνα

Παρασκευάς Σπηλιόπουλος
Μέντορας ΑΛΛΗΛΟΝ

[Paraskevas Spiliopoulos | LinkedIn](#)

Βιώνουμε την εποχή όπου η ψηφιακή και η φυσική ζωή αλληλοσυνδέονται σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας. Η τεχνολογία έχει ξεπεράσει εδώ και καιρό τα όρια του χώρου και του χρόνου, επιτρέποντας συνεχή ψηφιακή επικοινωνία και συνύπαρξη, από την εργασία και την εκπαίδευση μέχρι την κοινωνική επαφή, τη διασκέδαση και την αναζήτηση συντρόφου.

Ο πολίτης του 21ου αιώνα, σε όλο το εύρος του ανεπτυγμένου κόσμου, έχει οικειοποιηθεί τεχνολογικά εργαλεία που ενισχύουν την δυνατότητα παρέμβασης του στον δημόσιο διάλογο και του επιτρέπουν άμεση πληροφόρηση από κάθε γωνιά του πλανήτη. Ταυτόχρονα, η αλληλεπίδρασή του με γεγονότα, τάσεις και απόψεις σε πραγματικό χρόνο και με ανεπτυγμένα μέσα, διαμορφώνει νέες συνθήκες συμμετοχής, κατανόησης και αντίδρασης στην κοινωνική πραγματικότητα.

Αξίζει, όμως, να παρατηρήσουμε τη σημερινή πραγματικότητα μέσα από το «φακό» του κόσμου όπως ήταν πέντε δεκαετίες πριν. Μια τέτοια αναδρομική ματιά μπορεί να οδηγήσει σε ένα ιδιαίτερα χρήσιμο συμπέρασμα, ικανό να φωτίσει με μεγαλύτερη καθαρότητα την πολιτική διάσταση του σημερινού δημόσιου βίου.

Μια Μελλοντική Ματιά... στο Παρόν από τον Άλβιν Τόφλερ

Ήδη λοιπόν από τις απαρχές της δεκαετίας του 1970, ο [Άλβιν Τόφλερ](#), ένας από τους σημαντικότερους Αμερικανούς συγγραφείς, μελλοντολόγους και θεωρητικούς της κοινωνίας του 20ου αιώνα,

στο βιβλίο του "[Future Shock](#)", που εκδόθηκε το 1970, προβλέπει με σημαντική ακρίβεια αλλαγές που έμελλε να βιώσει η ανθρωπότητα τον 21ο αιώνα, ως συνέπεια των τρομακτικών τεχνολογικών αλμάτων που θα συναντούσε μπροστά της, στο τέλος του 20ου και στις αρχές του 21ου αιώνα.

Ο Τόφλερ, μεταξύ άλλων διορατικών προβλέψεων όπως η γεωμετρική πρόοδος της καινοτομίας, η μεταστροφή σε πιο ταχείς και ρευστούς τρόπους ζωής, η υπερπληροφόρηση και η αποδόμηση των παραδοσιακών κοινωνικών δομών (αντικρούοντας την τότε κυρίαρχη αντίληψη περί παγκόσμιας ομογενοποίησης), προέβλεψε ένα μεταδημοκρατικό μέλλον, ως απάντηση στην αδυναμία των παραδοσιακών θεσμών να ανταποκριθούν στην ταχύτητα των κοινωνικών και πληροφοριακών αλλαγών.

Μίλησε για την ανάγκη αποκέντρωσης και ενίσχυσης της συμμετοχικότητας στην διακυβέρνηση, στοιχεία που συνδέονται με πιο εξελιγμένες μορφές δημοκρατίας — αν και τότε δεν υπήρχε η τεχνολογική βάση για να το περιγράψει πλήρως. Η αλλαγή αυτή πηγάζει από την ανάγκη δημιουργίας ενός δημοκρατικού μοντέλου που θα μπορέσει να απορροφήσει την επιτάχυνση των εξελίξεων, να διαχειριστεί τον αυξανόμενο όγκο πληροφοριών και να επανεντάξει τον πολίτη σε μια διαδικασία ουσιαστικής συμμετοχής και συνδιαμόρφωσης πολιτικών αποφάσεων.

Σήμερα, λοιπόν, η πρόβλεψή του μοιάζει πιο επίκαιρη από ποτέ. Καθώς ο κόσμος εξελίσσεται παράλληλα με την τεχνολογία σε κάθε

του εκδοχή, το πολιτικό σύστημα παραμένει ακόμα η πτυχή με τη μεγαλύτερη αντίσταση στην αλλαγή και την καινοτομία. Παρά τις εκθετικές αλλαγές που φέρνουν τα ψηφιακά μέσα στην καθημερινή ζωή, οι τρόποι συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων μένουν εντυπωσιακά... ίδιοι. Η ψήφος κάθε τέσσερα χρόνια, οι κλειστές κοινοβουλευτικές διαδικασίες, και η δυσκολία διαφανούς επικοινωνίας με την εξουσία αποτελούν χαρακτηριστικά ενός πολιτικού μοντέλου που δείχνει όλο και πιο αποκομμένο από τις ανάγκες και τις δυνατότητες του σύγχρονου πολίτη.

Η Δημοκρατία Σήμερα: Ένα Μοντέλο σε Κρίση

Τόσο στην Ευρώπη όσο και στις Ηνωμένες Πολιτείες επικρατεί ανοιχτή αμφισβήτηση των βασικών αρχών του φιλελεύθερου δημοκρατικού μοντέλου. Η τάση αυτή δεν παρατηρείται αποκλειστικά στο πολιτικό περιθώριο όπως παλαιότερα. Αντιθέτως, πλέον εκφράζεται από κόμματα που σήμερα τείνουν να καθιστούν συστημικά και ηγέτες, όπως το παράδειγμα της Πολωνίας του Κάρολ Ναβρότσκι, της Ουγγαρίας του Όρμπαν ή η αυξανόμενη επιρροή του ακροδεξιού AfD στη Γερμανία. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η τραμπικιά πολιτική σκηνή συνεχίζει να εκφράζεται με ρητορικές που υπονομεύουν θεσμούς όπως η ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης ή η αξιοπιστία των εκλογικών διαδικασιών.

Παράλληλα, η παγκόσμια γεωπολιτική ισορροπία επαναπροσδιορίζεται, καθώς αυταρχικά καθεστώτα όπως η Κίνα και η Ρωσία παρουσιάζουν εναλλακτικά μοντέλα διακυβέρνησης που δίνουν έμφαση στον κρατικό έλεγχο, την τεχνολογική υπεροχή και την αποσύνδεση από δυτικά πρότυπα. Η Κίνα, για παράδειγμα, επενδύει στρατηγικά στον τομέα της τεχνητής νοημοσύνης, με το κράτος να ηγείται της μετάβασης σε ένα οικοσύστημα εθνικά ελεγχόμενης καινοτομίας.

Το συγκεντρωτικό τους μοντέλο μεταφράζεται σε πολιτικό κεφάλαιο, καθώς παρουσιάζεται ως μοντέλο «αποδοτικής διακυβέρνησης» σε αντιδιαστολή με τις αργές, «συμμετοχικοφανείς» διαδικασίες των φιλελεύθερων δημοκρατιών. Στο πλαίσιο αυτό, ένα αυξανόμενο ρεύμα νεοσκεπτικιστών της δημοκρατίας —τόσο στον ακαδημαϊκό διάλογο όσο και στον δημόσιο λόγο— εγείρει ερωτήματα σχετικά με τη λειτουργικότητα του δημοκρατικού μοντέλου υπό τις νέες συνθήκες. Έρευνες όπως αυτή του Pew Research Center (2023) καταδεικνύουν ότι σε χώρες όπως η Ιταλία, η Γαλλία και οι ΗΠΑ, πάνω από 50% των πολιτών δηλώνουν πως "δεν αισθάνονται ότι η ψήφος τους κάνει

διαφορά".

Η Ψηφιακή Στροφή: Μια Σύγχρονη Πρόταση Δημοκρατίας

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αβεβαιότητας και θεσμικής κόπωσης, η συζήτηση για την Ηλεκτρονική Δημοκρατία (E-Democracy) αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Ως έννοια, το E-Democracy, που ανήκει στην σφαίρα της Ανοιχτής Διακυβέρνησης, προτείνει νέες μορφές διαδραστικής συμμετοχής στην δημοκρατική διαδικασία, δομές διαφάνειας και ανοιχτής θεσμικής συμμετοχής μέσω της τεχνολογίας. Προσφέρει τη δυνατότητα να γεφυρωθεί το χάσμα ανάμεσα στον πολίτη και τους θεσμούς, διαμέσου τεχνολογικών εργαλείων που έχουν πλήρως εφαρμοσμένη λειτουργία σε διαφορετικά οικοσυστήματα, όπως οι συμμετοχικές πλατφόρμες και η τεχνολογία block-chain, και δημοκρατικών διαδικασιών όπως η αποκεντρωμένη διαβούλευση, οι ηλεκτρονικές ψηφοφορίες και τα ανοιχτά δεδομένα. Η Ηλεκτρονική Δημοκρατία (E-Democracy) δεν έρχεται να αντικαταστήσει την αντιπροσωπευτική Δημοκρατία, αλλά συνδέεται ως επαυξητική δομή που εισάγει νέα επίπεδα συμμετοχής.

Στο σημερινό ψηφιακό περιβάλλον, όπου οι πολίτες ενημερώνονται, συζητούν και διαμορφώνουν άποψη κυρίως μέσω διαδικτύου, είναι παράδοξο η πολιτική διαδικασία να παραμένει σχεδόν ανέγγιχτη από αυτές τις εξελίξεις. Μέσω ψηφιακών πλατφορμών διαβούλευσης, οι πολίτες μπορούν να καταθέτουν τις προτάσεις και ανησυχίες τους με θεσμικό τρόπο, προσφέροντας στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής άμεση πρόσβαση στον παλμό της κοινωνίας, και παράλληλα να λαμβάνουν εκθέσεις αξιολόγησης (feedback reports) από την έκβαση της διαβούλευσης τους έως την εκτελεστική υλοποίηση.

Σε ό,τι αφορά ζητήματα όπως η βαρύτητα της ψηφοφορίας (συμβουλευτική ή δεσμευτική), ο καθορισμός της ατζέντας διαβούλευσης και ο βαθμός άμεσης ή έμμεσης επιρροής της συμμετοχής στην κοινοβουλευτική διαβούλευση, διαμορφώνονται διαφορετικά θεωρητικά μοντέλα και σχολές σκέψης, που ακόμα δεν μπορούν να εξεταστούν σε μεγάλο πρακτικό βάθος και διαφέρουν μεταξύ τους στο πόσο ριζοσπαστικά επεμβαίνουν. Αυτό που πρέπει να αποσαφηνιστεί επιστημονικά είναι πιο μοντέλο ταιριάζει καλύτερα στις σύγχρονες αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες.

Τα Διαφαινόμενα Εμπόδια στην Ψηφιακή Δημοκρατία

Παρά τις δυνατότητές της, η υιοθέτηση της Ηλεκτρονικής Δημοκρατίας

ενέχει κρίσιμους κινδύνους που πρέπει να αντιμετωπιστούν με στρατηγική πρόβλεψη, χωρίς να σχετίζονται όλοι άμεσα με την δομή της. Η παραπληροφόρηση μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, ο ρόλος των αλγορίθμων στην ανάδειξη ή απόκρυψη πληροφοριών και η δημιουργία απομονωμένων και συνάμα «εκκωφαντικών» [echo chambers](#) επηρεάζουν καθοριστικά την αντίληψη της πραγματικότητας των – εν δυνάμει άμεσα συμμετόχων στην πολιτική διαδικασία – πολιτών.

Επιπλέον, η πλήρης εισχώρηση της Τεχνητής Νοημοσύνης στην καθημερινότητα και η δυνατότητα δημιουργίας deepfake περιεχομένου απειλούν να νοθεύσουν τον δημόσιο διάλογο και να χειραγωγήσουν πολιτικές στάσεις, ενώ οι μελλοντικές εξελίξεις της Γενικής Τεχνητής Νοημοσύνης δημιουργούν ένα πεδίο ριζικής αβεβαιότητας για το πώς θα επηρεαστεί η σχέση πολίτη-τεχνολογίας-πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται εμφανής η ανάγκη για σαφή θεσμικά όρια και μηχανισμούς διαφάνειας, που θα προστατεύουν μία πιο συμμετοχική δημοκρατική διαδικασία από παραπληροφόρηση, χειραγωγή και πλήρη τεχνολογική εκτροπή – αφαιρώντας ουσιαστικά και την προστιθέμενη αξία από το σημερινό δημοκρατικό μοντέλο.

Σε χώρες όπως η Εσθονία, η Φινλανδία και η Ελβετία, η ψηφιακή διακυβέρνηση έχει θεσμικά εδραιωθεί και εφαρμόζονται με μεγαλύτερη συνέπεια πρακτικές όπως η ηλεκτρονική ψήφος και οι ανοιχτές δημόσιες διαβουλεύσεις. Σε άλλες χώρες όπως είναι και η Ελλάδα, εργαλεία του E-Democracy έχουν αναπτυχθεί και σταδιακά εδραιώνουν τον ρόλο τους στο πολιτικό πεδίο. Τέτοια εργαλεία είναι το [OpenGov](#) και η [Diavgeia](#), χωρίς βέβαια ακόμα να έχουν αποκτήσει ευρεία υιοθέτηση από το εκλογικό σώμα. Ωστόσο, σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, η ανάπτυξη της Ηλεκτρονικής Δημοκρατίας – ενός κυρίαρχου μοντέλου και ρυθμιστικού πλαισίου - παραμένει σε πρώιμο στάδιο και δεν έχει ακόμα ωριμάσει επαρκώς ώστε να επιβάλλει ενιαίους κανόνες και πλαίσια, που να λαμβάνουν υπόψη τη νομική, τεχνική και πολιτισμική πολυπλοκότητα κάθε κράτους.

Παράλληλα, η ψηφιακή ανισότητα μεγαλύτερων γενεών σε σχέση με τις σύγχρονες digital native γενιές, δυσχεραίνουν την πλήρη δημοκρατική εξίσωση και συμπερίληψη στην Ηλεκτρονική Δημοκρατία.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι η συμμετοχή σε δημοκρατικές διαδικασίες υψηλής τεχνοκρατικής και στρατηγικής εξειδίκευσης, όπως η κλιματική πολιτική, οικονομικοί προϋπολογισμοί ή η ρύθμιση της τεχνητής νοημοσύνης, δεν είναι πρακτικά εφικτή για όλους τους πολίτες. Αυτό καθιστά αναγκαία μια σαφή διαβάθμιση θεμάτων, όπου θα ορίζεται ποια ζητήματα είναι κατάλληλα για ανοιχτή συμμετοχή και ποια απαιτούν παράκαμψη των ανοιχτών διαδικασιών.

Συμπερασματικά

Η Ηλεκτρονική Δημοκρατία αναδεικνύεται σε μια από τις πιο κρίσιμες και απαιτητικές προκλήσεις για το δημοκρατικό μέλλον του 21ου αιώνα. Προς το παρόν, είναι θεωρητικά και πρακτικά αδύνατο να προσδιορίσει κανείς με ακρίβεια την αρχιτεκτονική, τη λειτουργικότητα και τις θεσμικές προσαρμογές μέσα στις οποίες πιθανώς να ευδοκιμήσει, καθότι διανύουμε ακόμα μια θυελλώδη εξελικτική διαδικασία της κοινωνίας, της πολιτικής και της ψηφιακής πραγματικότητας. Ακόμα βρισκόμαστε στην κλιμάκωση των εξελίξεων και δεν είναι εύκολο να υπάρξει νηφαλιότητα αλλά και πολιτική και κοινωνική ωριμότητα για να εξεταστεί περαιτέρω η μοντελοποίηση της. Ωστόσο, δεν φαίνεται να απέχει πολύ η στιγμή όπου οι συνθήκες του «Future Shock» —όπως το περιέγραψε ο Τόφλερ και το βιώνουμε πλέον σε πλήρη οξύτητα— θα απαιτήσουν την σύμπραξη πολιτικής επιστήμης και καινοτομίας, προκειμένου να δοθούν νέες, προσαρμοσμένες απαντήσεις στις εντονότερες δημοκρατικές προκλήσεις της εποχής. Το αν η Ηλεκτρονική Δημοκρατία θα αποτελέσει μεταρρυθμιστικό σημείο καμπής για την πολιτική κρίση του δυτικού κόσμου ή απλώς μία ακόμη οραματική πρόταση, θα αποδειχθεί εν καιρό.

A sociological approach to the effects of AI, a new era of Democratic Digitalization

Δρ.Γεωργία Χρονοπούλου

Μέντορας ΑΛΛΗΛΟΝ

Μεταδιδακτορική ερευνήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου, Τμήμα Κοινωνιολογίας

Δρ. του Πανεπιστημίου Παντείου, Τμήμα Κοινωνιολογίας

Msc. MPA 2 Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Οικονομίας

[Georgia Chronopoulou | LinkedIn](#)

"Niccolò Machiavelli: ... there is nothing more difficult to plan, more doubtful to achieve, more dangerous to manage than the creation of a new system... and partly from the distrust of mankind, who believe in nothing new until they have actual experience of this"

The purpose of this study presents the EU enlargement (EU Enlargement Policy COM (2023, Brussels 8.11.2023) in W.B. countries by the use of AI technology to regulate a state of justice, to rationalize the public administration (Anthony Arundel, Carter Bloch, Barry Ferguson-2019-) appropriate to European citizens' life. The problematic of this study is the AI tool effectiveness and amelioration of "civil servants' duties, the education, the skillfulness of citizens- "polis". The paradox of AI technology is the tool of supporting the human complexity (religion, beliefs, language, traditions) taking into consideration the rules of democratic institutions (Democratization Agenda (1996) so as to reduce political polarization (Bason,2010) or to establish the new "innovating culture era" in the service of mankind.

Key words

AI technology, ethics, public sector, education.

Chapter 1.

The Evolution AI Technological evolution

Democracy from the past to present and future

The "Democratization Agenda"¹ based upon the Venice Commission reports concerning the states of Central & Eastern Europe. The European Convention on Human Rights (1950) is the Convention mechanism that refers to the "real democracy". The philosopher Alexis de Tocqueville² supported that "it is not enough for the state to be democratic but society and citizens must also be democratic and that is the difficulty".

Nowadays, "European Society" reacts to confront different aspects of crises (economic, pandemic, even energy) by "Big data"³ tools and devices to ameliorate the way of living, by using "Data" should provide a useful tool for a better society, as far to ameliorate efficiently the public sector. In this way, crises can be manipulated. Private and public sector use "Data" to maximize effectiveness and challenges, so as to facilitate human life. EU is responsible to expand its own borders in order to strengthen democracy and make policies well known, to expand technologies to trade, to form social policy, to respect the climate, the environment, to deteriorate the critical lacuna limits Europe's power to influence the future of the global economy, meritocracy and objectivity and transparency.

In 2020, EU sought skillful technological personnel. Firstly, the digital technology was mentioned in the "Lisbon Treaty (2009)", in the Program MAP 2000 (2010) such as the "S.E.M. 2000 Program"⁴ (C 362 of 02/12/1996 p. 0332) that aims at reducing bureaucracy. Later, the "Innovative Principles and Values Program (2007)"⁵ transformed the legislation of each country into the innovative digital economy

respecting the rules of 96/71 Regulation and the Program Refit (152 art. Lisbon). To determine the AI technology is a new way of transaction, the process of transition towards a “digital economy”, a new era of sustainability. In April 2021, the European Commission proposed the first EU regulatory framework for AI new technology by applying, classifying and analyzing the risk posing to users, different risk levels for better institutional regulation by using the AI Act (2023).

Europe, is a leader in human-centric Artificial Intelligence, had the intention to create a data single market that will make the EU more competitive globally and will enable innovative processes, products and services. Data can flow within the EU domains and across sectors, for the benefit of all; European rules, for privacy and data protection, are covered by competition law and fully respected.

Methodology.

¹An agenda for democratization / Boutros Boutros-Ghali published by the United Nations Department of Public Information, New York, NY 10017.

²A French aristocrat, diplomat, sociologist, political scientist, political philosopher, and historian. He is best known for his works Democracy in America

³<https://bigdataconference.eu/>

⁴C 362 της 02/12/1996 σ. 0332

⁵Competitiveness and Innovation Framework Programme (CIP) (2007-2013)

AI technology. Several limitations of the research that produced this brief were identified:

- The complexity of decision-making process
- in the Balkan countries (e.g., Bosnia and Herzegovina due to its complex institutional setup), resulting in the lack of information about adopted AI-related to legal strategies;
- The legal documents relating to the brief were mainly available in local languages;
- The lack of primary data sources

Modernization of Public Administration using Chabot since 2019

Given examples:

- Modernization of Public Administration uses Chabot by simplifying tools for immediate implementation such as borrowing a Chabot in order to provide services to older people.
- The tools that intended to be integrated are named Artificial

Intelligence (AI). They have the ability to translate surgeons, to control aircraft traffic, or to update and to supplement tax returns, military services and immigration policy.

In Greece, public payments by the Single Payment Authority, the registration of Civil Servants, tax returns, medicine, education and any kind of examinations are performed by Technical Intelligence.

The Digital Decade Policy Program Action

The AI Treaty/Act the targets on digital skills, infrastructure, digitalization of business & Public services (Ps)/Public Sector due to European Declaration on Digital Rights & Principles must be realized on 2030. EU adopted the Lisbon Strategy (2007) concerning the public administration and modernization giving in principles and values of quantitative targets and decisions so as to combat unemployment, to restore injustice through easy digital access to the public sector by obtaining a proper function of the state. Data, principles identified in the Oslo Manual (2005).

A new AI era

The Lisbon Strategy and the Public Sector innovation in the public sector. As an example, research on e-government, public policy and public management has evaluated the role of factors such as collaboration, knowledge sources, innovation activities such as training, and innovation objectives (de Vries et al., 2018). EU adopted the Lisbon Strategy (2007) concerning the public administration modernization giving in principles and values of quantitative targets and decisions so as to combat unemployment, to restore injustice, to ameliorate through easy digital access the measurements of public sector.

Meanwhile, series of crises (2008-2023) economic, pandemic, immigration, climatic, energy crises appeared the use of the internet or the E-Government to support the state and the citizens. The pandemic crisis enforces digital economy by increasing freelance employment. The state, as an institutional and innovative helper to the citizens, manages to manipulate the shock of crises by erasing global values of knowledge. In the time the “Artificial Intelligence” (AI) is transformed into the tool of the digital economy, aims at simplifying the work of civil servants and reducing bureaucracy. On the other hand, W.B. countries intend to enhance the digital tool in order to be modernized in comparison with other European countries.

Democratic Digitalization, the way of living the active “polis” citizen

The problematic side of this research seeks to apply properly the “digitalization knowhow” technic of EU. How to approach the requirements of new era? By facilitating the public administration procedures. EU has to relaunch the European project emphasizing on values:

- Equality and solidarity
- Fundamental freedoms and the rule of law

Sharing on sovereignty and citizen participation at all levels for the progress and harmony of the “EU REFORMS & TRANSFORMATIONS” in a way of enlargement. The point under question is how «*to apply the new technological system of the AI introducing digitalization, modernizing the bureaucratic system, so as to ameliorate the political world.*» The digitalization facilitates the way of citizens living. The intention is to show that the digital modernization simplifies the public administration services. This way makes easier the correlation of “citizen-polis” of the new bureaucratic administrative system since the Weber’s bureaucracy.

Chapter 2.

The role of AI in the EU enlargement

The EU needs enlargement to confront crises and challenges:

- economic- scale & technology aspects and
- in social –demographic, political and defense as well.

As far as it concerns the domain of EU’s societal governance standards, norms, principles, values have been supported in different cultures.

The state of justice is required by the eligible countries and their neighborhood. EU is an advanced federation system till today due to the fact of single market, a way to ensure free movement of goods, services, capital and persons within EU market, to enforce small business.

The high-level social policy aspects, technological and scientific capabilities in climate and the environment, democracy human rights, legal system, women rights, legal system, social mobility, approach to peace. To restructure, to be more flexible in transforming the borders. The core of nations in the EU are the most powerful centers in the world.

Chapter 3

Digitalization and ELISE

The Summit (2024-2025) showed that Bosnia and Herzegovina obtained digital strength and energy from appropriate to the Balkans needs modelled after the Energy Community and Transport Community to use data to all schools in the country. AI & ML supply a high market demand in Europe in all sectors to comply with different laws & principles. The European Location Interoperability Solutions for e-Government (**ELISE**) action aims at Enabling Digital Government through Geospatial Data and Location Intelligence is a package of legal/ policy, organizational, semantic and technical interoperability solutions that aim to facilitate “*more efficient and effective digital cross-border or cross-sector interaction and data re-use*”. ELISE include the cost and time savings by re-using cost-efficient solutions and avoiding duplicated or unnecessary effort, i.e., in data procurement, application development and service delivery.

- More effective **and usable public digital services**, through sharing best practices, fostering collaboration, highlighting optimal business models, processes and technologies.
- **Financial benefits** for private sector companies in re-using public sector location data and participating in joint initiatives.
- **Better support to the Policy Lifecycle** and analysis through cohesive application of location information at the early policy stages.
- **Improved spatial awareness and analytical skills** for Organization to make best use of available data.

Digital Public Services Dimension in in W.B. (DESI 2022)

The Digital public services dimension measures digital transformation of key public services for citizens and businesses, number of e-government users as well as maturity of open data policies. This dimension consists of one sub-dimension which is further divided into five (5) indicators: a digital public services dimension in the Digital public services dimension, a WB region performed notably below the EU, i.e., Serbia has the highest score in the WB region, followed by Albania and North Macedonia with scores above the WB average, a digital public service, a e-Government sub-dimension, WB The Strategy AI contains: “A credible enlargement perspective for & enhanced EU engagement within W.B” contains:

- Stabilization & Association Process (SAP) policy supporting by NATO, OSCE, the IMF & the World Bank.

- Presentation in Summit Zagreb (2000), Thessaloniki (2003) to reaffirm in all SAB countries their approximation to EU standards (Copenhagen criteria & eventual *acquis Communautaire*), series of actions obtained by Regulatory Dialogue was held in Brussels in 2022 between the Ministers of W. Balkans countries to put the basis for Electronic Communications Code, the Cybersecurity Act, the Network and Information Society Directive and the 5G toolbox.

The Copenhagen Criteria as Strategic aims:

The stability in W.B., the common regional policy, the European External Action Service (EEAS) is to make EU foreign policy effective, to manipulate ethnic conflicts (due to the Dayton agreements). The W.B. countries have to achieve the six (6) main initiatives such are: Socio-economic development, mechanisms, the financing of SMEs, transport & energy, "Digital Strategy" broads the online public services, the regional reconciliation and the good neighborly relations by improving cooperation in the field of justice, education, culture, youth and sports.

The Strategy for the "Western Balkans"

The "Strategy for the Western Balkans" or the "Stabilization and Association Agreement" revises enlargement methodology so as to establish a bilateral free trade area. This strategy includes the European social cohesion in an "institutional" common environment where the "*acquis communautaire*" contributes to the enlargement of the European Union. A harmonious development of the member states in accordance with the opinion of the European Economic and Social Committee (Plan for the Western Balkans) (COM (2020)660 final).

The enlargement deepens or widens EU?

The EU needs enlargement so as to obtain:

1. economic- scale & technology aspects,
2. social –demographic, political and defense as well.

The domain of EU's societal governance standards, norms, principles, values and different culture. The state of justice is required by the eligible countries and their neighborhood. It is proper that EU should obtain an advanced federal system to enhance the single market. It's

a high level for obtaining different aspects social policy, technological and scientific capabilities concerning climate, environment, democracy, human rights, legal system, women rights, social mobility, a suitable system to peace. The core of this flexibility is to transform these countries by making them the most powerful centers in the world if EU restructure.

Chapter 4.

The Digital Summit in e-W.B.

Western Balkans countries (WB) appreciated the launch of the Regulatory Dialogue between the EU and WB on transformative policies within digital and green transition goals. Participants recognized the benefits for citizens such as the WB regional roaming free regime charges and commitment to work, including data, an exchange between EU and the Western Balkans.

The e-Western Balkans countries (WB) appreciated the launch of the (Regulatory Dialogue) between the EU and WB and agreed to work on transformative policies within digital and green transition goals. Participants recognized the benefits for citizens brought by the WB regional roaming free regime and committed to work towards a reduction of roaming charges, including for data, between the EU and the Western Balkans. The start of the negotiations on Western Balkans accession to the Digital Europe Program was also highlighted.

The Berlin Process (2014)

The Civil Society Forum enabled the dialogue between Balkan citizens and regional and European decision-makers. Its goal is to ensure civil society participation in the deliberation and creation of policies tailored to bring the countries of the region closer to each other and to anchor them in the European Union. The series was launched in 2015 with the Civil Society Forum of the Western Balkans Summit (Vienna 2015). Since 2017, the European Fund for the Balkans is responsible for the format design and coordination of annual and interim regional Civil Society Forum meetings. Otherwise, the "Agenda CSF Tirana", October 2023 concerned the preparation of a pro-core European states. Enhancing the Berlin Process is to shed light on mechanisms, strategies, best practices, accountability that can reinforce commitments, enhance transparency, regional stability, economic development and political cooperation. Particularly expressed the

need to foster exchange and collaboration for a green and socially transition.

To sum up the above mentioned the **EU Future in W.B.** plan requires: Rule of law, new tools to confront challenges corruption, political & technical challenges, organized crime, weak institutions, to use democratic transformations to link economic prosperity and obtain EU membership. The Politics of Enlargement lead to apply the political commitment to examine the contentious aspects. To enlarge the single market as a Pathway to Prosperity & Green Agenda.

CHAPTER 5.

The result of the Digital Targets

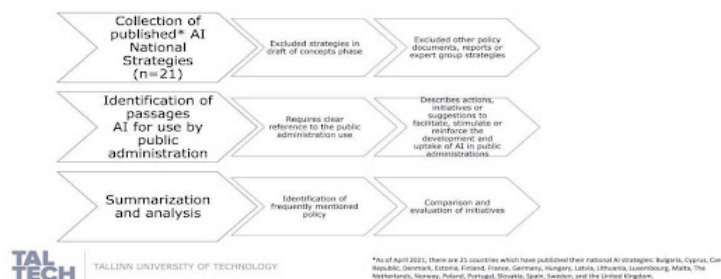
The progress towards these 2030 digital targets is measured by individual indicators that are combined in the current *DESI four* (4) dimensions correspond to “Digital Compass” pillars and each dimension is measuring certain aspects of digital economy and society. The two (2) DESI dimensions have a three-layer structure composed of dimensions, each of which is divided into a set of subdimensions, which consist of individual indicators. In 2022, DESI structure remained the same, only definitions of several indicators were changed to reflect the measures dimensions.

1. *Data, digital transformation* and AI in public sector offer potential challenges of Digital Government Transformation in Serbia example given by the prof. Stefan Dedovic, at the University of Tartu, Estonia. The preliminary research identifies the existing challenges related to the interoperability and data exchange in Serbia and presents observations on how to overcome existing challenges.
2. The “National Interoperability Framework (NIF)” in Serbia was adopted in 2014 which relies on the first version of European Interoperability Framework and could be updated. The business processes of the public administration are still not aligned in public administration which leads to duplicated data and lower efficiency in service delivery. One of the crucial identified barriers is the complexity of data exchange information systems, quality of data and non-aligned business processes.
3. The existing e-services in Serbia are not fully automatic and mainly communication between administrations is asynchronous with delays in service delivery. Developing interoperability and full horizontal integration in the public sector in Serbia and

data exchange, is also a prerequisite for potential cross-border e-services. Opportunities of AI for Western-Balkan public sector, i.e., the «SIGMA Webinars system” follows the service design and delivery in the W.B. countries particularly at the Tallinn University, Technology Dept.

The below scheme concerns statistics upon the W.B. countries:

ANALYSING NATIONAL AI STRATEGIES

First steps at the Sixth Western Balkans Digital Summit Panel Education

“Internet is like a magic library to help, to find answers quickly, and to make work more enjoyable”.

The opportunities offered by the Internet, is the access to modern knowledge that connect schools in BiH where it was noted that there is no internet in more than 500 primary and secondary schools accounting for 14,000 pupils. Internet infrastructure development requires 9,12 million BAM. Telecom provides the opportunity to “Investing in teachers is investing in our children to have an access to the Internet and to use it safely with the EU legislation in that regard. “In October 2023, the MTE will cover the costs of introducing Internet infrastructure in 76 remote schools in RS. For that purpose, 200,000 BAM was needed.

Chapter 6

The future of AI in Western Balkans, ministry’s opinion

In addition to importance of digitalization and technological modernization is significant of investing in people and their daily learning process, so digital transformation is required to be: “... very important to offer to our citizens the solutions that may be used in all sectors as well as to invest in technology, but more importantly in people”.

The most important skill in the future about AI will definitely be to learn and adapt continuously, and this is very important for public

organization that the civil servants be more skillful and flexible. Technical specifications are quite relevant, but critical opinion, innovations and creative problems are also well". "Many new technologies are unknown even to people who are engaged in digital world, and when you are in politics and have to make decisions, it is not simple at all, especially taking into account the speed of technological development.

Artificial intelligence and the risks

AI technology eventually would cause huge job losses, demonstrated how governments have to be careful in taking their decisions. He explained that governments need to invest in digitalization of their strongest sectors, especially in education and public sector. "If you have strong services, digitalize your services, and if you have young people, invest in their digitalization" is supported by Luca Artesi from the Department for Digital Transformation of the Italian Council of Ministers presented what his department is currently engaged in. "Our department is involved in several measures – 5G, 6G, mobility, connectivity of schools, islands and national health institutions. We also have a cloud project as we all want interoperability of public sector. There is also public administrative payment system and the application with access to public services in place" he noted.

European Western Balkans is a new web portal that focuses on the WB countries and reports on development of the EU's enlargement policy. The portal is launched in 2014 by the Centre for Contemporary Politics. The closing event of the Civil Society Forum October 2023 took stock of the EU enlargement and Berlin Process. **Michael Roth**, German politician, said that the EU's future policy towards the candidate countries in East and Southeast Europe "... will demonstrate its willingness to take more responsibility for freedom, democracy, and stability on the continent. Current EU member states should sponsor the candidates and provide them with technical assistance on their EU accession path. Finally, a qualified majority vote instead of unanimity should be introduced in the Council when it comes to the intermediary steps of the accession".

The Result of Forum

The ***European Future of the Western Balkans Rule of law*** is a non-negotiable principle for EU accession and Western Balkan leaders deliver on their commitments and show tangible progress in reforms.

The ***renewed enthusiasm for enlargement*** and the reinvigorating debate in speeding it up, require the support, commitment and engagement of all actors – government, businesses, and civil society. As ***introduction of EU's new financial instruments*** is discussed, political and technical challenges such as corruption, organized crime, and weak institutions need to be tackled head on economic prosperity, democratic transformation as well the perspective of EU membership for the Western Balkans countries.

CONCLUSION

AI is really the tool to all problems of European communities, concerning digitalization inequalities, the needs for education, work, public administration, every form of crisis such as climate, economic, pandemic. Addressing and managing them with new digital tools enforces people to deal with crises and wars. AI system is a panacea or a tool of development or to solve the complexity of people with the power of digital technology. The answer given is to support the human existence or to cause a paradoxical dilemma that AI support technology for the human kind needs under the label of ethics.

BIBLIOGRAPHY

Data links:

1. <https://codeweek.eu/events>
2. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/regulatory-dialogue-between-european-union-and-western-balkans>
3. [FINAL-AI-Report.pdf](#)
4. Oslo 2005 Manual ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT
5. STATISTICAL OFFICE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES Publié en français sous le titre : Manuel d'Oslo 3e édition PRINCIPES DIRECTEURS POUR LE RECUEIL ET L'INTERPRÉTATION DES DONNÉES SUR L'INNOVATION.
6. Boutros Boutros-Ghali An Agenda for Democratization United Nations • New York, 1996P
7. The Treaty of Lisbon (2009)

The new Third Age as Life's new re-engagement Frontier

Χρήστος Μπεζιρτζόγλου
Μέντορας Καριέρας ΑΛΛΗΛΟΝ
Στέλεχος Ευρωπαϊκής Επιτροπής
[Christos Bezirtzoglou | LinkedIn](#)

There are around one billion people in retirement; roughly the one eighth of the world population. They are the new “Age Wave” that brings new opportunities and challenges to society, business, healthcare and labour market. They have opted to re-engage with life (aka to “retire the retirement”) and make the third age, life’s new well-being frontier.

Preparing for a satisfying retirement requires foresight and discipline. Most importantly, it requires an open mind, one that is willing and able to consider all of life’s amazing possibilities. Retirement can be the richest and most satisfying years of your life, if you start, actively and intelligently, to plan for it well in advance.

Introducing the Retirement concept

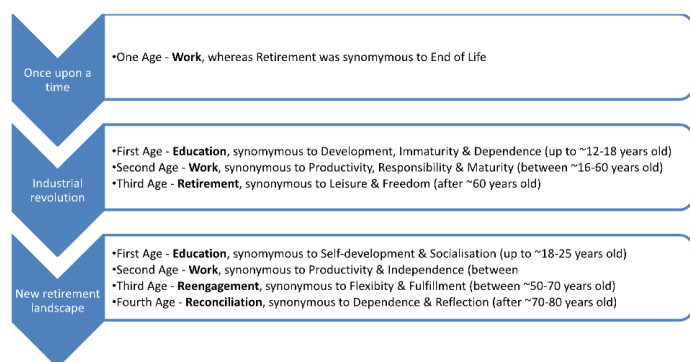
Once upon a time, people used to work during their whole life. This attitude changed during the industrial revolution, where the older industrial workers, the same way as the old machines, were too worn-out, thus the employers considered it better to have workers/machines replaced. Society and employers even provided economic support (social security and retirement pension) for these non-productive people.

What is the definition of “retirement”? Literally, the word “retire” means to “leave” or “withdraw” or even “disappear”. In popular connotation, retirement used to mean the end of work and relaxation in a life of leisure.

Since the unprecedented influx of Baby Boomers retirees, we are at a tipping point: a majority of people will be continuing to work after they retire — often in new and different ways. They see retirement as an opportunity for new dreams, contributions, and personal reinventions with new interests, relationships, and ways of living. “Passive leisure” is replaced by adventure travel, “edutainment” and “voluntourism” as a vital, turned-on generation of retirees seeks new experiences and new ways to learn.

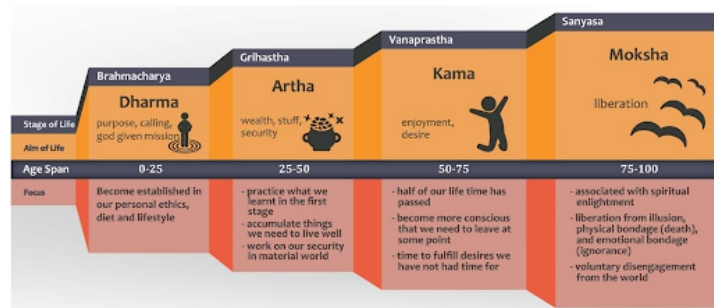

This phenomenon is driven by three forces:

1. **Increasing life expectancy**, which has produced a retirement that can last 20 years or more,
2. **Stagnating economic uncertainty**, which has been a wake-up call for many people that it is not financially sustainable to retire without some employment income in parallel to the reduction of pension levels for most workers, and
3. **Re-visioning of later life**, as new generations seek greater purpose, stimulation, social engagement, and fulfilment in retirement.

The four Ages of the new retirement landscape described above are very similar to the four Stages of Life (Ashramas) according to Hinduism.

The New Retirement Landscape

Taking a holistic approach to the retirees' lifescape (life landscape), as my friend Anna-Maria Giannopoulou. says, we need to cover the following major aspects in order of importance:

1. **Health** (Medical)

The key ingredient to an active and happy retirement.

2. **Money** (Financial)

Retirement economics, such as social security, pension entitlements and personal savings, would define the retirees' everyday life. The main retirees' financial concerns are costly health issues, increasing

cost of living, continuing with their established lifestyle and outlasting their savings.

3. **Family & Friends** (Sociology)

By far one of the greatest sources of satisfaction in life. Longevity translates into multi-generational households as well as generational interdependency. Globalisation translates to having friends world-wide.

4. **Leisure** (Biology)

Retirees have more freedom and flexibility to do what they want to do when they want to do it. From travelling and enjoying love & sex, to pursuing everyday leisure happenings or opting for higher-order activities like contemplation and self-development.

I would personally add as distinctive elements a couple of more aspects:

1. **Living with Purpose and Leaving a Legacy** (Psychology)

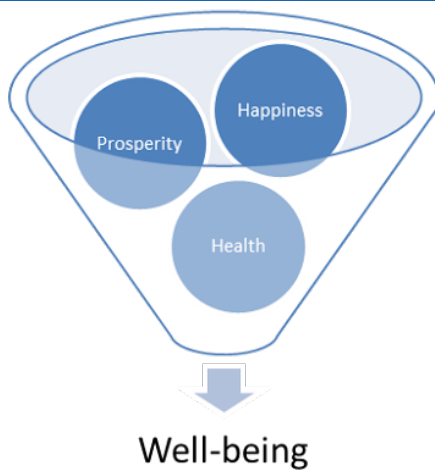
Turning from self-centred to generous & charitable – giving back to society both in terms of time, knowledge and money – creates a strong sense of purpose and higher self-esteem.

2. **Homes Fit for Life** (Geography)

In the current interconnected (both physically and digitally) world, retirees could settle down in their dream home locations wherever in the world either alone or in care communities.

In the New Third Age, retirement may mean the end of work (as defined by labour market criteria), but does Not mean the End of Work (when defined as occupational et al. activities). "Working" in new ways is becoming part of the opportunity, adventure, enjoyment, and funding of retirement. The work in general allows people to stay mentally, physically, and socially active by satisfying their psychological, social, professional and financial needs.

Another way to conceptualise what retirees want in life, an holistic approach to well-being, is to establish an equilibrium between three complementary well-being dimensions, namely Health, Prosperity and Happiness. Because a happy retirement requires more than prosperity: It depends on health and good relationships, along with money.

For our *physical self*, we want **Health**. A Biology-Medical dimension, where it is useful to understand the basic biological processes of our body while using medicine to treat diseases.

In our physical environment, we want **Prosperity**. A Geography-Finance dimension, where geography has an enormous impact on the cost of life while your geographical whereabouts impacts the ability to earn an income.

For our non-physical self, we want **Happiness**. A Psychology-Sociology dimension, by accentuating our personal and inter-personal relationships we pump up the accumulated resource of happiness.

In the past, retirement planning was all about financial planning. Of course, money remains the critical factor in a comfortable retirement. But your retirement planning should focus on all three key factors: not just prosperity, but also health and happiness. Consider them carefully as you plan for the time when you will stop working. Ensure that you will be able to remain productive, enjoy your leisure and continue to develop knowledge, skills, competences and attitudes in your later years.

Common Retirement Myths

To better understand the role of work in today's retirement lifescape, it is useful to debunk the two main misconceptions.

A Myth from the Past: Retirement is a time of decline.

In reality, a new generation of working retirees is pioneering a more engaging and active retirement, whereas **Retirement is a Journey of Fulfilment and Not a Destination of Completion.**

This New Retirement Work Landscape can be depicted in four different phases in line with Laslett's Four Ages of Life theory.

- **Phase 1: Pre-Retirement.** This 15 years phase can be split in two main sub-phases: The Imagination and the Anticipation. During the Imagination sub-phase, around 15 years before their planned retirement, many people start to envision what they would like to do and achieve in retirement. Around five years prior to retirement, the Anticipation sub-phase kicks in and preparatory steps towards future retirement careers tends to start.
- **Phase 2: Career Intermission.** The long-awaited Liberation or Retirement day arrives and most of the retirees take a break from working of roughly two years. It's a period of mixed feelings, regained freedom, financial readjustments and lots of time. During this honeymoon period, people tend to get busy with their unachieved backlog of interesting activities, before figuring out their new identity and fresh priorities.
- **Phase 3: Reengagement.** After their Career Intermission, many retirees have the need to reorient themselves and establish a new work/leisure balance. It's usually an exciting, fun, stress-free and flexible decade, where they reinvent themselves as self-employed entrepreneurs or just part-time workers, while taking the time to enjoy new leisure activities and seek immersive experiences. More often it's an opportunity to transition to a different line of work and fulfil their youngster dreams, and not just make more money.
- **Phase 4: Reconciliation.** Generally speaking, around 15 years after Liberation, retirees stop working permanently to rest, relax, and focus mainly on family priorities. Either due to health challenges, to loss of loved ones or to engage in more personal reflections, retirees choose to come to terms with their lives and the legacies they wish to leave.

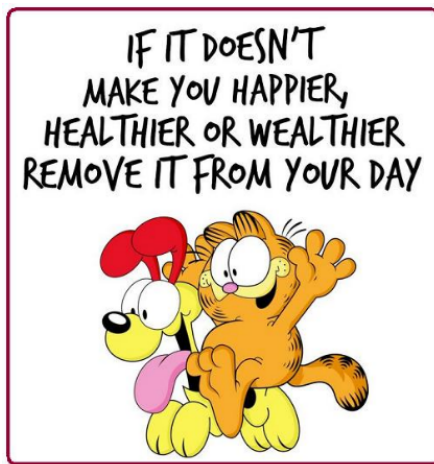
A Myth from the Present: People primarily work in retirement because they need the money.

Retirement planning is more challenging than ever due to factors like the decline in job security and changes in pension systems. In the past, workers could count on generous pensions from the companies where

they spent their adult lives. However, the days of working for a single company for 50 years are gone, and pensions are often perceived as unnecessary.

Studies showed that 80% of retirees are continuing to work because they “want to” rather than because they “have to”. Equally, when working retirees were asked what they feel is the most important reason to work, two thirds claimed “staying mentally active” against one third “working for the money”.

Research revealed that people work for a variety of reasons and in a variety of ways, each with different attitudes, priorities, and ambitions for work and its place in life. The four types of working retirees are:

- **Type 1: Energetic Builders.** Work is an important part of their identity and they feel at the top of their game, either owning a business or working as self-employed. They are energised by work, tend to be workaholics. Working during retirement provides them the opportunity to use their experience to try new things and accomplish more.
- **Type 2: Caring Contributors.** Seek to give back to their communities or other worthwhile causes, while working for a nonprofit organisation often as unpaid volunteers. Their retirement chapter in life is an opportunity to do good usually pursuing their passions or interests.
- **Type 3: Life Balancers.** Primarily want to keep working for the workplace friendships and social connections and secondly for the extra income. They seek work that is fun and not stressful, and often work part-time.
- **Type 4: Earnest Earners.** They need the income from working during retirement to pay their bills. Only few of them are satisfied or motivated at work. Most of them had not prepared properly for

retirement.

“Retiring the retirement”

Before the industrial era, retirement was non-existent. Subsequently “old” workers were not productive enough, so the concept of retirement started to emerge. In the beginning with no social & health benefits. However, with the development of the employers’ pension schemes comes the era of the “golden age” focused on “silver leisure” industries.

Like every other working person, one day you will retire. Retirees should know that modern-day retirement and retirement planning have changed considerably over the past few decades. Indeed, retirement in the 21st century will definitely not be the same retirement that our parents or grandparents planned during the 20th century. Today's seniors (and juniors) expect much more from their retirement years than their parents ever did. Due to the increasing longevity and the financial instability, retirement become a complex issue.

However, with less pressure and with many adult tasks already accomplished, the new third age is becoming a self-actualisation era. A more reflective period, where people not just relax on the beach but engage in transformational adventures. They not just share wisdom but contribute to society in new ways. These retirees become the catalysts of the society today, the bridge between the past and the future.

The new “Age Wave” retirees decided to “retire the retirement” and reframe aging.

The Age Wave

There will be **more learning** and more personal development, fulfilment, and untapping the potential that goes with it. There will be **more activism and intergenerational interdependence** beyond

donations, volunteering, and leaving personal & financial legacies. By forming deep connections that nurture the next generations, we alleviate social isolation and loneliness among older people and we provide a deep sense of living a worthwhile life.

Selected Bibliography

[What retirees want: A holistic view of life's third age](#) By Ken Dychtwald & Robert Morison.

[Changing gear: creating the life you want after a full-on career](#) By Jan Hall & Jon Stokes.

[Purposeful retirement: how to bring happiness and meaning to your retirement](#) By Hyrum W. Smith.

[Not fade away: how to thrive in retirement](#) By Celia Dodd.

[Refire! Don't retire: make the rest of your life the best of your life](#) By Ken Blanchard & Morton Shaevitz.

[Happy retirement: the psychology of reinvention](#) By Kenneth S. Shultz.

[Unretirement: how baby boomers are changing the way we think about work, community and the good life](#) By Chris Farrell.

[A Fresh Map of Life: The Emergence of the Third Age](#) by Peter Laslett.

[Second-act careers: 50+ ways to profit from your passions during semi-retirement](#) By Nancy Collamer.

[What colour is your parachute? for retirement: planning a prosperous, healthy, and happy future](#) By John e. Nelson & Richard N. Bolles.

[Working after retirement for dummies](#) By Lita Epstein.

[Être l'acteur de sa retraite: définir un projet, s'organiser, gérer le changement... pour décrocher le premier rôle de sa retraite](#) By Hélène Martineau & Nathalie Masson.

[60 ans, un nouveau cap: vivre pleinement le passage de la vie professionnelle à la retraite](#) By Sylvain Grevedon.

[L'art de vieillir dans la joie!: donner plus d'années à la vie et plus de vie aux années!](#) By Ezzedine El Mestiri.

[La retraite, une nouvelle vie: une odyssée personnelle et collective](#) By Anastasia Blanché.

Η συναισθηματική δυσφορία στις διαπροσωπικές σχέσεις – είναι αγάπη ή είναι οικειότητα;

Μάγια Θεοχάρη

Μέντορας ΑΛΛΗΛΟΝ

Ψυχολόγος (BSc)

MSc Προσωποκεντρικής Συμβουλευτικής & Ψυχοθεραπείας

European Certificate of Psychotherapy (EAP-European Association for Psychotherapy)

[Maya Theohari](#) | [Linkedin](#)

Πώς επηρεάζουν οι πρώτοι μας δεσμοί τον τρόπο που σχετιζόμαστε ως ενήλικες; Τι ρόλο παίζει η ασφάλεια ή η απουσία της στην παιδική ηλικία στις μετέπειτα επιλογές μας στην αγάπη και στις σχέσεις; Το παρόν άρθρο εστιάζει στη θεωρία Δεσμού και αναδεικνύει πώς η ποιότητα της πρώιμης φροντίδας διαμορφώνει τον συναισθηματικό μας κόσμο. Από την εγγύτητα έως την απώλεια, οι σχέσεις μας γίνονται καθρέφτες παλιών εμπειριών. Η κατανόησή τους μπορεί να γίνει πυξίδα για θεραπεία, αυτογνωσία και πιο ουσιαστικές συνδέσεις στη ζωή μας.

Η Ψυχοθεραπευτική Αναζήτηση της Σχέσης

Αρκετοί από τους πελάτες που προσέρχονται στα γραφεία των επαγγελματιών της ψυχικής υγείας βιώνουν την εμπειρία της δυσκολίας, κάποιες φορές με απαιτητικά ή/και επώδυνα θέματα, με δυσκολίες σχεσιακές με τον εαυτό αλλά και τους σημαντικούς άλλους με αλληλένδετους τρόπους (11).

Κυρίως αναζητούν, την ανακούφιση της ψυχικής δυσφορίας μέσα από τις δυσκολίες που βιώνουν, την εμπειρία της κατανόησης και της γνήσιας εκτίμησης (11).

Αναζητούν ένα ασφαλές και υποστηρικτικό πλαίσιο – αυτό του θεραπευτή – προκειμένου να επεξεργαστούν τις δυνατότητές τους (11). Αναζητούν τρόπους να διατηρήσουν ή/και να επαναπροσδιορίσουν, να ανακαλύψουν έναν αυθεντικό σχεσιακό εαυτό.

Η Θεραπευτική Ματιά και το Σχεσιακό Υπόβαθρο

Μέσα από μια θεραπευτική ματιά, η διαδικασία αναφέρεται χαρακτηριστικά στον τρόπο που η ανθρώπινη εμπειρία μπορεί να γίνει αντιληπτή μέσα από γνήσιες, ενσυναισθητικές και αυθεντικές διεργασίες (7).

Η εν λόγω διαδικασία μπορεί να περιλαμβάνει πολλές και διαφορετικές διεργασίες του πελάτη (7). Το αναπτυξιακό θεωρητικό υπόβαθρό της, μέσα από την επιστημονική οπτική, εντοπίζει τις δύσκολες διαδικασίες να δημιουργούνται κυρίως στα πρώτα χρόνια ανάπτυξης του παιδιού μέσα από το σχεσιακό πεδίο των πρώιμων σχέσεων με τους σημαντικούς άλλους, κυρίως τους γονείς (φροντιστές) (11).

Η Δύναμη του Πρώιμου Δεσμού

Η πρώιμη παιδική ηλικία είναι ακριβώς αυτό το εύπλαστο σχεσιακό πεδίο το οποίο προσφέρεται ως εν δυνάμει πεδίο ανάπτυξης των ικανοτήτων του παιδιού (11).

Η παροχή ασφάλειας από την πλευρά του βασικού φροντιστή δίνει στο παιδί τη δυνατότητα και την άνεση να συνδεθεί συναισθηματικά μαζί του, να παραμείνει συντονισμένο, να αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους, να ανταποκρίνονται ακόμα και στη δυσφορία (8).

Οι ενσυναισθητικές αλληλοεπιδράσεις και τα λεκτικά σύμβολα από τους βασικούς φροντιστές δημιουργούν στο παιδί την εμπειρία του

μέσα από την οποία και αντιλαμβάνεται τον εαυτό (10).

Η αντιστοιχία της εμπειρίας του θα μπορούσε να ειπωθεί ως η αναγνώριση της ύπαρξής του, η άνευ όρων αποδοχή από τον φροντιστή (10).

Ο ασφαλής συναισθηματικός δεσμός ειδικά τον πρώτο χρόνο από τον φροντιστή καθιστά το παιδί ικανό να επεξεργάζεται τις προσωπικές του εμπειρίες αναγνωρίζοντας τα θετικά συναισθήματα για τον εαυτό, τους άλλους και τον κόσμο (3).

Το σχεσιακό πλαίσιο που παρέχεται κυρίως από την πλευρά του/των φροντιστή/ων φαίνεται να διαμορφώνει, να προσδιορίζει και τελικά να δίνει την ευκαιρία στο βρέφος να αναπτυχθεί ικανοποιητικά (8).

Όταν Λείπει η Ασφάλεια

Η ανεπάρκεια – αδυναμία από την πλευρά του φροντιστή να παρέχει έναν ασφαλή συναισθηματικό δεσμό, ένα ασφαλές σχεσιακό πλαίσιο, φαίνεται ως ένας από τους βασικούς παράγοντες της ψυχικής δυσφορίας του μετέπειτα ενήλικα (11).

Οι συμπεριφορές των φροντιστών που δεν πλαισίωσαν με επάρκεια τις βιολογικές ή/και συναισθηματικές ανάγκες του βρέφους συνδέονται με συναισθηματική απορρύθμιση, αποσύνδεση, υψηλά επίπεδα άγχους και φόβου (9).

Ο απόμακρος ή/και ο ελλειμματικός γονιός/φροντιστής είναι πολύ πιθανό να συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός ενήλικα ο οποίος θα λειτουργεί μέσα από το «δυσκολεμένο παιδί» ακόμα και στην ενήλικη ζωή του (2).

Είναι πιθανό να αναζητά τρόπους καταπολέμησης των αρνητικών συναισθημάτων που βιώνει ως ενήλικας στο παρόν (9).

Ο Κύκλος της Συναισθηματικής Αποσύνδεσης

Το βρέφος το οποίο είναι αποδέκτης ελλειμματικής ή δυσλειτουργικής φροντίδας από τον φροντιστή – που σημαίνει με λιγότερο ασφαλή δεσμό – καταλήγει με αντίθετα σύνολα γνώσεων και εμπειριών (11).

Αυτό σημαίνει ότι αδυνατεί να διαχειριστεί την ένταση των συναισθημάτων του. Όταν παρεμβάλλονται έντονα συναισθήματα, είναι δύσκολο να διατηρηθεί η επαφή μαζί τους με τρόπο που να ενσωματώνεται επαρκώς η εμπειρία με θετικές διαστάσεις (11).

Οι καταστάσεις με έντονη συναισθηματική φόρτιση είναι πιθανό να οδηγούν το βρέφος σε συναισθηματική και ψυχική δυσφορία ή/και σε αποδιοργάνωση όταν ο φροντιστής δεν είναι σε θέση να το ανακουφίσει και να το υποστηρίξει επαρκώς (11).

Εμπειρίες Απόρριψης και Εσωτερικής Εγκατάλειψης

Όταν ο φροντιστής απορρίπτει ή/και αποφεύγει να αναγνωρίσει και δεν ανταποκρίνεται άμεσα στις ανάγκες του παιδιού, τότε εκείνο θα βιώσει συναισθηματική εγκατάλειψη.

Εάν είναι επικριτικός και αντιδρά με θυμό ή/και τιμωρία (1), οι εμπειρίες του παιδιού καθίστανται τραυματικές – ακόμη και βασανιστικές (11).

Όταν για παράδειγμα το παιδί κρύνει, είναι βρεγμένο και πεινάει και κανένας ενήλικας δεν το βοηθά, η εμπειρία γίνεται επώδυνη.

Αποδιοργάνωση και Αντιφατικότητα

Όταν ο φροντιστής εμφανίζεται αποδιοργανωμένος και με αντιφάσεις, το παιδί τον αντιλαμβάνεται ταυτόχρονα ως πηγή παρηγοριάς και φόβου, μέσα σε μη προβλέψιμες καταστάσεις (6).

Αυτό προκαλεί έντονα συναισθήματα φόβου και άγχους, δίχως σταθερές βάσεις (5).

Η συναισθηματική αποσύνδεση λειτουργεί ως άμυνα, μια συμπεριφορά ασφαλείας για να αποφευχθεί η έντονη δυσφορία.

Συναισθηματική Ασουνέπεια και Αμφιθυμία

Όταν ο φροντιστής βιώνει άγχος ή αμφιθυμία, ενδέχεται να μην μπορεί να προσφέρει μια σταθερά διαθέσιμη και με συνάφεια συναισθηματική βάση (1).

Μπορεί να εμφανίζεται ασυνεπής, απρόβλεπτος, με εναλλαγές υπερβολικής ενασχόλησης και απόσυρσης, αγάπης και τιμωρίας.

Έτσι το βρέφος βιώνει αντιφατικές συναισθηματικές συνδέσεις, εστιάζοντας στα αρνητικά συναισθήματα ακόμα και όταν δεν απαιτείται (10).

Από τον Πρώμο Δεσμό στη Συναισθηματική Ενηλικίωση

Είναι πιθανό να αναπαράγεται η συναισθηματική δυσφορία και στις μετέπειτα σχέσεις ή καταστάσεις με ιδιαίτερη συναισθηματική διέγερση (στρες, φόβος) (5).

Η εμπειρία γίνεται ταυτόχρονα πηγή ασφάλειας αλλά και συναγερμού.

Η συναισθηματική εμπειρία που προκύπτει από τη διαμόρφωση, διατήρηση, διακοπή και ανανέωση των συναισθηματικών σχέσεων αποτελεί καταλυτικό παράγοντα για την προσωπική ανάπτυξη του παιδιού και την εξέλιξή του σε έναν συναισθηματικά και ψυχικά υγιή

ενήλικα.

Η Ενήλικη Ζωή ως Αντανάκλαση του Πρώιμου Δεσμού

Ο συναισθηματικός δεσμός στην ενήλικη ζωή αφορά άμεσα την ικανότητα για συναισθηματική διεργασία, αγάπη, εγγύτητα, διαχείριση της απώλειας και διατήρηση συναισθηματικών σχέσεων.

Η «εύθραυστη διαδικασία» της ύπαρξης φαίνεται τελικά να εμπεριέχει τη δυσκολία να αναγνωρίζει κανείς και να συντονίζεται με την εμπειρία του στο παρόν (11), αναπαράγοντας κατά έναν τρόπο την εμπειρία του συναισθηματικού δεσμού των πρώιμων χρόνων της ζωής του (2).

Καθώς έρχεται αντιμέτωπο με τη συναισθηματική δυσφορία και την ένταση (10), ως υπόρρητα ή/και αισθανόμενα νοήματα ζωής και ύπαρξης (4), το άτομο συνδιαλέγεται με άπειρες σχεσιακές διαστάσεις – με τον εαυτό και τους σημαντικούς άλλους.

*“Those who cannot remember the past are condemned to repeat it”
George Santayana, 1905*

REFERENCES

1. Ainsworth, M. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
2. Bowlby, J. (1988). A secure base – Clinical applications of attachment theory. London: ROUTLEDGE.
3. Fogel, A. (1982). Affect dynamics in early infancy: Affective tolerance, In T. Field & A. Fogel (Eds.), Emotion and early interaction

(pp. 25-56). Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum.

4. Gendlin, E. T. (1964). A theory of personality change. In P. Worchel & D. Byrne (Eds.), Personality change (pp. 100-148). New York: John Wiley & Sons.
5. Hesse, E. & Main M. (2006). Frightened, threatening, and dissociative parental behavior in low-risk samples: Description, discussion, and interpretations. Development and Psychopathology, 18, 309-343.
6. Main, M. & Weston, D. R. (1981). The Quality of the Toddler's Relationship to Mother and to Father: Related to Conflict Behavior and the Readiness to establish New Relationships. 52, 932-940.
7. Rogers, C. R. (1961). On Becoming a Person. Boston: MA Houghton Mifflin.
8. Stroufe, L. A. (1996). Emotional development: The organization of emotional life in the early years. New York: Cambridge University Press.
9. Stroufe, L. A., & Waters, E. (1977). Attachment as an organizational construct. Child Development. 48, 1184-1199.
10. Warner, M. S. (2005). A Person-Centered View of Human Nature, Wellness, and Psychopathology. In Stephen Joseph and Richard Worsley (Eds.), Person-Centered Psychopathology – A Positive Psychology of Mental Health (pp. 91-109). UK: PCCS Books.
11. Warner, M. S. (2021). Θεωρία ανάπτυξης και προσωπικότητας. In Mick Cooper, Maureen O'Hara, Peter F. Schmid, & Arthur C. Bohart (Eds.), ΠΡΟΣΩΠΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ – ΘΕΩΡΙΑ, ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ, (pp.518-542). Αθήνα: Παπαζήση.

How gender studies have changed our understanding of International Relations

Αγαθάγγελος Σταυρόπουλος

Μέλος ΑΛΛΗΛΟΝ

Διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης

[Agathangelos Stavropoulos, PhD | LinkedIn](#)

The intertwined aims of Gender and International Relations (IR) will be discussed in the present essay. I will start by introducing the term “Gender identity” and its signification in regards to IR. Besides, it should be stated the distinction between gender and sex identity. Albeit, the general conviction that the question must be focused solely to the female gender, my view is that it should include both genders, masculine and feminine. Gender is not synonymous with women. Men can be aggressed as well and women can be the “strong sex”. However, particular attention should be focused on the meaning of Feminism and female emancipation and on the most common theories explicating this interplay and their limits. The role of women could be an indicator of how international politics works in a country. Marginalization of women under different situations (such as cultural traditions, politics of conflicts and wars) or conceptions surrounding roles of women and men around the globe will be approached. In a last section, I will discuss extensively how Enloe’s statement in regards with International Relations has changed our optical view on International Relations.

Gender Makes International Relations go round

Nowadays, Gender represents a big part of the International Relations theory; more specifically, modern International Relations’ theories embed Gender theories. By making a historical review of IR and observing their development, between the years 1970’s to 1990’s many critics for the nature of the domain were expressed. Without any doubt, this makes International Relations an alive theoretical science adaptable to changes every time a new advancement comes out.

In this light, Charlotte Hooper’s (2001) concepts on Gender outline three dimensions of analysis:

- (a) Physical and biological archetype (female subordination);
- (b) Institutions and social surroundings (family, society);
- (c) Constitutive role of language in the gender order.

However, it is conceivable that different influences on the above parameters could modify them in different patterns. In this wavelength, True (2010) explains that it was at this time when sex and gender were seen as socially constructed and not as pre-natural. The induction of feminist theories and gender theories has partly formed what is now known as International Relations Theories. This makes clear that “Gender makes IR go round” but what does “Gender makes the world go round” represents?

Cynthia Enloe’s statement (1989, 2014) “Gender makes the world go round”, seems to have a message that mainly represent feminism, the rights and the position of a woman in a social, political and economic environment of International Relations in general. The way she underlines the word “Gender” disposes an ontological point of view while the word on its own predisposes a more epistemological term. While using the word “Gender” she gives a neutral point of view, in the same momentum she exclaims a sentiment of unfairness. Therefore, it should be really important to highlight that Enloe’s thought was delivered in 1989, while 1980’s are considered to be the initiation of Gender studies in International Relations. This opportunity came after a long-time pressure. For almost two decades, as Jones (1996) advocated, a “vague” of Feminists started criticizing International

Relations for being patriarchal and discriminatory. As a result - allow me to characterize them as "Gender-wars of IR" - the specters of International Relations widened through multiple discussions and epistemological approaches over the ontological essence of International Relations were explored.

Therefore, by having analyzed the chronological context in which it was written, we understand easier from which perspective the word gender was denoted. That only expresses the suppression until the gender emancipation. To set this point clearer, it used to be "A man's world", since women used to live in a world of men, having no influence whatsoever in decision-making nor an impact in sociopolitical life, being politically excluded from the world of International Relations, living in the obscurity of a shadowing inequality, which was absolutely wrong and unfair.

All these instabilities and inequalities to women were enlightened little by little, via the women revolutions and the theorists' assumptions in 1980's on what should be considered from now on the field of gender studies in IR. It is important to highlight those revolutions, not only for their social impact and worldwide influence, which sets clear that International Relations as a domain was the first to be influenced, but also because Feminism changed the way we understand IR.

As we continue further in understanding Cynthia's Enloe statement, another of her phrases comes into the game of International Relations: "Where are the Women?". From an epistemological point of view the feeling of absence on this second statement is like an indistinct scream of inequality, but from an ontological glance, it depicts a sociopolitical and economic presence of women but only in the background. A further analysis of this phrase, in combination with her statement, might lead us to the supposition that women might have existed on a substantial background of IR: without having their own fate, following orders, not taking any part on decision-making and just having men taking actions on their behalf, while men couldn't understand how a woman felt and being treated as "women and children", in a delusion of woman's weakness over a man's power. These expressions of Cynthia Enloe (2004) come to find Tickner's (2004) words which introduce her thoughts over a Giddens' phrase (1984) in order to show the controversy of all this man "superiority". Giddens' claim (1984) that "propagation of military violence has always been a resolutely male affair". This phrase emphasizes all the thoughts expressed so far from Enloe about women being inclusively excluded by decision-making

thus giving the talk to Tickner (2004) to present War's gendering.

From what we understand so far, Gender studies in International Relations, are a field that not only enriches IR but in general enriches Cultural aspects. It modernizes the society standards and gives hope to instabilities. On this way, we can also understand that the phrase of Cynthia Enloe "Gender makes the world go round" does not only include an ironic sense, but means in other words that equality makes the world go round.

FEMINISM

Every era has its revolution. It is obvious that Feminism was last century's and continues to represent until now, in the 21st century, the main revolution which inspired and spread to the world equality in multiple different topics. The ideology of feminism, represent the equality of genders. The field of feminism studies, research the global output of feminism into the society, hence watching the results and trying to resolve furtherly any instabilities left. That means that Feminism, had a massive impact throughout the 20th century on a social, economic and political context, which narrowed the gap of inequality, but its existence will continue to be of a great importance until all the instabilities and inequalities are annihilated.

A simple example which will make realize how women still face inequalities in the Global scene is United Nation's Human Development Report (2018), which show that even nowadays the participation of women in parliament is lower than 35% in most countries, whilst women in more than the half countries have less opportunities in education. These low educational opportunities are observed as a general rule in less developed countries where the woman situation is compromised. The data from UN, demonstrate that inequalities still exist, and there's no answer on "Where are the Women?" except one, "Gender makes the world go round" but in an ironic use, thus translating it as "MEN" make the world go round, which also can be used as an example of Language-unneutrality which will be discussed properly under the Poststructuralist feminist's approaches.

Feminism is not only about International Relations, but in addition it is related to the human rights. Instabilities and inequalities still exist, in a world political legal framework, since in some legal systems women still do not have rights to vote or even, they just got some rights such as driving. This entire controversial human advancement in terms of

strengthening of current cultures on the basics of human equalities even if it is racial or gender still does not appear.

In this frame, the above social gender instabilities come to the point for us to explore additional discriminations and inequalities. The Human Rights Instabilities and Inequalities formed by a patriarchal system serve as a Neolmperialistic economic-profiting pattern; moreover these situations even include inequalities from men to men and women to women. Presently, the aforementioned position meets the political backgrounds whose compilation creates some questions.

- (a) Is it the same to be a woman in the Western World or being a woman in countries with different background at a Third World country?
- (b) Do the International Relations ontological approach over Feminism depicts Internationally the Feminism? Or just on its Westernized context?

In other words does Western-“Third World” discrimination make the pursuit of equality different and more difficult for some women in comparison with other? The answer on these questions is more or less answered by Gunning (1992), who note that *“The two most Important issues in examining how Westerns are perceived by women in third world nations are Imperialism and Racism”*, thus getting to the conclusion that it is even harder to be a woman in a “world” where everything goes round by men, in which world as well Feminism sometimes seems like it never made its appearance.

Feminism on IR theories

Having reviewed what's Feminist purpose in a global general background as well the reason of its presence in 21st century, we have to highlight why we need feminism in International Relations and what it represents under its different forms. One of the most influenced International Relations related factors is International Security. Former beliefs, since it is about “Defense” and “Security” were considered to be more patriarchal, more men-power-orientated thus creating a general belief of the “womenandchildren” and presenting war-gendering ideas. This means that Gender on International Security researches what are the reasons behind these discriminations and tries to establish a “War-Neutrality”. Because of past patriarchic social beliefs instabilities were caused, and a more man-dominating approach was considered to dominate in world politics. This situation is presented

in “Security Studies” where Kennedy and Dingli (2016) discuss about Gender and comment on the idea of “man superiority” as men were identified by “masculinity and with the characteristics of strength and militarism” whilst women with those of “vulnerability, nurturing and peace”. Obviously, this was wrong, making us thus consider Enloe’s multidimensional quote “Gender makes the world go round”. The justification behind that is that women were wrongly absent in decision making, and they were securitized and categorized as being the “weakest” which is one of the main reasons’ of why feminism exists. Security is considered to be power, not only in an International field of defense, but in the world politics chess-game. But how can we complete a chess-game caring only about “the King” since “the Queen” is at the end as important as him?

There are multiple scopes of Feminism in International Relations; each one of them examines researches and answers what are the priorities of Feminism in a sociopolitical context which emphasizes on inequalities and the subordination in order to finally create quality-equality! International Relations was one of these domains that had to reform as quickly as possible, since it has impact on policies and an international interaction.

Liberal Feminism represents one of them (Gerson, 2002). The essence of the political context is implied only via the word “Liberal”. According to Baehr and Amy (2018), Liberal Feminism foresees a personal autonomy that has a political and decision-making impact. In general, Liberal Feminism examines the global policies and the instabilities occurred via violations of human rights, which tackles a more ontological perspective of IR since “it challenges the content but not epistemological assumptions”. This means that this approach is more internationally concerned, thus including human-right cases such as Female Genital Surgeries and so on.

A different approach is the **Critical Feminism** (Rhode, 1990). Critical Feminism is a more theoretical approach of the World Politics concerning women. That means it uses a more epistemological background to understand the movements throughout historical views and then come to a point of talking about equality. As Tickner and Sjoberg (2016) highlight, “Critical theory tries to understand the world in order to change it”. Via this epistemological approach, Critical Feminism, collects, analyzes data and then reaches conclusions which concern instabilities. An example of its use would be on the “Gender

Pay Gap" via making a historical recursion from the past to the present date and analyzing stats based on countries or political systems in order to prove that something is wrong and then initialize its change!

The third Feminist theory is the **Feminist constructivism** (Davies, 1994). We can underline that this theory touches more the epistemological approach since it approaches a research under some assumptions, but it transforms itself soon into an ontological approach as it reflects what can be achieved through it. Those epistemological assumptions are mostly about the nature of International Politics and whether they consist social life or not. While the ontological one is the claim of Feminist constructivist's that international politics are international life, which is social life! Locher and Prügl (2001) argue that feminism and constructivism quota a commitment to an ontology of becoming that can serve as a base of common dialogue. In this vein, they highlight that the Feminist constructivism is influenced under influence of a sociological approach and at the same momentum they depict a world of becoming, transforming and processing. In their article "Feminism and Constructivism: Worlds Apart or Sharing the Middle Ground?" they also underline that this a way to open new political horizons leading though to new conclusions and political aspects which were obscured by the political views of neoliberalism and neorealism.

Moving forward, we analyze the **Poststructuralist Feminism**. For post structural feminist's language is knowledge and knowledge is power, thus improvising the social significance of knowledge and equality. In general, it explains how a linguistic approach influences the way we see the world in International Relations, and more specifically how unconsciously we discriminate based on a linguistic pattern a woman in comparison with a man. Thus, this ideology is a kind of a linguistic philosophical approach of Feminism, meaning that it tackles the fact that language is more one gendered-orientated than it should have been. As a result, a gender neutrality does not exist even when the phrasing context do not state whether it is a man or a woman.

In "Feminist Philosophy of Language" (Saul and Diaz-Leon, 2018) both authors, are giving us some examples such as the use of the word "Man" to define both men and women or the use of "He" even when we use a neutral term such as "the student". They continue saying that if this happens, then the instabilities are furthermore enforced and that they are the "a male worldview". All these linguistic-orientated language

visions are making clear to poststructuralist feminists that something is wrong with the use of language. Because of that, they are trying to find examples showing that in order to change our worldview first we should change our culture and education, since equality cannot exist whilst there are non-equalistic expressions. This feministic approach shows that the language is both the cornerstone the base and the pillar to achieve a social equality based on a cultural context that promotes educational equality (St. Pierre, 2000).

Presenting different theoretical approaches on what it concerns International Relation theories we come to the last one this of **Postcolonial Feminism** (Chambers and Watkins, 2012). Postcolonial Feminism might also be referred as "Third-World Feminism" (Mishra, 2013), this approach criticizes feminism for being western-biased, thus explaining that women of different culture have different needs, concluding furtherly to the point that not every woman has the same needs, because all we have diversities between us and we don't live in the same sociopolitical and economic context. Various Postcolonial Feminism approaches depending on the specter criticize Feminism for being influenced by globalization that is considered to be affected by patriarchal policies that demonstrate a Westernization that sometimes is depicted on Feminism itself.

So, in conclusion Postcolonial Feminism tries to explain the decolonization of the western dominance or the inferiority felt by the post-colonized women who are trying to explain that every woman has different needs, based on their own cultural background, history, mentality or way of living, without the suppositions of Western World of how Feminism presents all the women to have the same needs (Tyagi, 2014). Since we are living in a world of diversities around culture, language, education or even perception we all might have similarities but in a globe of mutual understanding and respecting we should recognize that we all have different things to fight for. Summing-up all the aforementioned Postcolonial Feminists are trying to move away from all the stereotypes, including racial, east-west discriminations, religious and cultural discriminations. In addition, via trying to avoid stereotypes they are using a more personalized to every woman's needs approach to avoid inside-feminism instabilities.

Enloe's statement in Relation with IR

After examining all the aspects of Feminism in International Relations,

we can clearly see its impact on a world mentality. It is worth mentioning that as Carver (2003) underlines “everything about sex and sexuality is cultural”. Analyzing further this exclaim, we see that based on a stabilized past we form ideas for the future to come, thus influencing cultural “natural” decisions. That means more specifically that we influence our natural decision-making by creating cultural approaches from a very young age to the people, this situation is also related with education.

Those prejudices, are more or less what we presented about past ideas of “man superiority” or other ideas folded deeply in society’s mailbox such as “men drive better than women” or “women and children” and other discriminatory views such as Language gendering (more man orientated) which is analyzed on how it influences social constructions by Poststructuralist Feminists views, or even instabilities that exist inside feminism presented above by Postcolonial Feminists.

Enloe answers to her own question “Where are the Women” by finding women everywhere in different settings. Following her women can have apparently a marginal role as a politician or diplomatic wives affecting nevertheless political decision making. Moreover, she believes that the role of women is not taken seriously into consideration, thinking that femininity and masculinity are not a cultural issue but also a political one. In this vein, we could state the famous publicity of the imported Latin America Bananas (1989, 2014) in USA during the Presidency of Roosevelt’s who tried to boost relationships through this campaign.

In this extend, Enloe the concept of ‘patriarchy’ marginalize the women from politics and public life. Women were classically considered as sensible, emotional, and peaceful and this is not true following Enloe (1989, 2014). She argues that politics and public life in countries is influenced by the interplay masculinity/femininity, as men and women are socially constructed.

Another aspect of the work of Enloe’s is the militarization of the society through the involvement patriarchal structures (1989, 2014). Military actions are considered providing security for a state. Militarization supports the masculine profile. In this extent, following Enloe’s “military wives” are in security and this has led to the maintenance of patriarchy in society. In fact, Enloe supports (1989, 2014) that the radical activism of women could highlight the importance of the women’s role in International Relations. However, this last feministic

conception seems extremely radical to be valid.

Given all that, we can clearly approach Enloe’s statement in a more epistemological view. From a Poststructuralist point of view, the word Gender has an ironical sense, that of realism: since nothing is neutral and equal, how can a word be? Despite this fact, another epistemological approach based on this assumption would be that world functions by both genders, meaning that whether we like it or not, men and women are naturally equal and besides any medieval cultural misinterpretation of that, human advance shows it. Thus, theoretically in our explanation Gender can be replaced with “Neutrality or Equality makes the World Go round” showing this way an optimistic hope that the world can only change like this, as its natural pre-culture orientated equality.

Gender’s Impact on IR

As I stated in the introductory comment when we talk for Gender, we mean both sexes feminine and masculine. Youngs (2004) state the concept of the hegemonic masculinity referring those men as not a homogenized group. Other authors, such as Tickner (2004), relate this hegemonic masculinity as a patriarchal authority, political and social order. Education, mentality, way of tipping, sociopolitical and economic status could influence the characteristics of the personality in men and women as well.

That had as a result the man-orientated approaches, without examining a woman’s scope. What gender changed in IR, is more than the theory. Someone can point out that the history of International Relations found their turning point when Feminism was integrated on IR. It’s like a scenery, being in a political sphere that until this moment were misrepresenting more than the half of global population without understanding that. Gender introduced a variety of freedom orientated ideas, of equality, of non-racial discriminations, of theories in general which target to make world a better place for everyone. Feminism, on Gender with this occasion, managed to make International Relations really International, by saying that the impact of it in IR changed the perspective of how everyone sees the world. “Minorities” were liberated, were liberated by a worldwide jail of social suppression which was leading to economic instabilities, which was leading to political insecurities and absence, an absence which was always present but ignored as minority, the minority of being the majority!

Conclusion

Firstly, I have dealt with the issue of gender in an exhaustive manner and in particular, how it correlates to the study of international relations. Furthermore, I have discussed extensively the relationship between Gender and Feminist. Gender didn't only change the ontological specter of theory, but they widened the scope of policy making in practice!

In order to support my present essay, I reported several aspects of feminism to highlight the significance of the scientific question. Moreover, I stated the conceptions of social influence but also those of marginalization of women. The different approaches of Feminist are mentioned and the ways in which patriarchy was perceived. Finally, the Enloe's statement in regard to IR was discussed. As I mentioned already, when we refer to Gender, we mean both sexes feminine and masculine. In this way, I approach the question of the hegemonic masculinity taking into account social and other contributing factors.

Another thing that changed is how we approach the social constructions, as we clearly saw what is natural and what "natural-constructed". Thus, humanity achieved more equal social integration, which helped women achieve higher ranking roles on what it concerns job and politics, and this situation of spread of equal opportunities "fertilized" and benefited the world with progression. The fact that in the last one hundred years we have the biggest development and progress that human history ever met, is partially because we left back discriminations of the past, thus including more women on the decision making and power roles achieving progress as a result in many more domains. Economy was spread, globalized and "renovated", political views were ameliorated and stabilized thus creating more equalitarian states and world politics welfare visions.

In other words, the WORLD had changed, not only International Relations. Giving opportunities leads to new challenges that lead to new advancements; this creates stability and sustainability which when happen means equality. The more equality we achieve the more we will advance on a universal level, and this is not the Universality of Feminism but the Universality of human evolution, especially in International Relations lobby.

I would like to conclude expounding my view with this short reasoning:

"WITHOUT WOMEN, INTERNATIONAL RELATIONS, WERE (ARE) NOT INTERNATIONAL".

BIBLIOGRAPHY

Baehr and Amy (2018). Liberal Feminism. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/feminism-liberal>

Carver, T. (2003). Gender and International Relations. International Studies Review, [online] 5(2), pp.287-302. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.475.6636&rep=rep1&type=pdf>

Chambers, C. and Watkins, S. (2012). Postcolonial feminism?. The Journal of Commonwealth Literature, [online] 47(3), pp.297-301. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0021989412456167>

Davis, L. (1994). Feminism and Constructivism. Journal of Teaching in Social Work, [online] 8(1-2), pp.147-163. Available at: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J067v08n01_08?journalCode=wtsw20

Enloe, C. (2004). III 'Gender' is not enough: the need for a feminist consciousness. International Affairs, [online] 80(1), pp.95-97. Available at: <https://academic.oup.com/ia/article-abstract/80/1/95/2434837?redirectedFrom=fulltext>

Enloe, C. (2014). Bananas, beaches and bases: making feminist sense of international politics. 2nd ed. Berkeley, Calif.: University of California Press, pp.5-90.

Gerson, G. (2002). Liberal Feminism: Individuality and Oppositions in Wollstonecraft and Mill. Political Studies, [online] 50(4), pp.794-810. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-9248.00008>

Giddens, A. (1984). The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. 1st ed. Los Angeles: University of California Press

Berkeley and Los Angeles, pp.2-28.

Gunning, I. (1992). Arrogant Perception, World-Travelling and Multicultural Feminism: The Case of Female Genital Surgeries. *Columbia Human Rights Law Review*, [online] 23(2), pp.189-248. Available at: https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/colhr23&id=253&men_tab=srchresults

Hooper, C., 2001. *Manly states: masculinities, international relations, and gender politics* / Charlotte Hooper., New York ; Chichester: Columbia University Press.

Jones, A., 1996. Does 'Gender' Make the World Go Round? *Feminist Critiques of International Relations. Review of International Studies*, 22(4), pp.405–429.

Kennedy, C. and Dingli, S. (2016). In Alan Collins: *Contemporary security studies*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, pp.155-156.

Locher, B. and Prügl, E. (2001). Feminism and Constructivism: Worlds Apart or Sharing the Middle Ground?. *International Studies Quarterly*, [online] 45(1), pp.111-129. Available at: https://www.jstor.org/stable/3096103?seq=1#metadata_info_tab_contents

Mishra, R. K. (2013). Postcolonial Feminism: Looking into within-to-beyond difference. *International Journal of English Literature*, Vol 4(4):129-134, <https://academicjournals.org/journal/IJEL/article-full-text-pdf/71109E63948>

Rhode, D. (1990). Feminist Critical Theories. *Stanford Law Review*, [online] 42(3), p.617. Available at: https://www.jstor.org/stable/1228887?seq=1#metadata_info_tab_contents

Saul, J. and Diaz-Leon, E. (2018) *Feminist Philosophy of Language*, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/feminism-language/>

St. Pierre, E. (2000). Poststructural feminism in education: An overview. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, [online] 13(5), pp.477-515. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09518390050156422>

Tickner, J. (2004). Feminist responses to international security studies. *Peace Review*, [online] 16(1), pp.43-48. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1040265042000210148>

Tickner, J. and Sjöberg, L. (2016). in: Alan Collins, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Feminism, 10 pp 182(:3), 4th Ed, Oxford University Press

True, J. (2010). Feminism and Gender Studies in International Relations Theory. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, [online] pp.1-26. Available at: <http://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-46?print=pdf>

Tyagi, R. (2014). Understanding Postcolonial Feminism in Relation with Postcolonial and Feminist theories, *International Journal of Language and Linguistics*, 1(2) http://ijllnet.com/journals/Vol_1_No_2_December_2014/7.pdf

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (UNDP) (2018). Gender Inequality Index. *Human Development Reports*. [online] UNDP. Available at: <http://hdr.undp.org/en/composite/GII>

Youngs, G. (2004). Feminist International Relations: a contradiction in terms? Or: why women and gender are essential to understanding the world 'we' live in *. *International Affairs*, [online] 80(1), pp.75-87. Available at: <https://academic.oup.com/ia/article-abstract/80/1/75/2434834?redirectedFrom=fulltext>

“Πως μια επιχείρηση ΚΑΙΝΟΤΟΜΕΙ”: Προϋποθέσεις & εργαλεία ανάπτυξης καινοτομίας για κάθε επιχείρηση/οργανισμό

Παπασωτηρίου Δημήτρης
Μέντορας ΑΛΛΗΛΟΝ

Business Strategy & Supply Chain Consultant, Managing Director DIGICOM Systems A.E., Owner Beyond the BEST IKE - Consulting Services

[Papasotiriou Dimitris | LinkedIn](#)

Η απόσταση από τη γνώση στο πλεονέκτημα είναι μία μόνο απόφαση — τόσο κοντά, όσο και μακριά. Πίσω από κάθε αυθεντική καινοτομία δεν βρίσκεται μόνο η τεχνολογία ή οι startups, αλλά κάτι βαθύτερο: ο σεβασμός στον άνθρωπο. Όταν ένας οργανισμός ακούει πραγματικά — και όχι απλώς μετρά — τον κόσμο του, τότε γεννιέται η αλήθεια. Και εκεί ανθίζει η δημιουργία. Η καινοτομία δεν είναι τεχνική. Είναι πράξη αγάπης, πίστης και δράσης. Αν θέλετε να χτίσετε ένα περιβάλλον που δεν εφαρμόζει λύσεις, αλλά τις γεννά από μέσα του, τότε αξίζει να συνομιλήσουμε. Όχι για ιδέες γενικά — αλλά για ένα actionable σύστημα καινοτομίας, με δομή, κουλτούρα και ουσιαστικό αποτέλεσμα. Γιατί το μέλλον χτίζεται με εμπιστοσύνη — και με εκείνους που τολμούν να συνομιλούν ελεύθερα.

1. Καινοτομία: μόδα ή αναγκαιότητα στην εποχή AI & ML?

Τα τελευταία χρόνια, και ειδικά τους τελευταίους μήνες η λέξη καινοτομία έχει πάρει διαστάσεις επιδημίας μιας και εμφανίζεται παντού και πάντα. Δείχνει να είναι μια νέα τάση, μια νέα λέξη που κάθε τόσο και λιγάκι βρίσκει εφαρμογή σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας. Τι είναι όμως η καινοτομία; Αυτοί που μιλούν γι' αυτήν σε τι έχουν καινοτομήσει στη ζωή τους;

2. Η βάση της καινοτομίας: συλλογικότητα και γνώση

Η καινοτομία είναι κάτι πάλι περισσότερο από μια προσπάθεια να δημιουργηθεί κάτι νέο, αποτελεσματικό, δημιουργικό και πρωτοποριακό. Είναι μια ολόκληρη κουλτούρα που απαιτεί μια βαθύτατη παιδεία και υψηλή καλλιέργεια. Για να υπάρξει καινοτομία πρέπει να επιτευχτεί συλλογικότητα που θα φέρει τον κόσμο κοντά μέσα από μια ευσεβή και όχι πονηρή ένωση έτσι ώστε να προαχθεί η συμμετοχικότητα που θρέφει την καινοτομία και όχι η ανταγωνιστικότητα που την σκοτώνει. Το καινούργιο και το διαφορετικό έχουν έδαφος για καλλιέργεια σε περιβάλλον που η γνώση εξωτερικεύεται και στη συνέχεια διαμοιράζεται. Η γνώση είναι ο σημαντικότερος και πολυτιμότερος επιχειρησιακός πόρος που κινεί όλους τους άλλους.

3. Πώς χτίζεται η κουλτούρα καινοτομίας

Για την επίτευξη μιας κουλτούρας καινοτομίας είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός επιχειρησιακού πλαισίου μέσα από το οποίο θα παράγεται η επιχειρησιακή γνώση ως πρώτη ύλη για την βελτιστοποίηση της λειτουργίας του οργανισμού μέσα από την μετατροπή της γνώσης αυτής σε καινοτόμες διαδικασίες, υπηρεσίες, προϊόντα και λειτουργίες καθώς και εσωτερικούς αυτοματισμούς. Η καινοτομία μπορεί να έρθει μόνο όταν υπάρχει παραγωγή γνώσης μέσα από τον ίδιο το οργανισμό. Όπως δεν γίνεται οικονομική ανάπτυξη μόνο με δανικά χρήματα, το ίδιο δεν μπορεί να γίνει και

επιχειρησιακή ανάπτυξη με δανική ή/και ξένη γνώση διότι αυτό οδηγεί στην εξάρτηση. Από δημιουργός γίνεσαι απλά διαχειριστής. Καινοτόμοι δεν είναι ο οργανισμοί που εισάγουν έτοιμη την καινοτομία αλλά αυτοί που τη δημιουργούν / αυτοί που την παράγουν.

4. Πώς μετατρέπεται η γνώση σε καινοτομία

Η δημιουργία επιχειρησιακής καινοτομίας δεν είναι στόχος απρόσιτος, καθώς η γνώση υπάρχει πάντα και παντού σε έναν οργανισμό, αρκεί να αναγνωριστεί και να αναδειχθεί εσωτερικά και στη συνέχεια με μεθοδολογικά εργαλεία να μετεξελιχθεί σε προϊόν ή υπηρεσία ή μέθοδο εργασίας ή οτιδήποτε άλλο. Η ανάγκη τεκμηρίωσης αποφάσεων αλλά και η δυνατότητα παρουσίασης πρακτικών και αποτελεσματικών κυρίως ιδεών από όλο το προσωπικό / συνεργάτες / θεσμικούς φορείς και για όλα τα θέματα είναι οι δυο βασικοί πυλώνες της έννοιας της καινοτομίας. Η καινοτομία οδηγεί σε διαφορετικότητα και η διαφορετικότητα οδηγεί σε ανάπτυξη. Απαντάς πολύ πιο εύκολα στο ερώτημα “γιατί να με επιλέξουν για προμηθευτή προϊόντων ή υπηρεσιών” ή “τι διαφορετικό / ξεχωριστό μπορώ να κάνω”.

5. Το περιβάλλον ανάπτυξης καινοτομίας

Το περιβάλλον για την ανάπτυξη καινοτομίας αποδίδει όταν υπάρχει και εφαρμόζεται το τρίπτυχο:

- α) Επιχειρησιακή Ικανότητα,
- β) Επιχειρησιακή Ωριμότητα και
- γ) Εφαρμογή εργαλείων ανάδειξης καινοτομίας.

Αυτά βασίζονται σε βαθύτερες έννοιες που απαιτούν πραγματική και όχι επιφανειακή καλλιέργεια για να κατανοηθούν και να αναδειχθούν πραγματικά.

6. Οι δύο θεμελιώδεις αρχές της καινοτομίας

Δυο είναι οι βαθυστόχαστες έννοιες της καινοτομίας. Η μια βασίζεται στην αρχαιοελληνική φιλοσοφία και συγκεκριμένα στην δελφική σοφία και στο δελφικό παράγγελμα “Γν’ θι σ’ εαυτόν” (Δελφικό παράγγελμα στο Ναό του Απόλλωνος, αποδίδεται επίσης και σε διάφορους αρχαίους φιλοσόφους), με στόχο να μπορεί μέσα από την επιχειρησιακή γνώση να γνωρίζει ο οργανισμός τις ικανότητες και δυνατότητές του πραγματικά και όχι να πορεύεται με αυταπάτες. Η άλλη βασίζεται στον τρόπο με τον οποίο μπορεί η γνώση αυτή να εξορυχθεί από τον κόσμο με σκοπό να μετεξελιχθεί την επιχείρηση. Η δεύτερη αρχή βασίζεται στην Ορθοδοξία (ή και σε άλλες θρησκείες)

και ειδικότερα στο “Αγαπάτε αλλήλους”. Δηλαδή η καινοτομία είναι μια φιλοσοφικό-πνευματική υπόθεση και ελάχιστα τεχνική ή οικονομική. Δύσκολα πράγματα για τεχνοκράτες ή νέο-στελέχη που απαιτούνκαινοτομία εδώ και τώρα. Η καινοτομία απαιτεί πρώτα επένδυση στον άνθρωπο και μετά μεθοδολογικά εργαλεία ανάδειξης.

7. Πρακτική εφαρμογή: από τον σεβασμό στη δράση

Ο οργανισμός που:

- Ακούει πραγματικά τον κόσμο του
- Καταγράφει τις σκέψεις του
- Χρησιμοποιεί τα κατάλληλα εργαλεία AI ως επιταχυντές ολοκλήρωσης
- Αναλύει και μετατρέπει τις ιδέες σε:
 - Μεθόδους
 - Προγράμματα
 - Λύσεις
 - Προϊόντα / υπηρεσίες

είναι αυτός που χτίζει αληθινή πίστη και εσωτερική στήριξη. Έτσι προκύπτει η αυθεντική καινοτομία.

Ειδικότερα και αναλυτικότερα, αν ένας οργανισμός δείξει σεβασμό στον κόσμο του και στο πελάτη του και πραγματικά τον ακούσει, καταγράψει τον λόγο του (τις σκέψεις), αναλύσει τον λόγο του, τον κάνει μέθοδο εργασίας, πρόγραμμα, λύση στα προβλήματα του και δράση γενικότερα, τότε ο οργανισμός δείχνει πως ο σεβασμός αυτός δεν είναι πολιτικός/τυπικός αλλά πραγματικός, και ό,τι πραγματικό είναι αληθινό, και όπου υπάρχει αλήθεια υπάρχει και η αγάπη που θα κάνει τον κόσμο να στηρίζει και να πιστεύει σε μια τέτοια έντιμη προσπάθεια δίδοντας του την πρώτη ύλη για να καινοτομήσει. Παρά τον θόρυβο των buzzwords, η πραγματική καινοτομία ξεχωρίζει.

8. Οι ευκαιρίες του ΤΩΠΑ & του ΣΗΜΕΡΑ

Σήμερα, οι επιχειρήσεις έχουν μια ιστορική ευκαιρία να μετατρέψουν τη γνώση και τη δημιουργικότητα σε πραγματικό πλεονέκτημα μέσω R&D, αξιοποιώντας το νέο θεσμικό πλαίσιο της Γενικής Γραμματείας Έρευνας & Καινοτομίας. Αυτό προσφέρει φοροαπαλλαγές έως 315% για δαπάνες καινοτομίας, μοχλεύοντας οικονομικά την όποια προσπάθεια.

Αγαπητοί αναγνώστες του άρθρου, έχοντας διαβεί την πορεία του εφευρέτη, δεν υπόσχομαι μαγικές συνταγές. Υπόσχομαι σύστημα

και μέθοδο. Αν πιστεύετε ότι ήρθε η ώρα να αναδείξετε το "purpose" της επιχείρησής σας ως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, με ουσία, όχι εντυπώσεις, ας συζητήσουμε μαζί. Γιατί η επόμενη καινοτομία, ίσως ήδη υπάρχει μέσα σας. Η λύση σε κάποιο επιχειρησιακό πρόβλημα ή επιθυμία για το «νέο» θέλει καθοδήγηση από μυαλά "out of the box" και από χέρια

- που ακούν με σεβασμό, όχι για να απαντήσουν - αλλά για να βοηθήσουν
- που δουλεύουν σιωπηλά, αλλά παραδίδουν ουσιαστικά.

Για να έρθει όχι μόνο η σημειακή καινοτομία αλλά η πολυπόθητη "καινοτομία παντού".

- που χτίζουν, δεν αναπαράγουν·
- που υλοποιούν, όχι απλώς συμβουλεύουν·
- που πιάνουν παλμό, όχι μόδες·

Νέοι κανόνες ΕΕ για τα πλαστικά: Από το «παίρνω–παράγω–πετάω» στο «σχεδιάζω–χρησιμοποιώ– ανακυκλώνω»

Νέλλη Παλαιολόγου
Μέλος ΑΛΛΗΛΟΝ
Νομικός για το περιβάλλον
[Nelly Paleologou | LinkedIn](#)

Η νέα νομοθεσία της ΕΕ για τα πλαστικά και τις συσκευασίες τους, που ισχύει από τον Φεβρουάριο του 2025, αλλάζει ριζικά το παραγωγικό μοντέλο αλλά και απαιτεί αλλαγή και της συμπεριφοράς των πολιτών. Από το «παίρνω–παράγω–πετάω» στο «σχεδιάζω–χρησιμοποιώ–ανακυκλώνω».

1. Το πλαστικό κυριαρχεί στην οικονομία και καθημερινότητα μας

Τα πλαστικά παράγονται από μια σειρά υλικών, καθένα με τα δικά του μοναδικά χαρακτηριστικά, ιδιότητες και εφαρμογές. Τα πλαστικά είναι ελαφριά, φθηνά, ανθεκτικά και μπορούν να κατασκευαστούν σε άπειρο αριθμό παραλλαγών.

Οι πλαστικές συσκευασίες είναι ο μεγαλύτερος τομέας της βιομηχανίας πλαστικών, που αντιπροσωπεύει σχεδόν το 40% της συνολικής κατανάλωσης πλαστικού. Μεταξύ άλλων, τα πλαστικά παρέχουν νέες λύσεις μεταφοράς για τον τομέα της εφοδιαστικής και είναι χρήσιμα για τη βελτίωση της υγιεινής στην υγιεινοοικονομική περίθαλψη (π.χ. στην προστασία από ιούς) και για τη μείωση της σπατάλης τροφίμων διατηρώντας τα τρόφιμα φρέσκα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Τα πλαστικά χρησιμοποιούνται επίσης σε αυτοκίνητα και αεροπλάνα, μειώνοντας το βάρος και βελτιώνοντας την απόδοση καυσίμου, σε συνθετικές ίνες σε ρούχα και άλλα υφάσματα, καθώς και σε έπιπλα και μαγειρικά σκεύη.

Η μέση παγκόσμια χρήση πλαστικών είναι 45 κιλά ανά άτομο ετησίως. Η Ευρώπη χρησιμοποιεί τρεις φορές περισσότερο — περίπου 136 κιλά ανά άτομο.

Οι τρεις μεγαλύτερες αγορές πλαστικών τελικής χρήσης είναι (1) οι συσκευασίες, (2) οι κατασκευές και (3) η αυτοκινητοβιομηχανία, οι οποίες αντιπροσωπεύουν σχεδόν το 70% όλων των πλαστικών που χρησιμοποιούνται στην Ευρώπη. Η μεγαλύτερη αγορά τελικής χρήσης πλαστικών είναι οι συσκευασίες, οι οποίες αποτελούν σχεδόν το 40% της ευρωπαϊκής ζήτησης. Αν και οι συνθετικές υφαντικές ίνες κατασκευάζονται επίσης από πλαστικά, δεν περιλαμβάνονται στις επίσημες στατιστικές για τα πλαστικά.

2. Οι αρνητικές επιπτώσεις των πλαστικών

Το 99% των πλαστικών κατασκευάζονται από άνθρακα και από ορυκτά καύσιμα. Έτσι τα πλαστικά έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο

περιβάλλον και το κλίμα που ξεπερνούν αυτές των σκουπιδιών και των διαρροών: το 7% της παραγωγής αργού πετρελαίου χρησιμοποιείται για την κατασκευή πλαστικών, ένα ποσοστό που αναμένεται να αυξηθεί ραγδαία καθώς η κατανάλωση πλαστικών αναμένεται να διπλασιαστεί τα επόμενα 20 χρόνια (EC, 2020). Η ενέργεια και οι ορυκτές πρώτες ύλες που χρησιμοποιούνται, η παραγωγή, μεταφορά πλαστικών και η διαχείριση πλαστικών αποβλήτων δημιουργεί ένα μεγάλο και αυξανόμενο αποτύπωμα άνθρακα.

3. Νέοι Κανόνες: Από το «παίρνω–παράγω–πετάω» στο «σχεδιάζω–χρησιμοποιώ–ανακυκλώνω»

Η σημασία των πλαστικών στη ζωή μας παραμένει κρίσιμη, αλλά μέχρι το 2030 αναμένονται σημαντικές αλλαγές λόγω της περιβαλλοντικής κρίσης και της ευρωπαϊκής πολιτικής στο πλαίσιο μιας ουδέτερα κλιματικής Ευρώπης μέχρι το 2050. Το 2030, η ΕΕ στοχεύει να επιβάλλει τουλάχιστον 55% ανακύκλωση των πλαστικών συσκευασιών. Η παραγωγή και χρήση πλαστικών θα γίνεται στο πλαίσιο της κυκλικής οικονομίας, με υποχρεωτική ανακυκλωσιμότητα και επαναχρησιμοποίηση των υλικών. Το 2025, τέθηκε σε ισχύ ένας νέος νόμος της ΕΕ. Είναι προϊόν δεκαετιών ανησυχίας για την υπερκατανάλωση, την πλαστική ρύπανση, και την ανάγκη μιας οικονομίας που δεν βασίζεται στο «παίρνω–παράγω–πετάω», αλλά στο «σχεδιάζω–χρησιμοποιώ–ανακυκλώνω». Είναι το θεμέλιο της Νέας Βιομηχανικής Στρατηγικής της ΕΕ και βασικός άξονας της Στρατηγικής για την Κυκλική Οικονομία.

Ο νόμος αυτός απαντάει στις ακόλουθες ευρωπαϊκές και παγκόσμιες ανάγκες:

- Πράσινη Μετάβαση. Η ραγδαία αύξηση πλαστικών απορριμμάτων – Με 26 εκατ. τόνους πλαστικών απορριμμάτων ετησίως, από τα οποία μόλις το 30% ανακυκλώνεται, η κατάσταση είχε φτάσει σε κρίσιμο σημείο.
- Διασφάλιση Ενεργειακής αυτονομίας: Η Εξάρτηση από μη ανανεώσιμες πρώτες ύλες – Το 99% των πλαστικών βασίζεται σε

ορυκτά καύσιμα.

- Ενίσχυση της Ανταγωνιστικότητας της ΕΕ κυρίως σε σχέση με τη Κίνα και τις ΗΠΑ. Στον τομέα των πλαστικών υπάρχει αθέμιτος ανταγωνισμός κυρίως από Κίνα με φθηνά και μη βιώσιμα προϊόντα – Οι επιχειρήσεις που καινοτομούν περιβαλλοντικά συχνά μειονεκτούν.
- Η ενιαία προσέγγιση για τα πλαστικά εντός της Ενιαίας αγοράς της ΕΕ. Στόχος να υπάρξει 100% ανακυκλώσιμη συσκευασία έως το 2030 σε όλες τις επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν ή διακινούν συσκευασίες εντός της ΕΕ αλλά και η δημιουργία βιώσιμων και ανθεκτικών αλυσίδων αξίας εντός της εσωτερικής Αγοράς
- Τέλος κι επειδή ανάλογα με το ποσοστό ανακύκλωσης πλαστικών κάθε χώρας ενισχύονται οι ίδιοι πόροι του Ευρωπαϊκού Προϋπολογισμού, υπάρχει ανάγκη ενιαίας προσέγγισης στο τι και πως θα ανακυκλώνεται.

4. Τι προβλέπει ο Ευρωπαϊκός νόμος για τα πλαστικά; Ήδη σε ισχύ από το Φεβρουάριο του 2025

Κατάργηση πλαστικών μίας χρήσης:

- Οριστική απόσυρση προϊόντων όπως καλαμάκια, πιάτα, περιτυλίγματα fast food, μέχρι το 2029.
- Στόχος: Μείωση κατά 50% των πλαστικών απορριμμάτων έως το 2030.

Υποχρεωτικά ανακυκλώσιμες συσκευασίες:

- Όλες οι συσκευασίες στην ΕΕ πρέπει να είναι σχεδιασμένες για επαναχρησιμοποίηση ή πλήρη ανακύκλωση.
- Οι στόχοι ανακύκλωσης ενισχύονται: τίθενται πιο φιλόδοξοι στόχοι για την ανακύκλωση. Ο συνολικός στόχος είναι η επίτευξη ανακύκλωσης 70% έως το 2025 και 75% έως το 2030.
- Ορίζονται επίσης συγκεκριμένοι στόχοι για κάθε υλικό:
- 85% για χαρτί και χαρτόνι,
- 80% για γυαλί,
- 75% για σιδηρούχα μέταλλα και αλουμίνιο,
- 65% για τα πλαστικά.

- Υποχρεωτικό ποσοστό 35% ανακυκλωμένου περιεχομένου από το 2026.

Συστήματα επιστροφής-ανταμοιβής (DRS):

- Επαναφορά της επιστρεφόμενης συσκευασίας σε πανευρωπαϊκό επίπεδο (μπουκάλια, κουτιά).

Διευρυμένη Ευθύνη Παραγωγού (EPR):

- Οι παραγωγοί, καθώς των προμηθευτών, εξουσιοδοτημένων αντιπροσώπων, εισαγωγέων και διανομέων οι οποίοι υποχρεούνται να καλύπτουν το κόστος διαχείρισης των αποβλήτων των προϊόντων τους.

Περιορισμός υπερσυσκευασίας:

- Επιβάλλονται πρότυπα ελάχιστης αναγκαίας συσκευασίας, με στόχο τη μείωση κατά 15% έως το 2040.

Στο πλαίσιο αυτό, προτείνει στόχους μείωσης των απορριμμάτων συσκευασίας:

- 5% έως το 2030
- 10% έως το 2035
- 15% έως το 2040

Αυτοί οι στόχοι θεωρούν τα επίπεδα του 2018 ως βάση.

Αρμοδιότητες των εθνικών αρχών είναι η εφαρμογή και συμμόρφωση, εποπτεία και έλεγχο, διαχείριση δεδομένων και αναφορών, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση:

Συνολικά ο νόμος αυτός ενισχύει τον ρόλο των εθνικών αρχών στη διαχείριση των συσκευασιών και των αποβλήτων τους, προωθώντας την κυκλική οικονομία και τη βιώσιμη ανάπτυξη εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Καλές πρακτικές σε χώρες της ΕΕ

Η **Γερμανία** ήταν η πρώτη μεγάλη ευρωπαϊκή χώρα με πληθυσμό μεγαλύτερο από 30 εκατομμύρια που υιοθέτησε ένα σύστημα επιστροφής εγγύησης το 2003, εμπνευσμένο από συστήματα στις σκανδιναβικές χώρες. Το DRS της Γερμανίας επιτυγχάνει πολύ υψηλό ποσοστό συλλογής και περιλαμβάνει συλλογή γυαλιού, μετάλλου και πλαστικού, ενώ η εγγύηση (pfand) για τα μπουκάλια PET είναι 0,25 €, η οποία είναι υψηλότερη από ό,τι για τα γυάλινα μπουκάλια (0,08 € και

0,15 €).

Με ποσοστό επιστροφής 97%, το **Φινλανδικό** Σύστημα Επιστροφής Εγγυήσεων είναι ένα από τα πιο επιτυχημένα παγκοσμίως. Σύμφωνα με την PALPA, τον εθνικό φορέα DRS, το 2023 η Φινλανδία έφτασε στο ποσοστό επιστροφής επαναχρησιμοποιούμενων φιαλών του 97%, όλα ξαναγεμισμένα περίπου 33 φορές. Τα κουτάκια και τα γυάλινα μπουκάλια έφτασαν σε ποσοστό επιστροφής άνω του 98%. Το DRS στη Φινλανδία υποστηρίζεται από τον φόρο συσκευασίας ποτών.

Στην **Δανία**, το Dansk Retursystem είναι ένας μη κερδοσκοπικός οργανισμός που είναι υπεύθυνος για όλες τις λειτουργίες που σχετίζονται με το δανικό σύστημα επιστροφής χρημάτων από το 2002 και έχει αναλάβει από το νόμο τη συλλογή όλων των κενών συσκευασιών μιας χρήσης (μιας χρήσης) στις οποίες έχουν καταβληθεί εγγυήσεις σε όλη τη Δανία. Το σύστημα επαναχρησιμοποιούμενων δοχείων αποτελείται από πλαστικά και γυάλινα μπουκάλια χωρίς σημάδια επιστροφής χρημάτων που μπορούν να πλυθούν, να ξαναγεμιστούν και να επαναχρησιμοποιηθούν. Σχεδόν το ένα τέταρτο όλων των μπουκαλιών με σήμανση επιστροφής χρημάτων που πωλούνται στη Δανία είναι ξαναγεμιζόμενα.

Η **Γαλλία** απαγόρευσε τις πλαστικές συσκευασίες για σχεδόν όλα τα φρούτα και τα λαχανικά από τον Ιανουάριο του 2022, σε μια προσπάθεια να μειώσει τα πλαστικά απορρίμματα.

Στην **Ελλάδα** η διαχείριση αποβλήτων εμπίπτει στις αρμοδιότητες δήμων. Στο πλαίσιο αυτό ο Ελληνικός οργανισμός Ανακύκλωσης έχει δημοσιεύσει έναν ειδικό οδηγό για τους δήμους ως συμβολή στην εναλλακτική διαχείριση αποβλήτων συσκευασιών καθώς οι Δήμοι οφείλουν να εκπονήσουν τοπικά σχέδια διαχείρισης των απορριμμάτων τους, να αναπτύξουν μέτρα και υποδομές και να ακολουθήσουν νέους κανόνες κυκλικής οικονομίας, ανακύκλωσης και επανάχρησης, όπως επίσης να συνάψουν συμβάσεις με Συστήματα Εναλλακτικής Διαχείρισης

και άλλους φορείς διαχείρισης αποβλήτων. Επίσης οι καταναλωτές θα καταβάλλουν ένα αντίτιμο κατά την αγορά συσκευασμένων ποτών, το οποίο θα επιστρέφεται όταν επιστρέφουν τις συσκευασίες στα σημεία συλλογής. Τα αντίτιμα ορίζονται σε 0,10 € για συσκευασίες έως 0,5 λίτρα και σε 0,15 € για μεγαλύτερες συσκευασίες. Η επιστροφή θα πραγματοποιείται είτε χειρωνακτικά είτε μέσω ειδικών μηχανημάτων που θα τοποθετηθούν σε supermarket, αλλά και σε άλλους δημόσιους και πολυσύχναστους χώρους. Ακόμη, το σύστημα αφορά πλαστικές και μεταλλικές συσκευασίες ποτών έως 3 λίτρα, με ορισμένες εξαιρέσεις (όπως οίνοι, γάλα και οиноπνευματώδη). Το νέο σύστημα εγγυοδοσίας θα εφαρμοστεί στην Ελλάδα από την 1η Δεκεμβρίου 2025.

5. Αλλαγή συμπεριφοράς του πολίτη - Δίνουμε αξία σε ό,τι τι πετάμε!

Αν δεν αλλάξουμε άμεσα τα πράγματα, έως το 2050 θα υπάρχουν περισσότερα πλαστικά στη θάλασσα απ' ό,τι ψάρια. Πιο συγκεκριμένα, κάθε χρόνο διαρρέουν στους ωκεανούς οκτώ εκατομμύρια τόνοι πλαστικών. Εκτιμάται ότι μόνο στις ελληνικές θάλασσες καταλήγουν ετησίως 11.500 τόνοι πλαστικών. Κι ό,τι «καταλήγει» στη θάλασσα δεν μένει εκεί αλλά επιστρέφει στον ίδιο μας τον οργανισμό. Τα πλαστικά είναι κυριολεκτικά παντού. Στο έδαφος, τα ποτάμια, τις θάλασσες και κατ' επέκταση στην τροφική αλυσίδα, με τον καθένα μας να καταναλώνει ακούσια 5 γραμμάρια μικροπλαστικών την εβδομάδα!

Θα πρέπει να θυμόμαστε πάντα:

- Ανακυκλωσιμότητα
- Περιορισμός τοξικών ουσιών: Απαγορεύετε τη χρήση τοξικών ουσιών, όπως τα PFAS, στις συσκευασίες τροφίμων.
- Ορθή επισήμανση: καθιστάτε υποχρεωτική η επισήμανση ανακυκλωσιμότητας στις συσκευασίες.
- Περιορίζετε η χρήση ορισμένων μορφών συσκευασίας, όπως το πλαστικό μιας χρήσης για φρούτα και λαχανικά κάτω του 1,5 κιλού, από την 1η Ιανουαρίου 2030.

Instagram EEathina https://greece.representation.ec.europa.eu/index_el

Πηγές:

1. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2025/40 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 19ης Δεκεμβρίου 2024 για τις συσκευασίες και τα απορρίμματα συσκευασίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2019/1020 και της οδηγίας (ΕΕ) 2019/904 και την κατάργηση της οδηγίας 94/62/ΕΚ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202500040
2. EEA Report No 18/2020 : Plastics, the circular economy and Europe's environment — A priority for action <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/plastics-the-circular-economy-and>
3. https://www.wwf.gr/ti_kanoume/anthropos/plastika/
4. Κυκλική Οικονομία: Το νέο σχέδιο δράσης της Ελλάδας
5. <https://www.eoan.gr/οδηγός-για-δήμους/>
6. [Overview and results of the deposit return schemes in Europe](#)

Τα οφέλη της κοινωνικής επαναχρησιμοποίησης υπολογιστών

Γιώργος Μακρίδης
Μέντορας ΑΛΛΗΛΟΝ
Τεχνικός υπολογιστών και δικτύων
[Christos Bezirtzoglou | LinkedIn](#)

Στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο, η τεχνολογία εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς, αφήνοντας πίσω της εκατομμύρια παλιούς, ξεπερασμένους ή ελαφρώς φθαρμένους σταθερούς και φορητούς υπολογιστές. Δυστυχώς η πλειοψηφία από αυτούς καταλήγει σε κάδους απορριμμάτων και χωματερές, μια νέα, πολλά υποσχόμενη προσέγγιση κερδίζει έδαφος, η κοινωνική επαναχρησιμοποίηση υπολογιστών.

Στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο, η τεχνολογία εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς, αφήνοντας πίσω της εκατομμύρια παλιούς, ξεπερασμένους ή ελαφρώς φθαρμένους σταθερούς και φορητούς υπολογιστές. Δυστυχώς η πλειοψηφία από αυτούς καταλήγει σε κάδους απορριμμάτων και χωματερές, μια νέα, πολλά υποσχόμενη προσέγγιση κερδίζει έδαφος, η κοινωνική επαναχρησιμοποίηση υπολογιστών.

Η έννοια αυτή δεν αφορά απλώς την διάλυση υπολογιστών για την συλλογή υλικών, αλλά μια ολόκληρη στρατηγική που συνδυάζει την τεχνογνωσία επαναχρησιμοποίησης, την κοινωνική αλληλεγγύη και την περιβαλλοντική ευαισθησία.

Μέσω της επαναχρησιμοποίησης υπολογιστών από κοινωνικές επιχειρήσεις, αναδεικνύονται σημαντικά οφέλη τόσο για το περιβάλλον όσο και για ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Πρόκειται για μια σύγχρονη, έξυπνη λύση σε παγκόσμια προβλήματα όπως η κλιματική αλλαγή, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η ψηφιακή ανισότητα.

1. Περιβαλλοντικά Οφέλη

Μείωση ηλεκτρονικών αποβλήτων

Η τεχνολογία εξελίσσεται συνεχώς, με αποτέλεσμα εκατομμύρια υπολογιστές να απορρίπτονται ετησίως. Τα ηλεκτρονικά απόβλητα (e-waste) αποτελούν έναν από τους ταχύτερα αυξανόμενους τύπους απορριμμάτων παγκοσμίως. Περιέχουν επικίνδυνα υλικά, όπως μόλυβδο, υδράργυρο και κάδμιο, τα οποία ρυπαίνουν το έδαφος και τον υδροφόρο ορίζοντα.

Η ανακύκλωση είναι ένα από τα βήματα που πρέπει να γίνονται όμως η επαναχρησιμοποίηση υπολογιστών έχει πολλαπλά πλεονεκτήματα καθώς μειώνει την ανάγκη για αποκομιδή, επεξεργασία και τελική απόρριψη αυτών των συσκευών. Ένας υπολογιστής που αποκτά «δεύτερη ζωή» δεν καταλήγει σε χωματερή, αλλά σε ένα σχολείο, ένα φοιτητή ή μια οικογένεια που τον έχει ανάγκη.

Μείωση εκπομπών CO₂

Η παραγωγή ενός νέου υπολογιστή απαιτεί σημαντική ενέργεια και εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα (CO₂), τόσο για την εξόρυξη πρώτων υλών όσο και για τη διαδικασία κατασκευής. Αντίθετα, η επισκευή και επαναχρησιμοποίηση παλαιών συσκευών μειώνει δραστικά

αυτές τις εκπομπές. Υπολογίζεται ότι για κάθε 150 υπολογιστές που επαναχρησιμοποιούνται, μπορεί να αποφευχθεί η παραγωγή έως και **12.000 τόνοι CO₂**.

2. Κοινωνικά Οφέλη

Ψηφιακή ένταξη και πρόσβαση στη γνώση

Ακόμα και σήμερα, χιλιάδες παιδιά και ενήλικες στην Ελλάδα και στον κόσμο στερούνται πρόσβασης σε βασικά ψηφιακά εργαλεία. Η έλλειψη ενός υπολογιστή δεν είναι απλώς ένα υλικό κενό, αλλά ένα εμπόδιο στη μόρφωση, στην επαγγελματική αποκατάσταση, στην επικοινωνία, ακόμη και στην πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες και πληροφορίες.

Μέσα από κοινωνικές δράσεις επαναχρησιμοποίησης, παλιοί αλλά πλήρως λειτουργικοί υπολογιστές βρίσκουν νέα χρήση σε σχολεία, κοινωνικά φροντιστήρια, ΜΚΟ, ή ανέργους. Ένας μεταχειρισμένος φορητός υπολογιστής μπορεί να γίνει «κλειδί» για την ένταξη στην ψηφιακή εποχή για μια τάξη ή μια ολόκληρη οικογένεια.

Επαγγελματική κατάρτιση και ενδυνάμωση νέων

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό συχνά παρέχουν ευκαιρίες εκπαίδευσης σε νέους ή άνεργους τεχνικούς, δίνοντας τους την ευκαιρία να κάνουν on the job training σε τομείς όπως η επισκευή hardware, η διαχείριση λογισμικού, στην ανάκτηση και επαναχρησιμοποίηση.

Μέσω της πρακτικής εργασίας, οι συμμετέχοντες αποκτούν δεξιότητες, αυτοπεποίθηση και προοπτικές απασχόλησης ως τεχνικοί υπολογιστών.

3. Οικονομικά Οφέλη και Τοπική Ανάπτυξη

Μείωση κόστους για ιδρύματα και ΜΚΟ

Η αγορά νέων υπολογιστών αποτελεί σημαντικό κόστος, ειδικά για δημόσια σχολεία, μη κυβερνητικούς οργανισμούς, οικογένειες με χαμηλό εισόδημα ή προσφυγικό background. Οι επαναχρησιμοποιημένες συσκευές προσφέρουν χαμηλό κόστος και σχετικά καλή απόδοση για καθημερινή χρήση, καθιστώντας την πρόσβαση στο internet και την πληροφορία πιο προσιτή σε όλους.

Τοπικές κοινωνικές επιχειρήσεις με κυκλικό μοντέλο

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις επαναχρησιμοποίησης που δεν στοχεύουν στο κέρδος αλλά στη δημιουργία κοινωνικής αξίας είναι ένα βασικό γράναζι του κύκλου της επαναχρησιμοποίησης που σε μεγάλο βαθμό λείπει από την καθημερινότητά μας.

Δράσεις επαναχρησιμοποίησης που λειτουργούν σε τοπική βάση έχουν πολλαπλά θετικά αποτελέσματα καθώς ενισχύουν την κοινωνική οικονομία ενώ διατηρούν την αξία και τους πόρους μέσα στην κοινότητα. Ο ανακαινισμένος υπολογιστής αναβαθμίζεται για να επαναχρησιμοποιείται σε νέες δράσεις, εκπαιδεύσεις και δωρεές.

4. Ηθικά και Εκπαιδευτικά Οφέλη

Καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης

Η χρήση επαναχρησιμοποιημένων υπολογιστών εκπαιδεύει τους πολίτες και τα παιδιά στο να αποκτήσουν μια πιο υπεύθυνη στάση απέναντι στην άσκοπη κατανάλωση. Η έννοια του Reuse-Reduce-Recycle «δεν πετάμε, επισκευάζουμε και ξαναχρησιμοποιούμε» μετατρέπεται σε φιλοσοφία και τρόπο ζωής.

Η επισκευή πρέπει να γίνει αυτονόητη με την κοινωνία να επιβραβεύει την διατήρηση-λειτουργία παλαιών συσκευών και όχι την αυτοματοποιημένη αγορά του νέου μοντέλου.

Ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης

Το γεγονός ότι κάποιος επισκευάζει ή δωρίζει τον παλιό του υπολογιστή, ώστε να έχει μια δεύτερη ευκαιρία στα χέρια ενός συνανθρώπου που δεν έχει πρόσβαση στην τεχνολογία, δημιουργεί έναν δεσμό κοινωνικής αλληλεγγύης. Η δωρεά με σκοπό την επαναχρησιμοποίηση είναι μια πράξη που ενώνει και ενισχύει το κοινωνικό σύνολο.

5. Παραδείγματα και Επιτυχημένες Πρωτοβουλίες

Η περίπτωση της ΚΟΙΝΣΕΠ Επανεκκίνησης

Η κοινωνική επιχείρηση **Επανεκκίνησης** (epanekkinisis.gr) δραστηριοποιείται στην Αθήνα από το 2015 με κύρια αποστολή την επαναχρησιμοποίηση και δωρεά ηλεκτρονικών υπολογιστών. Μέσα από ένα δίκτυο εθελοντών και τεχνικών, συλλέγει μεταχειρισμένο

εξοπλισμό πληροφορικής από ιδιώτες και εταιρείες, τον επισκευάζει στο κατάστημα που διατηρεί στην Κυψέλη και τον προσφέρει σε σχολεία, φορείς και ΜΚΟ.

Η δράση δεν έχει μόνο κοινωνικό αντίκτυπο, αλλά και περιβαλλοντικό: από την ίδρυσή της έως σήμερα, έχει συντελέσει σε εξοικονόμηση άνω των **90.000 Kg CO₂** χάρη στην επισκευή και επαναχρησιμοποίηση εκατοντάδων υπολογιστών ετησίως. Παράλληλα, προσφέρει ευκαιρίες πρακτικής και κατάρτισης σε νέους τεχνικούς.

Η συμβολή της Άλληλον σε θέματα επαναχρησιμοποίησης

Το 2019 από την Άλληλον διατέθηκαν μέσω του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου 100 σταθεροί υπολογιστές που αφού επιδιορθώθηκαν από την ΚΟΙΝΣΕΠ Επανεκκίνησης προωθήθηκαν σε σχολεία και νοσοκομεία. Από το 2018 έχουν κατά καιρούς γίνει και άλλες δράσεις δωρεάς επίπλων κλπ.

Η φιλοδοξία της ΚΟΙΝΣΕΠ Επανεκκίνησης είναι να επεκταθεί σε όλη την Ελλάδα και μέσω του Ευρωπαϊκού δικτύου για το δικαίωμα στην επισκευή (right to Repair) σε όλη την Ευρώπη, δημιουργώντας ένα δίκτυο κοινωνικής επαναχρησιμοποίησης.

6. Προκλήσεις και Προοπτικές

Ανάγκη ευαισθητοποίησης

Παρά τα πολλά πλεονεκτήματα, η κοινωνική επαναχρησιμοποίηση υπολογιστών παραμένει σχετικά άγνωστη στην πλειοψηφία των ενεργών πολιτών και μεγάλων επιχειρήσεων. Υπάρχει ανάγκη

ενημέρωσης, καμπανιών και προβολής, ώστε περισσότεροι να συνεισφέρουν είτε ως δωρητές, είτε ως εθελοντές.

Η επιτυχία τέτοιων δράσεων απαιτεί τη συνεργασία ανάμεσα σε δήμους, εκπαιδευτικά ιδρύματα, τεχνολογικές εταιρείες και οργανισμούς. Μέσω χορηγιών ή έστω δωρεών παλαιού εξοπλισμού που δεν είναι χρήσιμος σε εταιρείες, μπορούν να επιτευχθούν ευρύτεροι στόχοι, όπως η μείωση του ψηφιακού αναλφαριθμητισμού και το νέο μοντέλο περιβαλλοντικής βιωσιμότητας.

Συμπεράσματα

Η κοινωνική επαναχρησιμοποίηση υπολογιστών δεν είναι απλώς μια λύση για τα παλιά μηχανήματα. Είναι ένα εργαλείο με βαθιά κοινωνικό και περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Προσφέρει δεύτερη ζωή σε υπολογιστές, ευκαιρία σε τεχνικούς να αποκτήσουν εργασιακή εμπειρία, και βελτιώνει τις προσδοκίες για ένα πιο βιώσιμο καταναλωτικό μοντέλο για όλους μας.

Είναι ώρα να αλλάξουμε νοοτροπία: από την κουλτούρα της υπερκατανάλωσης και τις απόρριψης, σε αυτή της επαναχρησιμοποίησης. Μέχρι αυτό να γίνει νομοθετημένη κρατική πολιτική η μόνη διέξοδος που υπάρχει επί του παρόντος είναι μέσα από κοινωνικές πρωτοβουλίες σαν την ΚΟΙΝΣΕΠ Επανεκκίνησης.

Ας συμβάλλουμε όλοι μαζί σε έναν πιο δίκαιο, πιο πράσινο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης.

Ενεργειακή μετάβαση & εκμετάλλευση ορυκτών και φυσικών πόρων στην Ελλάδα: Η πορεία προς μια βιώσιμη οικονομία

Δρ. Κώστας Σαχπάζης

Μέντορας ΑΛΛΗΛΟΝ

Πολιτικός Μηχανικός & Γεωλόγος, Καθηγητής της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

[Costas Sachpazis | LinkedIn](#)

Κωνσταντίνα Σαχπάζη

Πολιτικός Μηχανικός

[Konstantina Sachpazi | LinkedIn](#)

Η παρούσα σειρά τεσσάρων άρθρων διερευνά την κρίσιμη σχέση μεταξύ της ενεργειακής μετάβασης και της εκμετάλλευσης των ορυκτών και φυσικών πόρων στην Ελλάδα, με στόχο την χάραξη μιας πορείας προς μια βιώσιμη οικονομία. Αναλύεται το υφιστάμενο δυναμικό των εγχώριων ορυκτών πόρων, συμπεριλαμβανομένων των κρίσιμων πρώτων υλών που είναι απαραίτητες για τις τεχνολογίες καθαρής ενέργειας. Εξετάζονται οι εθνικοί στόχοι για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) και την ενεργειακή απόδοση, όπως αυτοί καθορίζονται στο αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ), καθώς και οι στρατηγικές και οι προκλήσεις για την ευρεία ενσωμάτωσή τους στο ενεργειακό σύστημα. Το άρθρο προβαίνει σε μια συνδυασμένη ανάλυση των οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιπτώσεων, αναδεικνύοντας τις ευκαιρίες για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης. Ιδιαίτερη έμφαση

δίνεται στην ανάγκη υιοθέτησης βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών στην εξορυκτική βιομηχανία, στην εφαρμογή των αρχών της κυκλικής οικονομίας και στην διασφάλιση μιας δίκαιης μετάβασης για τις τοπικές κοινωνίες. Τα συμπεράσματα υπογραμμίζουν την ανάγκη για μια ολοκληρωμένη εθνική στρατηγική που θα εναρμονίζει την ανάπτυξη των ΑΠΕ με τη βιώσιμη διαχείριση των ορυκτών πόρων, ενισχύοντας την ενεργειακή ασφάλεια και την οικονομική ανθεκτικότητα της χώρας.

Λέξεις-Κλειδιά: ενεργειακή μετάβαση, ορυκτοί πόροι, Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, βιώσιμη ανάπτυξη, Ελλάδα, κυκλική οικονομία, Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα, περιβαλλοντικές επιπτώσεις, οικονομικές επιπτώσεις, κοινωνικές επιπτώσεις, κρίσιμες πρώτες ύλες.

Ενότητα Ι – Εισαγωγή και Αποτίμηση των Ορυκτών και Φυσικών Πόρων της Ελλάδας

1. Εισαγωγή

Η παγκόσμια κοινότητα βρίσκεται αντιμέτωπη με την επιτακτική ανάγκη για μια ριζική ενεργειακή μετάβαση, αποσκοπώντας στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και στη διασφάλιση ενός βιώσιμου μέλλοντος. Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία ([European Green Deal](#)) αποτελεί το ολιστικό πλαίσιο δράσης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), θέτοντας φιλόδοξους στόχους για την κλιματική ουδετερότητα έως το 2050. Η Ελλάδα, ως ενεργό μέλος της ΕΕ, έχει ενσωματώσει αυτούς τους στόχους στην εθνική της στρατηγική, αντιμετωπίζοντας τη σύνθετη πρόκληση του μετασχηματισμού του ενεργειακού της μοντέλου και της ευρύτερης οικονομίας της.

Η χώρα καλείται να αντιμετωπίσει μια διττή πρόκληση: αφενός, την ενίσχυση της ενεργειακής της ασφάλειας και τη μείωση της σημαντικής εξάρτησής της από εισαγόμενα ορυκτά καύσιμα και αφετέρου, την επίτευξη των δεσμευτικών κλιματικών στόχων και των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης ([ΣΒΑ](#)) των Ηνωμένων Εθνών. Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιοποίηση των εγχώριων ορυκτών και φυσικών πόρων αναδεικνύεται σε κρίσιμο παράγοντα. Οι πόροι αυτοί δεν αποτελούν απλώς παραδοσιακές πηγές οικονομικού πλούτου, αλλά ενέχουν και σημαντικές ποσότητες Κρίσιμων Πρώτων Υλών (ΚΠΥ), οι οποίες είναι θεμελιώδους σημασίας για την ανάπτυξη και την ευρεία διάδοση των τεχνολογιών καθαρής ενέργειας, όπως οι μπαταρίες, τα φωτοβολταϊκά συστήματα και οι ανεμογεννήτριες. Η Ελλάδα διαθέτει ένα σημαντικό γεωλογικό δυναμικό σε τέτοιους πόρους, συμπεριλαμβανομένων του βωξίτη, του νικελίου, και πιθανών κοιτασμάτων γαλλίου, σπάνιων γαιών και άλλων ΚΠΥ, η έρευνα και αξιολόγηση των οποίων βρίσκεται σε εξέλιξη. Η ορθολογική και περιβαλλοντικά υπεύθυνη εκμετάλλευσή τους μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην εθνική προσπάθεια για ενεργειακή αυτονομία και βιώσιμη ανάπτυξη.

Η ενεργειακή μετάβαση δεν συνιστά απλώς μια τεχνολογική μεταστροφή προς καθαρότερες μορφές ενέργειας, αλλά έναν βαθύ οικονομικό και κοινωνικό μετασχηματισμό. Αυτός ο μετασχηματισμός απαιτεί έναν ολοκληρωμένο στρατηγικό σχεδιασμό που θα λαμβάνει υπόψη και θα αξιοποιεί τα εγχώρια συγκριτικά πλεονεκτήματα, όπως είναι οι ορυκτοί πόροι. Η Ελλάδα, όπως και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, δεσμεύεται από διεθνείς συμφωνίες και εθνικές στρατηγικές, με κυριότερο το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα ([ΕΣΕΚ](#)), για

την επίτευξη της πράσινης μετάβασης. Η μετάβαση αυτή προϋποθέτει τη μαζική ανάπτυξη Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ), οι οποίες, με τη σειρά τους, εξαρτώνται από τη διαθεσιμότητα συγκεκριμένων ΚΠΥ. Δεδομένου ότι η Ελλάδα διαθέτει ορισμένες από αυτές τις κρίσιμες ύλες, η στρατηγική τους αξιοποίηση δύναται να μειώσει την εξάρτηση από εισαγωγές ΚΠΥ, να ενισχύσει την εγχώρια βιομηχανική παραγωγή και να δημιουργήσει σημαντική προστιθέμενη αξία εντός της χώρας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ενεργειακή μετάβαση μπορεί να καταστεί και οικονομικά πιο βιώσιμη, συμβάλλοντας στην ανθεκτικότητα και την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι να διερευνήσει τις πιθανές συνέργειες αλλά και τις ενδεχόμενες συγκρούσεις μεταξύ της βιώσιμης εκμετάλλευσης των ορυκτών και φυσικών πόρων της Ελλάδας και της επιταχυνόμενης ενεργειακής της μετάβασης προς τις ΑΠΕ. Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα που τίθενται είναι:

- Πώς μπορεί η αξιοποίηση των εγχώριων ορυκτών πόρων να υποστηρίξει την ενεργειακή μετάβαση και την οικονομική βιωσιμότητα της Ελλάδας, ελαχιστοποιώντας ταυτόχρονα τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις;
- Ποιες στρατηγικές απαιτούνται για την αποτελεσματική ενσωμάτωση των ΑΠΕ στο ενεργειακό σύστημα, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες σε υποδομές, πρώτες ύλες και την αποδοχή από τις τοπικές κοινωνίες;
- Πώς μπορούν οι αρχές της κυκλικής οικονομίας και της δίκαιης μετάβασης να ενσωματωθούν σε ένα ολοκληρωμένο μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης που θα συνδυάζει την οικονομική ευημερία με την περιβαλλοντική προστασία και την κοινωνική συνοχή;

Η επιτυχής συσχέτιση της εκμετάλλευσης των ορυκτών πόρων με την ενεργειακή μετάβαση μπορεί να αποτελέσει για την Ελλάδα ένα πρότυπο βιώσιμης ανάπτυξης, ικανό να προσελκύσει σημαντικές επενδύσεις και να ενισχύσει τη γεωστρατηγική της θέση στην ευρύτερη περιοχή. Αυτό, ωστόσο, προϋποθέτει την αυστηρή τήρηση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών όρων, καθώς και την ενεργό συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω πρωτοβουλιών όπως ο Κανονισμός για τις Κρίσιμες Πρώτες Ύλες ([Critical Raw Materials Act](#)), ενθαρρύνει την εγχώρια παραγωγή και επεξεργασία ΚΠΥ, δημιουργώντας ένα ευνοϊκό πλαίσιο για χώρες με αντίστοιχο δυναμικό. Εάν η Ελλάδα καταφέρει να αναπτύξει και να εφαρμόσει βέλτιστες πρακτικές βιώσιμης εξόρυξης και επεξεργασίας, μπορεί να καταστεί ελκυστικός επενδυτικός προορισμός. Αυτό, σε

συνδυασμό με την παράλληλη ανάπτυξη των ΑΠΕ και την υλοποίηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης, μπορεί να οδηγήσει σε ένα ολοκληρωμένο αναπτυξιακό μοντέλο που θα μειώνει τις εισαγωγές ενέργειας και ΚΠΥ, θα δημιουργεί νέες και ποιοτικές θέσεις εργασίας και θα ενισχύει την ανθεκτικότητα της εθνικής οικονομίας. Η επιτυχία μιας τέτοιας προσπάθειας, όμως, εξαρτάται άμεσα από την κοινωνική αποδοχή και την αποτελεσματική περιβαλλοντική διαχείριση και προστασία.

Η μεθοδολογία του άρθρου βασίζεται στην κριτική επισκόπηση και σύνθεση πρόσφατων επιστημονικών δημοσιεύσεων, επίσημων εκθέσεων από εθνικούς και διεθνείς οργανισμούς (π.χ. Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας ([ΥΠΕΝ](#)), Ελληνική Αρχή Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών ([ΕΑΓΜΕ](#)), Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και Εξοικονόμησης Ενέργειας ([ΚΑΠΕ](#)), Ρυθμιστική Αρχή Αποβλήτων, Ενέργειας και Υδάτων ([ΡΑΑΕΥ](#)), Ανεξάρτητος Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας ([ΑΔΜΗΕ](#)), Ελληνική Στατιστική Αρχή ([ΕΛΣΤΑΤ](#)), Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών ([ΙΟΒΕ](#)), Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης ([ΙΕΝΕ](#)), [Ευρωπαϊκή Επιτροπή](#), Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας ([ΔΟΕ](#)), καθώς και σχετικών νομοθετικών κειμένων και στατιστικών δεδομένων.

Στην παρούσα ενότητα επικεντρωνόμαστε στην αποτίμηση των ορυκτών και φυσικών πόρων της Ελλάδας, εξετάζοντας το γεωλογικό υπόβαθρο, το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο και τις προκλήσεις και ευκαιρίες για βιώσιμη εκμετάλλευση.

2. Αποτίμηση των Ορυκτών και Φυσικών Πόρων της Ελλάδας

Η Ελλάδα διαθέτει ένα πλούσιο και ποικίλο γεωλογικό υπόβαθρο, αποτέλεσμα πολύπλοκων γεωτεκτονικών διεργασιών, το οποίο φιλοξενεί σημαντικούς ορυκτούς και φυσικούς πόρους. Η ορθολογική και βιώσιμη αξιοποίηση αυτών των πόρων αποτελεί θεμελιώδη παράμετρο για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της τρέχουσας ενεργειακής μετάβασης.

2.1. Γεωλογικό Υπόβαθρο και Καταγραφή Κύριων Ορυκτών Πόρων

Η ελληνική επικράτεια χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλία ορυκτών πόρων, οι οποίοι μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- **Ενεργειακοί Ορυκτοί Πόροι:** Ο λιγνίτης αποτέλεσε για δεκαετίες τον

κύριο εγχώριο ενεργειακό πόρο, υποστηρίζοντας σημαντικό μέρος της ηλεκτροπαραγωγής. Ωστόσο, η χώρα βρίσκεται σε διαδικασία απολιγνιτοποίησης, με στόχο τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Παράλληλα, διεξάγονται έρευνες για τον εντοπισμό και την αξιοποίηση κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, κυρίως στον θαλάσσιο χώρο, με τις προοπτικές να αξιολογούνται. Η γεωθερμία αποτελεί επίσης έναν σημαντικό, αν και υποαξιοποιημένο, ενεργειακό πόρο.

- **Μεταλλευτικά Ορυκτά:** Η Ελλάδα είναι σημαντική παραγωγός βωξίτη, του κύριου μεταλλεύματος για την παραγωγή αλουμινίου. Διαθέτει επίσης σημαντικά κοιτάσματα σιδηρονικελιούχων μεταλλευμάτων (λατεριτών), αν και η παραγωγή σιδηρονικελίου έχει αντιμετωπίσει προκλήσεις τα τελευταία χρόνια. Τα μεικτά θειούχα μεταλλεύματα, που περιέχουν χαλκό, μόλυβδο, ψευδάργυρο, καθώς και πολύτιμα μέταλλα όπως ο χρυσός και ο άργυρος, αποτελούν επίσης αντικείμενο εκμετάλλευσης, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα μεταλλεία της Χαλκιδικής.
- **Βιομηχανικά Ορυκτά:** Η χώρα διαθέτει μεγάλη ποικιλία και σημαντικά αποθέματα βιομηχανικών ορυκτών, όπως ο μπεντονίτης, ο περλίτης (όπου η Ελλάδα κατέχει ηγετική θέση παγκοσμίως στην παραγωγή), ο καολίνης, η ποζολάνη, ο γύψος, ο ζεόλιθος, το ανθρακικό ασβέστιο, η κίσηρης (ελαφρόπετρα), ο ολιβινίτης και ο αμφιβολίτης. Τα ορυκτά αυτά έχουν ευρύτατες εφαρμογές σε διάφορους βιομηχανικούς κλάδους (δομικά υλικά, κεραμικά, γεωργία, προστασία περιβάλλοντος κ.ά.).
- **Μάρμαρα και Φυσικοί Λίθοι:** Ο τομέας των μαρμάρων και των φυσικών λίθων αποτελεί έναν από τους πιο δυναμικούς και εξαγωγικούς κλάδους της ελληνικής εξορυκτικής βιομηχανίας, με προϊόντα διεθνώς αναγνωρισμένης ποιότητας και αισθητικής αξίας.
- **Αδρανή Υλικά:** Τα αδρανή υλικά (άμμος, χαλίκι, σκύρα) είναι θεμελιώδη για τον κατασκευαστικό τομέα και την ανάπτυξη υποδομών.
- **Κρίσιμες Πρώτες Ύλες (ΚΠΥ):** Ιδιαίτερη σημασία αποκτά ο εντοπισμός και η αξιολόγηση ΚΠΥ στην Ελλάδα, οι οποίες είναι απαραίτητες για την ενεργειακή μετάβαση και τις σύγχρονες τεχνολογίες. Τέτοιες ύλες περιλαμβάνουν το γάλλιο (ως παραπροϊόν της επεξεργασίας βωξίτη), το νικέλιο, το κοβάλτιο, τις σπάνιες γαίες, το λίθιο και τον γραφίτη. Η Ελληνική Αρχή Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (ΕΑΓΜΕ) διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην έρευνα, χαρτογράφηση και αξιολόγηση αυτών των στρατηγικής σημασίας πόρων.

Για την πληρέστερη κατανόηση της σημασίας των ορυκτών πόρων, παρουσιάζεται στον Πίνακα 1 μια σύνοψη της παραγωγής των κυριότερων ορυκτών πρώτων υλών στην Ελλάδα για το έτος 2022.

Ορυκτός Πόρος/Προϊόν	Παραγωγή (2022)	Μονάδα Μέτρησης
Μεταλλευτικά μη Ενεργειακά		
Βωξίτης	1.173.319	μετρικοί τόνοι
Αλουμίνα Ένυδρη	861.000	μετρικοί τόνοι
Αλουμίνιο	196.927	μετρικοί τόνοι
Λατερίτης	193.494	μετρικοί τόνοι
Fe-Ni (Σιδηρονικέλιο)	6.881	μετρικοί τόνοι
Μεικτά θειούχα (εν ξηρώ)	465.258	μετρικοί τόνοι
Ενεργειακά Ορυκτά		
Λιγνίτης	14.340.293	μετρικοί τόνοι
Βιομηχανικά Ορυκτά		
Μπεντονίτης	1.106.201	μετρικοί τόνοι
Περλίτης	839.108	μετρικοί τόνοι
Κίσηρις (ελαφρόπετρα)	1.263.870	μετρικοί τόνοι
Γύψος	656.296	μετρικοί τόνοι
Άργιλος (τσιμεντοβ./ κεραμοπ.)	2.030.407	μετρικοί τόνοι
Μάρμαρα, Σχιστολιθικές Πλάκες		
Μορφωμένα Ογκομάρμαρα	244.187	κυβικά μέτρα
Αδρανή Υλικά		
Αδρανή (σύνολο)	50.887.047	μετρικοί τόνοι

Σημείωση: Ο πίνακας παρουσιάζει επιλεγμένους ορυκτούς πόρους. Για πλήρη στοιχεία παραγωγής και την οικονομική τους αξία, απαιτείται αναλυτική επεξεργασία των δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ και του ΥΠΕΝ. Η αξία παραγωγής του τομέα ορυχείων-λατομείων παρουσίασε αύξηση 41,1% τον Αύγουστο του 2024 σε σύγκριση με τον Αύγουστο του 2023, και αύξηση 18,4% τον Νοέμβριο του 2024 σε σύγκριση με τον Νοέμβριο του 2023, σύμφωνα με τους δείκτες κύκλου εργασιών της ΕΛΣΤΑΤ. Ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής για τον τομέα ορυχείων-λατομείων αυξήθηκε κατά 1,5% τον Μάρτιο του 2025 σε

σύγκριση με τον Μάρτιο του 2024.

2.2. Υφιστάμενο Θεσμικό Πλαίσιο Έρευνας και Εκμετάλλευσης

Η έρευνα και εκμετάλλευση των ορυκτών πόρων στην Ελλάδα διέπεται από ένα σύνθετο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο έχει υποστεί σημαντικές τροποποιήσεις τα τελευταία χρόνια με στόχο την απλοποίηση των διαδικασιών και την προσαρμογή στις σύγχρονες περιβαλλοντικές και αναπτυξιακές απαιτήσεις.

Βασικοί πυλώνες της νομοθεσίας περιλαμβάνουν:

- Τον Ν. 4512/2018 («Ρυθμίσεις για την εφαρμογή των Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων του Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής και άλλες διατάξεις»), ο οποίος ενσωμάτωσε και τροποποίησε μεγάλο μέρος της προϋφιστάμενης λατομικής νομοθεσίας, και τον Ν. 4442/2016 («Νέο θεσμικό πλαίσιο για την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας και άλλες διατάξεις»), που στόχευαν στην απλοποίηση των αδειοδοτικών διαδικασιών.
- Τον Κανονισμό Μεταλλευτικών και Λατομικών Εργασιών (ΚΜΛΕ), όπως κυρώθηκε με την Υπουργική Απόφαση Δ7/Α/οικ.12050/2223/2011 (ΦΕΚ 1227/Β/14-6-2011) και τις μετέπειτα τροποποιήσεις του. Ο ΚΜΛΕ αποτελεί το θεμελιώδες κανονιστικό κείμενο που διέπει τις τεχνικές πτυχές της έρευνας και εκμετάλλευσης, την ασφάλεια των εργαζομένων και, κρίσιμα, τις υποχρεώσεις για την προστασία και την αποκατάσταση του περιβάλλοντος.
- Ειδικότερη νομοθεσία ρυθμίζει την έρευνα και εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων (Ν. 2289/1995, Ν. 4001/2011, ενσωμάτωση της Οδηγίας 94/22/ΕΚ).
- Η διαχείριση των εξορυκτικών αποβλήτων διέπεται από την Οδηγία 2006/21/ΕΚ, η οποία ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με την ΚΥΑ 39624/2209/Ε103/2009. Η νομοθεσία αυτή επιβάλλει την κατάρτιση Σχεδίων Διαχείρισης Αποβλήτων (ΣΔΑ) με στόχο την πρόληψη, μείωση, επεξεργασία, αξιοποίηση και ασφαλή διάθεση των αποβλήτων.

Ο συντονισμός και η εφαρμογή της πολιτικής για τις ορυκτές πρώτες ύλες ανήκει στη Γενική Διεύθυνση Ορυκτών Πρώτων Υλών (ΓΔΟΠΥ) του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Η ΓΔΟΠΥ είναι αρμόδια για την ανάπτυξη, την πολιτική και την παρακολούθηση της περιβαλλοντικά υπεύθυνης εκμετάλλευσης των ορυκτών πόρων.

2.3. Προκλήσεις και Ευκαιρίες για Βελτιστοποίηση της Εκμετάλλευσης με Σεβασμό στο Περιβάλλον

Η αξιοποίηση του ορυκτού πλούτου της Ελλάδας συνδέεται άρρηκτα με σημαντικές προκλήσεις αλλά και ευκαιρίες, ιδιαίτερα όσον αφορά την περιβαλλοντική διάσταση.

• Προκλήσεις:

- **Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις:** Η εξορυκτική δραστηριότητα, εκ φύσεως, επιφέρει αλλοιώσεις στο φυσικό τοπίο, δημιουργεί σκόνη και θόρυβο, και απαιτεί προσεκτική διαχείριση των υδατικών πόρων και των παραγόμενων αποβλήτων. Μελέτες περιπτώσεων για την εξόρυξη βωξίτη στην Π.Ε. Φωκίδας, λιγνίτη στη Δυτική Μακεδονία, μαρμάρων στη Νάξο και αλλού, λατεριτών για την παραγωγή σιδηρονικελίου, και βιομηχανικών ορυκτών όπως ο μπεντονίτης και ο περλίτης στη Μήλο καταδεικνύουν το εύρος των πιθανών επιπτώσεων.
- **Αποκατάσταση Περιβάλλοντος:** Η αποτελεσματική αποκατάσταση των εξορυκτικών χώρων και η επαναπόδοσή τους σε νέες, συμβατές χρήσεις γης αποτελεί μείζονα πρόκληση και υποχρέωση.
- **Ρυθμιστικά και Αδειοδοτικά Ζητήματα:** Παρά τις προσπάθειες απλοποίησης, οι αδειοδοτικές διαδικασίες μπορεί να παραμένουν χρονοβόρες και πολύπλοκες, αποτελώντας ενίοτε τροχοπέδη για νέες επενδύσεις.
- **Κοινωνική Αποδοχή:** Η εξασφάλιση της κοινωνικής συναίνεσης και η αντιμετώπιση πιθανών συγκρούσεων χρήσεων γης με άλλες δραστηριότητες (π.χ. τουρισμός, γεωργία, προστατευόμενες περιοχές) είναι κρίσιμης σημασίας.
- **Ευκαιρίες:**
 - **Βέλτιστες Διαθέσιμες Τεχνικές (ΒΔΤ):** Η υιοθέτηση και εφαρμογή των ΒΔΤ στην έρευνα, εξόρυξη, επεξεργασία και διαχείριση αποβλήτων μπορεί να ελαχιστοποιήσει σημαντικά το περιβαλλοντικό αποτύπωμα της εξορυκτικής βιομηχανίας.
 - **Αξιοποίηση ΚΠΥ:** Η στρατηγική αξιοποίηση των εγχώριων ΚΠΥ μπορεί να συμβάλει στην αυτάρκεια της Ευρώπης, να ενισχύσει την εθνική οικονομία και να δημιουργήσει νέες βιομηχανικές δραστηριότητες.
 - **Κυκλική Οικονομία:** Η ενσωμάτωση των αρχών της κυκλικής οικονομίας, όπως η αξιοποίηση των εξορυκτικών

απορριμμάτων ως δευτερογενών πρώτων υλών και η ανακύκλωση υλικών, μπορεί να μειώσει την ανάγκη για πρωτογενή εξόρυξη και να δημιουργήσει νέα οικονομικά οφέλη.

- **Οικονομική Ανάπτυξη:** Η βιώσιμη εκμετάλλευση των ορυκτών πόρων, με έμφαση στις ΚΠΥ και στα προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας, μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην αύξηση του ΑΕΠ, στη δημιουργία ποιοτικών θέσεων εργασίας και στην ενίσχυση των εξαγωγών.

Η παραδοσιακή αντίληψη της εξόρυξης ως μιας δραστηριότητας με σημαντικό περιβαλλοντικό κόστος έρχεται σήμερα σε μια ιδιότυπη σύγκρουση με την εκρηκτικά αυξανόμενη ζήτηση για ορυκτές πρώτες ύλες που είναι απολύτως απαραίτητες για την παραγωγή των "πράσινων" τεχνολογιών, όπως οι ΑΠΕ και τα συστήματα αποθήκευσης ενέργειας. Αυτή η παράδοση συνθήκη καθιστά επιτακτική την ανάγκη για μια θεμελιώδη στροφή προς την υιοθέτηση και, κυρίως, την αυστηρή και αποτελεσματική εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών εξόρυξης, επεξεργασίας και περιβαλλοντικής αποκατάστασης. Οι ΑΠΕ και οι τεχνολογίες χαμηλών εκπομπών άνθρακα, όπως οι μπαταρίες και η ηλεκτροκίνηση, απαιτούν σημαντικές ποσότητες ΚΠΥ. Ιστορικά, η εξόρυξη αυτών των υλών έχει συχνά συνδεθεί με περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως η υποβάθμιση του εδάφους, η ρύπανση των υδάτων και η απώλεια βιοποικιλότητας. Η προβλεπόμενη αύξηση της ζήτησης για ΚΠΥ, εάν δεν συνοδευτεί από μια αντίστοιχη αναβάθμιση των περιβαλλοντικών προτύπων και πρακτικών, θα μπορούσε απλώς να οδηγήσει σε μια εντατικοποίηση της εξόρυξης με αρνητικές συνέπειες. Χωρίς την ταυτόχρονη και δεσμευτική εφαρμογή Βέλτιστων Διαθέσιμων Τεχνικών (ΒΔΤ) και αποτελεσματικών, ολοκληρωμένων σχεδίων αποκατάστασης των εξορυκτικών χώρων, η πολυπόθητη "πράσινη" μετάβαση κινδυνεύει απλώς να μετατοπίσει το περιβαλλοντικό πρόβλημα από τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην υποβάθμιση του εδάφους, των υδάτων και των ευαίσθητων οικοσυστημάτων.

Σε αυτό το πλαίσιο, η επιτυχής εφαρμογή και διάχυση βιώσιμων πρακτικών στον εξορυκτικό τομέα της Ελλάδας μπορεί να εξελιχθεί σε σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα για τη χώρα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω του Κανονισμού για τις Κρίσιμες Πρώτες Ύλες και άλλων πολιτικών, δίνει ολόένα και μεγαλύτερη έμφαση στην "υπεύθυνη προμήθεια" ΚΠΥ από εγχώριες ή αξιόπιστες πηγές. Εάν η Ελλάδα καταφέρει να επιδείξει ένα ισχυρό, διαφανές και αξιόπιστο πλαίσιο

βιώσιμης εξόρυξης και περιβαλλοντικής διαχείρισης, θα μπορούσε να καταστεί προτιμητέα πηγή ΚΠΥ εντός της ΕΕ. Μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν ικανή να προσελκύσει "πράσινες" επενδύσεις, όχι μόνο στην πρωτογενή εξόρυξη αλλά και σε δραστηριότητες επεξεργασίας και δημιουργίας προϊόντων υψηλότερης προστιθέμενης αξίας, διαμορφώνοντας έτσι μια πιο ολοκληρωμένη και ανθεκτική εγχώρια αλυσίδα αξίας. Ωστόσο, η υλοποίηση αυτού του οράματος προϋποθέτει την αποφασιστική αντιμετώπιση των υφιστάμενων προκλήσεων στο ρυθμιστικό και αδειοδοτικό πλαίσιο, την ουσιαστική ενίσχυση των ελεγκτικών μηχανισμών και, κυρίως, την οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης με τις τοπικές κοινωνίες μέσω της διαφάνειας, του ανοικτού διαλόγου και της ουσιαστικής συμμετοχής τους στη λήψη αποφάσεων.

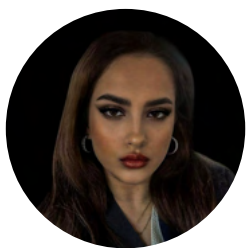
Στην παρούσα ενότητα επικεντρωθήκαμε στην αποτίμηση των ορυκτών και φυσικών πόρων της Ελλάδας, εξετάζοντας το γεωλογικό

υπόβαθρο, το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο και τις προκλήσεις και ευκαιρίες για βιώσιμη εκμετάλλευση.

Στις επόμενες ενότητες θα αναλύσουμε την ενεργειακή μετάβαση της Ελλάδας προς τις ΑΠΕ, παρουσιάζοντας τους στόχους του ΕΣΕΚ, την τρέχουσα κατάσταση και τις προοπτικές των διαφόρων τεχνολογιών ΑΠΕ, καθώς και τις στρατηγικές και τα εμπόδια για την ευρεία υλοποίησή τους. Θα ακολουθήσει μια ενότητα που διερευνά τις συνέργειες και τις συγκρούσεις μεταξύ της αξιοποίησης των ορυκτών πόρων και της ενεργειακής μετάβασης, εξετάζοντας τις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις, καθώς και τον ρόλο της κυκλικής οικονομίας και της δίκαιης μετάβασης. Η τελευταία ενότητα παρουσιάζει τα συμπεράσματα της ανάλυσης και διατυπώνει προτάσεις πολιτικής για την πορεία προς μια βιώσιμη οικονομία στην Ελλάδα.

Ενέργεια σε μετάβαση: Η γεωπολιτική ανασφάλεια του 21ου αιώνα

Χριστίνα Ιωάννου

Μέντορας ΑΛΛΗΛΟΝ

Διεθνής Σύμβουλος Πολιτικής & Στρατηγικών Υποθέσεων | Ειδική στην

Ενεργειακή Γεωπολιτική & Πράσινης Μετάβαση | Ιδρύτρια της Areté Strategy

by Ioannou and Partners

[Christina Ioannou | LinkedIn](#)

Η ενεργειακή μετάβαση δεν είναι απλώς τεχνική ή περιβαλλοντική επιλογή, είναι το νέο πεδίο γεωπολιτικής ισχύος. Το άρθρο αναλύει πώς η απο-ανθρακοποίηση αναδιαμορφώνει τις διεθνείς ισορροπίες, ενισχύει νέες εξαρτήσεις και αναδεικνύει κρίσιμους παίκτες όπως η Κίνα, οι ΗΠΑ και η Ανατολική Μεσόγειος. Με έμφαση στην τεχνολογική κυριαρχία, τις πρώτες ύλες και τη θεσμική διακυβέρνηση, αναδεικνύεται η ανάγκη για ένα νέο δόγμα ενεργειακής ασφάλειας. Η γεωπολιτική της ενέργειας δεν πέθανε, απλώς άλλαξε πρόσωπο.

Σε έναν αιώνα όπου η ενέργεια δεν αποτελεί πια μόνο οικονομικό ή τεχνικό μέγεθος, αλλά θεμέλιο εθνικής ασφάλειας και παγκόσμιας σταθερότητας, η έννοια της «γεωπολιτικής ενεργειακής ασφάλειας» αποκτά νέα, πολυεπίπεδη διάσταση. Η μετάβαση από τα ορυκτά καύσιμα στις ανανεώσιμες πηγές, που υπαγορεύεται από την κλιματική κρίση, πραγματοποιείται εντός ενός περιβάλλοντος γεωοικονομικού ανταγωνισμού, αναδυόμενων τεχνολογικών εξαρτήσεων και παλαιών-νέων συγκρούσεων. Η πράσινη μετάβαση δεν είναι το τέλος της εξάρτησης, είναι η αρχή νέας!

Η παρούσα ανάλυση επιχειρεί να τοποθετήσει τη σύγχρονη ενεργειακή μετάβαση στο γεωπολιτικό της πλαίσιο. Πέρα από τους τεχνικούς στόχους και τους πράσινους δείκτες, διακυβεύεται κάτι βαθύτερο: ο έλεγχος επί των μέσων του μέλλοντος. Όποιος ελέγχει τις πρώτες ύλες, τις αλυσίδες τεχνολογίας και την πρόσβαση στις νέες υποδομές,

διαμορφώνει τη νέα παγκόσμια τάξη. Και αυτή η διαπίστωση δεν αναιρείται, ενισχύεται, από την επιτάχυνση της «πράσινης» στροφής.

1. Η κρίσιμη τομή: Από την εξάρτηση στον ανασχεδιασμό ισχύος

Η ενεργειακή κρίση στην Ευρώπη το 2022 δεν ήταν απλώς κρίση προμηθειών, αλλά αποκαλυπτικό γεγονός. Έθεσε υπό αμφισβήτηση το μοντέλο ενεργειακής εξάρτησης από αυταρχικά καθεστώτα και κατέδειξε την αδυναμία των εθνικών οικονομιών να αντέξουν εξωγενείς σοκ χωρίς εναλλακτικές στρατηγικές.

Η γεωπολιτική της ενέργειας μετακινείται από την εποχή των πετρελαϊκών πολέμων σε μια νέα εποχή όπου η διασφάλιση τεχνολογικής αυτονομίας, ανθεκτικών υποδομών και σταθερών διμερών σχέσεων γίνεται καθοριστική. Η μετάβαση δεν είναι ουδέτερη. Δημιουργεί νικητές και ηττημένους. Παραγωγοί ορυκτών καυσίμων βλέπουν τη γεωπολιτική τους αξία να συρρικνώνεται, ενώ τεχνολογικά προηγμένα κράτη επενδύουν στον έλεγχο πρώτων υλών και κρίσιμων αλυσίδων αξίας.

Το ερώτημα δεν είναι πότε θα γίνει η μετάβαση, αλλά ποιος θα την ελέγχει, και με ποιους γεωπολιτικούς όρους.

2. Κίνα: Ο κυρίαρχος της «πράσινης εξάρτησης»

Η Κίνα είναι, χωρίς υπερβολή, η νέα υπερδύναμη της ενεργειακής τεχνολογίας. Κατέχει πάνω από το 80% της παγκόσμιας παραγωγικής ικανότητας ηλιακών πανέλων, ελέγχει τις εφοδιαστικές αλυσίδες μπαταριών και κατέχει δεσπόζουσα θέση στην επεξεργασία σπάνιων γαιών. Δεν εξάγει μόνο υλικά, εξάγει γεωπολιτική επιρροή.

Αυτό δημιουργεί μια νέα μορφή στρατηγικής εξάρτησης. Όπως η Μέση Ανατολή καθόριζε τις ροές πετρελαίου στον 20ο αιώνα, έτσι η Κίνα καθορίζει την πρόσβαση στην πράσινη τεχνολογία στον 21ο. Η Δύση προσπαθεί να αντιδράσει: ΗΠΑ και Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) προωθούν πρωτοβουλίες για τον επαναπατρισμό παραγωγής, την διαφοροποίηση προμηθευτών και τη δημιουργία στρατηγικών αποθεμάτων κρίσιμων μετάλλων. Όμως, το χάσμα παραμένει. Η ενεργειακή κυριαρχία του αύριο δεν θα κριθεί από τις γεωτρήσεις, αλλά από τα εργαστήρια και τις σπάνιες γαίες.

3. ΗΠΑ – Ρωσία: Το φάσμα της ενεργειακής γεωπολιτικής

Οι Ηνωμένες Πολιτείες, μέσω της επανάστασης του σχιστολιθικού αερίου, απέκτησαν ενεργειακή αυτάρκεια και χρησιμοποιούν τις εξαγωγές LNG ως στρατηγικό εργαλείο στήριξης των συμμάχων τους, ιδίως στην Ευρώπη. Το 2023 οι ΗΠΑ ξεπέρασαν τη Ρωσία ως κύριος προμηθευτής φυσικού αερίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η Ρωσία, αντιθέτως, είδε τη γεωοικονομική της επιρροή να φθίνει μετά τις κυρώσεις, αναγκασμένη να αναζητήσει νέες αγορές και να αποδεχτεί μειωμένη διαπραγματευτική ισχύ απέναντι σε Κίνα και Ινδία. Η σύγκρουση στην Ουκρανία λειτουργεί ως καμπή: οι χώρες κατανοούν ότι η ενεργειακή εξάρτηση δεν είναι μόνο οικονομικό ρίσκο, αλλά και εργαλείο εξαναγκασμού. Η αποσύνδεση από ρωσικούς πόρους δεν είναι πια επιλογή πολιτικής – είναι συνθήκη ασφάλειας.

4. Η Ανατολική Μεσόγειος ως case study

Η περιοχή προσφέρει ένα μικρόκοσμο των σύγχρονων ενεργειακών αντιθέσεων. Μεταξύ προσδοκιών για εξαγωγές φυσικού αερίου προς την ΕΕ, γεωπολιτικής αντιπαράθεσης Ελλάδας–Τουρκίας, και περιφερειακών συμφωνιών (Αίγυπτος–Ισραήλ–ΕΕ), η Ανατολική Μεσόγειος είναι μια ανοιχτή σκακιέρα. Η ενεργειακή διπλωματία εδώ είναι αναπόσπαστο κομμάτι της περιφερειακής σταθερότητας. Η αξιοποίηση των κοιτασμάτων προϋποθέτει συνεργασία, σεβασμό

διεθνούς δικαίου και μακροπρόθεσμο όραμα. Η δημιουργία μιας EastMed Taskforce ή μιας πολυμερούς πλατφόρμας διακυβέρνησης θαλάσσιων ενεργειακών πόρων θα μπορούσε να αποτελέσει υπόδειγμα ενεργειακής διπλωματίας και σταθερότητας για την ευρύτερη περιοχή. Διαφορετικά, η ενεργειακή ευκαιρία μπορεί να μετατραπεί σε πηγή εντάσεων. Το ερώτημα για την ΕΕ είναι σαφές: Θα αφήσει τα κοιτάσματα της Ανατολικής Μεσογείου σε ασταθείς περιφερειακές δυνάμεις, ή θα τα εντάξει σε μια στρατηγική αυτονομίας;

5. Προς ένα νέο δόγμα ενεργειακής ασφάλειας

Το παγκόσμιο ενεργειακό οικοσύστημα απαιτεί πλέον νέους μηχανισμούς πρόβλεψης, διαχείρισης κινδύνου και πολιτικής συντονισμού. Προτείνεται:

- **Ενίσχυση ανθεκτικότητας υποδομών** σε περιοχές υψηλού ρίσκου
- **Διμερείς συμφωνίες κρίσιμων ορυκτών** με εταίρους εκτός κινεζικής επιρροής
- **Ψηφιακή παρακολούθηση ροών ενέργειας** σε πραγματικό χρόνο
- **Δίκαιη μετάβαση για τον Παγκόσμιο Νότο**, με έμφαση στη χρηματοδότηση βιώσιμων επενδύσεων.

Η γεωπολιτική της ενέργειας δεν εξαφανίζεται με τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ), αλλά μεταλλάσσεται. Η ενεργειακή μετάβαση είναι αγώνας ισχύος με νέα μέσα. Κάθε καθυστέρηση στην κατανόηση αυτής της πραγματικότητας αποτελεί στρατηγικό έλλειμμα.

Συμπέρασμα: Από τη μετάβαση στην ηγεμονία

Ο 21ος αιώνας δεν θα χαρακτηριστεί μόνο από την απο-ανθρακοποίηση. Θα χαρακτηριστεί από τον τρόπο που τα κράτη διαχειρίστηκαν την αβεβαιότητα της μετάβασης. Η πράσινη ενέργεια μπορεί να ενισχύσει την ασφάλεια, αλλά μόνο αν συνοδευτεί από σοβαρή στρατηγική, παγκόσμια συνεργασία και επίγνωση των νέων μορφών εξάρτησης.

Η γεωπολιτική της ενέργειας δεν πέθανε. Απλώς άλλαξε πρόσωπο. Και ο κόσμος οφείλει να το κοιτάζει κατάματα.

Τα κρίσιμα ερωτήματα που μένουν ανοιχτά:

1. Ποιος θα ελέγξει την παγκόσμια αγορά του υδρογόνου;
2. Μπορεί η Ευρώπη να αποκτήσει στρατηγική τεχνολογική αυτονομία;
3. Θα επαναληφθούν στο πεδίο της πράσινης ενέργειας οι αποικιακού τύπου ανισορροπίες του παρελθόντος;
4. Ποια αρχιτεκτονική παγκόσμιας διακυβέρνησης μπορεί να εγγυηθεί ενεργειακή δικαιοσύνη;

Οι απαντήσεις στα παραπάνω δεν είναι τεχνικές. Είναι βαθιά πολιτικές.

Στρατηγικές Απαντήσεις: Ποιος Ελέγχει το Μέλλον;

1. Ποιος θα ελέγξει την παγκόσμια αγορά του υδρογόνου;

Το υδρογόνο αποτελεί τον «λευκό χρυσό» της ενεργειακής μετάβασης, αλλά η αγορά του είναι ακόμα θεσμικά αδιαμόρφωτη. Το 2024 ως χρονιά-κλειδί όπου κρίνονται επενδύσεις στην ΕΕ ([Hydrogen Bank](#)), Η Ευρώπη επιδιώκει ηγετικό ρόλο μέσω του [European Hydrogen Backbone](#) και διακρατικών συνεργασιών, όμως η τεχνολογική κυριαρχία της Κίνας στους ηλεκτρολύτες δημιουργεί ασύμμετρες προοπτικές. Εάν δεν θεσπιστούν διεθνείς κανόνες πιστοποίησης, εμπορίας και ασφάλειας, η αγορά υδρογόνου θα ελεγχθεί από όποιον προηγηθεί τεχνολογικά, και όχι από τον πιο θεσμικά ευθυγραμμισμένο.

2. Μπορεί η Ευρώπη να αποκτήσει στρατηγική τεχνολογική αυτονομία;

Η Ευρώπη διαθέτει το πολιτικό όραμα, αλλά όχι ακόμη την τεχνολογική κυριαρχία. Το πρόγραμμα [REPowerEU](#), η Πράξη για τις Κρίσιμες Πρώτες Ύλες και οι επενδύσεις σε chips, μπαταρίες

και ΑΠΕ δείχνουν πρόοδο. Ωστόσο, χωρίς κοινή στρατηγική βιομηχανικής πολιτικής και γεωπολιτικά ευέλικτες αλυσίδες εφοδιασμού (συμπεριλαμβανομένων των στρατηγικών εξαρτήσεων σε ημιαγωγούς από Ταϊβάν και Νότια Κορέα), κινδυνεύει να περάσει από την εξάρτηση από ρωσικούς υδρογονάνθρακες στην εξάρτηση από ασιατική τεχνολογία.

3. Θα επαναληφθούν στο πεδίο της πράσινης ενέργειας οι αποικιακού τύπου ανισορροπίες του παρελθόντος;

Ο κίνδυνος είναι υπαρκτός. Χώρες του Παγκόσμιου Νότου με κρίσιμα ορυκτά (λίθιο, κοβάλτιο, σπάνιες γαίες) αντιμετωπίζουν ήδη πίεση για εξόρυξη χωρίς επαρκή αντισταθμιστικά οφέλη. Εάν η ενεργειακή μετάβαση αγνοήσει τις αρχές της αναπτυξιακής δικαιοσύνης, θα δημιουργήσει νέες αποικιοκρατικές δυναμικές. Μια παγκόσμια Χάρτα ESG για τις εξορύξεις θα μπορούσε να αποτελέσει θεσμική απάντηση στον κίνδυνο αυτό. Η ενεργειακή δικαιοσύνη πρέπει να μεταφραστεί σε τεχνολογική μεταφορά, δίκαιες τιμές και συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στη διακυβέρνηση των πόρων.

4. Ποια αρχιτεκτονική παγκόσμιας διακυβέρνησης μπορεί να εγγυηθεί ενεργειακή δικαιοσύνη;

Απαιτείται μια νέα θεσμική σύνθεση. Ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας ([IEA](#)) πρέπει να αποκτήσει ευρύτερη αντιπροσωπευτικότητα, ενώ η [G20](#) θα μπορούσε να θεσμοθετήσει ένα «Παγκόσμιο Συμβούλιο Κρίσιμων Πόρων» με τη συμμετοχή των [G77](#) και της Κίνας. Ταυτόχρονα, η σύσταση ενός διεθνούς μηχανισμού αξιολόγησης ESG επιδόσεων σε ενεργειακά έργα θα συνέβαλε στην ισόρροπη ανάπτυξη. Χωρίς νέο θεσμικό μοντέλο, η πράσινη μετάβαση θα μείνει ένα παιχνίδι ισχύος και όχι μια κοινή υπόσχεση ασφάλειας.

Το επάγγελμα του τοξικολόγου στην Ελλάδα: Από το μεταπτυχιακό στην επαγγελματική πραγματικότητα

Δρ. Φώτιος Τέκος
Μέντορας ΑΛΛΗΛΟΝ
CEO FoodOxys, CEO Olea Fortius
[Fotis Tekos](#) | [LinkedIn](#)

Τι κάνει ένας τοξικολόγος; Πού δουλεύει; Πόσο επείγον είναι να γνωρίζουμε τις επιδράσεις χημικών ουσιών στον οργανισμό μας και στο περιβάλλον; Από το Μεταπτυχιακό Τοξικολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας μέχρι την ερευνητική, βιομηχανική ή και startup δράση, όπως η περίπτωση της FOODOXYS, το άρθρο αυτό εξερευνά τις δυνατότητες και τα εμπόδια του επαγγέλματος στην Ελλάδα. Ένα κάλεσμα για επαγγελματική αναγνώριση ενός κλάδου με ουσιαστική συμβολή στη δημόσια υγεία, τα τρόφιμα, τα φάρμακα και το περιβάλλον.

Η τοξικολογία είναι η επιστήμη που μελετά τις επιδράσεις των χημικών ουσιών στους ζωντανούς οργανισμούς, προσδιορίζοντας τους πιθανούς κινδύνους και καθοδηγώντας τη λήψη αποφάσεων που σχετίζονται με τη δημόσια υγεία, την ασφάλεια και το περιβάλλον. Από τη φαρμακευτική ασφάλεια μέχρι την περιβαλλοντική τοξικολογία και την ασφάλεια των τροφίμων, η συμβολή του τοξικολόγου είναι κρίσιμη. Παρόλα αυτά, στην Ελλάδα το επάγγελμα του τοξικολόγου παραμένει αόριστο, χωρίς θεσμική κατοχύρωση ή συγκεκριμένα επαγγελματικά δικαιώματα. Αυτό δημιουργεί εμπόδια τόσο στην επαγγελματική αποκατάσταση όσο και στη συμμετοχή των ειδικών σε σημαντικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Τοξικολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Το [Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στην Τοξικολογία](#) λειτουργεί στο Τμήμα Βιοχημείας και Βιοτεχνολογίας της Σχολής Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Είναι το μοναδικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα στην Ελλάδα αποκλειστικά αφιερωμένο στην τοξικολογία και έχει σχεδιαστεί σύμφωνα με τα εκπαιδευτικά πρότυπα που προτείνει η [EUROTOX](#) (European Society of Toxicology).

Το πρόγραμμα παρέχει εξειδικευμένες γνώσεις σε τομείς όπως:

- Μοριακή, βιοχημική και συστημική τοξικολογία
- Τοξικολογία φαρμάκων, τροφίμων και καλλυντικών
- Κανονιστική τοξικολογία και αξιολόγηση κινδύνου
- Περιβαλλοντική τοξικολογία και βιοπαρακολούθηση
- Ανάλυση βιοδεικτών και δεικτών οξειδωτικού στρες

Η εκπαιδευτική διαδικασία περιλαμβάνει διαλέξεις, σεμινάρια, εργαστηριακές ασκήσεις και την εκπόνηση διπλωματικής εργασίας σε συνεργασία με ερευνητικά κέντρα, πανεπιστήμια ή τον ιδιωτικό τομέα. Η πρακτική άσκηση κατά την πραγματοποίηση της πτυχιακής εργασίας

σε εργαστήρια του τμήματος ή αλλού αποτελεί ουσιώδες κομμάτι του προγράμματος και προσφέρει στους φοιτητές τη δυνατότητα να εφαρμόσουν στην πράξη τις θεωρητικές τους γνώσεις.

Επαγγελματικές Προοπτικές και Πραγματικότητα

Παρά το υψηλό επίπεδο της κατάρτισης, οι απόφοιτοι συχνά βρίσκονται αντιμέτωποι με την έλλειψη θεσμικής αναγνώρισης του επαγγέλματος. Ο όρος “τοξικολόγος” δεν είναι κατοχυρωμένος με αντίστοιχο επαγγελματικό δικαίωμα, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με τον φαρμακοποιό ή τον κτηνίατρο. Οι απόφοιτοι μπορούν να εργαστούν σε:

- Βιομηχανίες τροφίμων και ποτών, φαρμακευτικές εταιρείες, και εταιρείες καλλυντικών
- Διαγνωστικά εργαστήρια που διεξάγουν τοξικολογικές ή φαρμακοκινητικές αναλύσεις
- Δημόσιους οργανισμούς (ΕΦΕΤ, [ΕΟΦ](#), Υπουργείο Υγείας, Εγκληματολογικά εργαστήρια, Γενικό Χημείο Κράτους, [EFSA](#), [EMA](#), [ECHA](#))
- Ερευνητικά και ακαδημαϊκά ιδρύματα
- Καινοτόμες βιοτεχνολογικές επιχειρήσεις (start-ups)

Η αγορά εργασίας στην Ελλάδα δεν έχει ακόμη ενσωματώσει συστηματικά το επάγγελμα του τοξικολόγου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παντελής έλλειψη θέσεων για τοξικολόγους στα περιφερειακά εργαστήρια ελέγχου δημόσιας υγείας. Παρότι στην πράξη πολλοί τοξικολόγοι καλύπτουν κρίσιμους ρόλους, οι τίτλοι και οι προσλήψεις γίνονται συχνά υπό άλλες ειδικότητες (π.χ. βιολόγος, χημικός), με αποτέλεσμα να αποδυναμώνεται η ταυτότητα και η εξέλιξη του κλάδου.

Οι Προοπτικές του Κλάδου και η Διεθνής Εμπειρία

Σε διεθνές επίπεδο, η τοξικολογία αποτελεί επάγγελμα με σαφές πεδίο και δυναμική. Στη Γερμανία, τη Σουηδία και την Ολλανδία, για παράδειγμα, οι τοξικολόγοι αποτελούν οργανικό κομμάτι των οργανισμών υγείας και περιβάλλοντος. Στην Ευρωπαϊκή Αρχή για την Ασφάλεια των Τροφίμων (EFSA), η παρουσία τοξικολόγων είναι απαραίτητη. Επιπλέον, η πιστοποίηση ως “Registered Toxicologist (ERT)” από την EUROTOX αποτελεί προαπαιτούμενο για συγκεκριμένες θέσεις σε διεθνείς οργανισμούς και ρυθμιστικές αρχές.

Για την Ελλάδα, η θεσμική αναγνώριση του τοξικολόγου μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός ανάπτυξης και προστασίας της δημόσιας υγείας. Η δημιουργία ενός επαγγελματικού συλλόγου τοξικολόγων ή η ένταξη των αποφοίτων σε επίσημα μητρώα θα μπορούσε να βοηθήσει στην καθιέρωση του επαγγελματικού τους ρόλου και να διευκολύνει τη συμμετοχή τους σε κρατικά και ιδιωτικά έργα.

Από τη Θεωρία στην Πράξη: Η Περίπτωση της FOODOXYS

FoodOxys

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αξιοποίησης των γνώσεων τοξικολογίας σε εφαρμοσμένο επίπεδο αποτελεί η [FoodOxys PC](#), μία καινοτόμος εταιρεία τεχνολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Ιδρύθηκε από επιστήμονες με εξειδίκευση στη βιοχημική τοξικολογία και δραστηριοποιείται στην αξιολόγηση βιολογικών δεικτών σχετιζόμενων με το οξειδωτικό στρες, την αντιοξειδωτική ικανότητα, αλλά και την τοξικότητα διατροφικών παραγόντων.

Η εταιρεία έχει αναπτύξει πρότυπες υπηρεσίες, μεταξύ των οποίων:

- Προσδιορισμός αντιοξειδωτικής ικανότητας τροφίμων και συμπληρωμάτων
- Εξειδικευμένα τεστ αίματος για την αξιολόγηση της μεταβολικής κατάστασης
- Εφαρμογή διατροφογονιδιωμικής ανάλυσης με βάση γονιδιακές παραλλαγές
- Πιστοποίηση τροφίμων με βάση την επιστημονικά τεκμηριωμένη βιοδραστικότητα (AFQ Certification)

Το μοντέλο της FoodOxys αποδεικνύει ότι η τοξικολογία μπορεί να εφαρμοστεί με καινοτόμο τρόπο, συμβάλλοντας στην εξατομικευμένη διατροφή, την πρόληψη και την επιστημονικά τεκμηριωμένη πληροφόρηση του καταναλωτή.

Ο Ρόλος της Τοξικολογίας στο Μέλλον

Η τοξικολογία του μέλλοντος συνδέεται όλο και περισσότερο με την ακριβή πρόληψη και την εξατομικευμένη προσέγγιση στην υγεία.

Η αξιοποίηση big data, η τεχνητή νοημοσύνη και η ενσωμάτωση γονιδιακών πληροφοριών δημιουργούν νέες απαιτήσεις και προκλήσεις. Οι τοξικολόγοι καλούνται να συμμετέχουν σε ομάδες αξιολόγησης για νέες ουσίες, σε δοκιμές ασφαλείας φαρμάκων ή σε εναλλακτικές μεθόδους δοκιμών χωρίς τη χρήση ζώων.

Παράλληλα, η περιβαλλοντική κρίση και η ρύπανση από μικροπλαστικά, βαρέα μέταλλα και ενδοκρινικούς διαταράκτες, καθιστούν τον ρόλο του τοξικολόγου απαραίτητο στη χάραξη στρατηγικής για ένα βιώσιμο και ασφαλές μέλλον. Οι ερευνητικές ευκαιρίες αυξάνονται, ειδικά για όσους τολμούν να συνδυάσουν την επιστημονική τους κατάρτιση με την επιχειρηματικότητα ή τη διεθνή συνεργασία.

Συμπέρασμα

Η τοξικολογία στην Ελλάδα είναι ένας κλάδος με σημαντικό επιστημονικό βάθος, αλλά με ανεκμετάλλευτες δυνατότητες. Το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας παρέχει ισχυρά ακαδημαϊκά θεμέλια και επαγγελματικές δεξιότητες. Η Πολιτεία, η ακαδημαϊκή κοινότητα και οι επαγγελματίες του χώρου καλούνται να διαμορφώσουν ένα ενιαίο πλαίσιο που θα εξασφαλίζει την αναγνώριση, τη διαρκή επιμόρφωση και την ενεργή συμμετοχή των τοξικολόγων σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής. Μόνο έτσι η επιστήμη της τοξικολογίας θα μπορέσει να ασκήσει τον πλήρη κοινωνικό και επιστημονικό της ρόλο, κάτι που όλο και περισσότερο χρειάζεται η σύγχρονη εποχή που ζούμε.

Εμείς οι Έλληνες

Ρίζες και Ορίζοντες

**Από τη Σαλαμίνα στην
Ψηφιακή Εποχή**

Ο ελληνισμός στη Ρωσία, στην ΕΣΣΔ και στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ¹

Διονύσιος Καλαμβρέζος
Μέντορας ΑΛΛΗΛΟΝ
Πρώην Πρέσβυς της Ελλάδας στο Βέλγιο
[Dionyssios Kalamvrezos | LinkedIn](#)

Το άρθρο εξετάζει τις εγκαταστάσεις των Ελλήνων στο ρωσικό/σοβιετικό χώρο, συμπεριλαμβανομένων των γηγενών Ελλήνων της Κριμαίας και της Μαριούπολης, των Ελλήνων μετοίκων, ιδίως μετά από ρωσοτουρκικούς πολέμους τον 18ο και 19ο αιώνα, και των προσφύγων, ιδίως της περιόδου 1915-1922, από τον Πόντο και την Ανατολία. Εξετάζονται οι κρίσεις μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ μετά το 1991 και οι επιπτώσεις τους επί των ομογενών, καθώς και οι ελληνικές πολιτικές και μέτρα υπέρ των ομογενών.

Οι μετοικεσίες των Ελλήνων προς τις ρωσικές ηγεμονίες που είχαν αναδυθεί από τη σταδιακή υποχώρηση της μογγολικής κατάκτησης ξεκίνησαν μετά την Άλωση προς το τέλος του 15ου αιώνα, αρχικά σε περιορισμένη έκταση, και συνεχίστηκαν, σε διαφορετικούς ρυθμούς και ένταση, το επόμενο διάστημα, μέχρι και το 1922, όταν οι Έλληνες κατέφευγαν πλέον είτε ως μέτοικοι είτε ως πρόσφυγες στα ρωσικά εδάφη.

Οι μετοικεσίες είχαν τόσο πολεμικά και πολιτικά αίτια, όσο και οικονομικά και κοινωνικά. Οι Έλληνες περιοχών της οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά και άλλων περιοχών, όπως των Ιονίων νησιών, άλλοτε ως μέτοικοι, άλλοτε ως πρόσφυγες, κατέφευγαν στην ομόδοξη Ρωσία, επειδή οι συνθήκες ζωής τους ήταν εξαιρετικά δύσκολες στους γενέθλιους τόπους, αλλά και αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής, συμμετέχοντας στα εποικιστικά προγράμματα της ρωσικής αυτοκρατορίας.

Ήδη οι **σχέσεις Ρώσων (Ρως) και Ελλήνων** είχαν διαμορφωθεί και εδραιωθεί τον 9ο-11ο αιώνα. Οι Ρώσοι πραγματοποίησαν το διάστημα αυτό επιδρομές κατά του Βυζαντίου, αρχίζοντας από το 860, αλλά ταυτοχρόνως συνήψαν πολλές εμπορικές συμφωνίες. Μεταξύ 863-874, έλαβε χώρα ο πρώτος μερικός εκχριστιανισμός των Ρώσων από τους Βυζαντινούς. Το 879-882 συγκροτήθηκε το κράτος της Κιεβικής Ρωσίας (Κιέβσκαγια Ρους) από τον Ολέγκ. Σημαντική είναι η επίσκεψη στην Κωνσταντινούπολη το 957 της Όλγας, Αντιβασιλέως τότε της Κιεβικής Ρωσίας και η βάφτισή της ως χριστιανής με ανάδοχο τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Γ΄ Πορφυρογέννητο. Το 988, μετά την πρόσκαιρη κατάληψη της Χερσονήσου, βυζαντινής κτήσης στην Κριμαία, ο Βλαδίμηρος, που είχε βοηθήσει τον Βασίλειο Β΄ Βουλγαροκτόνο κατά ανταρσίας στρατηγών του, παντρεύτηκε την αδελφή του, Άννα Πορφυρογέννητη και δέχθηκε ως επίσημη θρησκεία του κράτους του την ορθόδοξη χριστιανική πίστη. Βυζαντινοί ιερείς μετέβησαν στη Ρωσία και βάπτισαν κατά χιλιάδες τους κατοίκους του Κιέβου στο Δνεύπερο. Η απόφαση είχε πολιτικές και εμπορικές στοχεύσεις και αποτελέσματα. Ενδεχομένως έπαιξε ρόλο και το έργο των Κυρίλλου και Μεθόδιου, που μετά τον εκχριστιανισμό των Σλάβων της Μοραβίας και των Βουλγάρων το 863-864 είχαν προβεί στη δημιουργία του "κυριλικού" αλφαβήτου και σε μεταφράσεις χριστιανικών και ελληνικών κειμένων στα σλαβονικά. Τα κείμενα αυτά έφεραν σε επαφή τους Ρώσους με την ελληνική φιλοσοφία και επιστήμη και δημιούργησαν τη βάση της δικής τους πολιτιστικής ανάπτυξης. Η ναυτική επίθεση των Ρώσων το 1043 ήταν η τελευταία

ρωσο-βυζαντινή σύγκρουση και καταγράφεται από τον Μιχαήλ Ψελλό. Στοιχείο της συνθήκης ειρήνης είναι η γάμος του Βσεβολόντ, γιου του ηγεμόνα του Κιέβου Γιαροσλάβ Α΄, με την Αναστασία, κόρη του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου. Έκτοτε, οι Ρώσοι παρέμειναν για αιώνες υπό την πνευματική καθοδήγηση του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης, αλλά και υπό την πολιτιστική επιρροή του Βυζαντίου και μετά την παρακμή και διάλυση της Κιεβικής Ρωσίας το 12ο-13ο αιώνα και την ανάδειξη της Μόσχας ως του νέου ρωσικού κέντρου ισχύος. Ο γάμος της Ελληνίδας πριγκίπισσας Ζωής-Σοφίας Παλαιολόγου και του τσάρου Ιβάν Γ' της Ρωσίας, ενίσχυσε τις σχέσεις Ρωσίας και Ελλήνων και δημιούργησε και τη πολιτική θεωρία της Τρίτης Ρώμης.

Μετά την Άλωση έως τα μέσα του 18ου αιώνα, η παρουσία των Ελλήνων ήταν σχετικά εμφανής στον εκκλησιαστικό και πολιτιστικό τομέα, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τον Θεοφάνη τον Έλληνα και τον Μάξιμο τον Γραϊκό, που συνέβαλαν στη θεμελίωση του ρωσικού πολιτισμού και γραμμάτων, αλλά ποσοτικά, με την εξαίρεση των γηγενών Ελλήνων της Κριμαίας, οι αριθμοί τους ήταν περιορισμένοι. Επίσης σημειώθηκαν επιτυχείς μετοικεσίες εμπόρων από τα μέσα του 17ου αιώνα σε περιοχές της σημερινής κεντρικής και δυτικής Ουκρανίας που είχαν αποχωρήσει από το κοινό Πολωνολιθουανικό κράτος και είχαν ενωθεί με τη Ρωσία το 1654.

Μετοικεσίες μεγαλύτερης έκτασης πραγματοποιήθηκαν μετά από ρωσοτουρκικούς πολέμους, κυρίως του 18ου και 19ου αιώνα. Οι αρχικοί μέτοικοι προέρχονταν από όλα τα μέρη της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας και τα Ιόνια νησιά και κατευθύνονταν κυρίως σε νεοπακηθέντα εδάφη της ευρωπαϊκής Ρωσίας, Ουκρανίας και Βεσσαραβίας, μετά τις νίκες των Ρώσων κατά των Οθωμανών και τις συνθήκες του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή το 1774, του Ιασιού το 1792 κλπ.. Περαιτέρω ώθηση στις μετοικεσίες έδωσε η κατάκτηση της Κριμαίας το 1783 από την Αικατερίνη την Μεγάλη, η ίδρυση της Οδησού το 1794 κλπ. Κατά την περίοδο αυτή ο ελληνικός πληθυσμός αυξήθηκε σημαντικά, ενώ απέκτησε αξιόλογη κοινωνική και οικονομική ισχύ, τόσο σε παλαιότερα, όσο και σε νέα κέντρα, κυρίως της νότιας Ουκρανίας, της Κριμαίας και της νότιας Ρωσίας.

Μαζικό χαρακτήρα απέκτησαν οι μετοικεσίες μετά το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα έως την Οκτωβριανή Επανάσταση. Η περίοδος χαρακτηρίστηκε από τη μερική υποχώρηση και εκρωσισμό των Ελλήνων των αστικών κέντρων της ευρωπαϊκής Ρωσίας και τη μεγάλη αύξηση της ελληνικής παρουσίας, κυρίως ομογενών από τον Πόντο

και τη Μικρά Ασία, είτε μετοίκων είτε προσφύγων της περιόδου 1915-1922, ιδίως σε αγροτικές εγκαταστάσεις, στην Υπερκαυκασία και γειτονικές περιοχές της νότιας Ρωσίας, όπως το Κουμπάν και η Σταυρούπολη.

Έτσι, οι Έλληνες της Ρωσίας, με κριτήρια τον τόπο προέλευσης, τον χρόνο και τον λόγο μετοίκησης, το γλωσσικό ιδίωμα και τη μερική ή όχι αφομοίωση στο κυρίαρχο πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον, αποτελούσαν σχετικά ανομοιογενή πληθυσμό.

Η σταδιακή δημογραφική και πολιτιστική επικράτηση των Ελλήνων που προέρχονταν από τον Πόντο, εφόσον πολλοί αρχικοί μέτοικοι από άλλες περιοχές είχαν, κατά τη διάρκεια των αιώνων, είτε πλήρως εκρωσιστεί είτε αφομοιωθεί στο ρωσικό περιβάλλον, συνέβαλε αφενός στη σχετική ομογενοποίησή τους, αφετέρου στο να αποκαλούνται όλοι οι Έλληνες της Ρωσίας /ΕΣΣΔ, τόσο από μέρος της ιστοριογραφίας, όσο και από την ελληνική κοινή γνώμη, "Πόντιοι", πράγμα που δεν είναι ακριβές.

Οι Έλληνες είχαν θετική έως λαμπρή πορεία στη Ρωσία μέχρι το 1917 σε όλους τους τομείς, αποκτώντας μεγάλη πολιτική, οικονομική και κοινωνική ισχύ. Ο Καποδίστριας, οι Υψηλάντηδες, ο Λάμπρος Κατσώνης, οι αδελφοί Λειχούδη, ο Ευγένιος Βούλγαρις, ο Νικηφόρος Θεοτόκης, οι Ζωσιμάδες, ο Δόμπολης, ο Καπλάνης, ο Μαρασλής, ο Βαρβάκης κ.ά., είναι μόνο μικρός αριθμός Ελλήνων που έζησαν, συνδέθηκαν ή πραγματοποίησαν το μεγαλύτερο μέρος του έργου τους στη Ρωσία. Οι Έλληνες λόγω της οικονομικής και κοινωνικής ισχύος τους ανέπτυξαν σημαντική κοινωνική, φιλανθρωπική, εκπαιδευτική, και πολιτιστική δράση, η οποία δεν περιορίστηκε μόνο στην επικράτεια της Ρωσικής Αυτοκρατορίας αλλά επεκτάθηκε και στον ελληνικό χώρο, αργότερα δε στο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος.

Η πρώτη περίοδος μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση ήταν σχετικά ευνοϊκή όσον αφορά στις διάφορες ελευθερίες που απολάμβαναν οι εθνότητες που ζούσαν στην πολυεθνική χώρα, μεταξύ των οποίων και των Ελλήνων. Στη συνέχεια, μετά την κολλεκτιβοποίηση (μετά το 1929) και ιδίως κατά τις περιόδους των διώξεων και αναγκαστικών μετακινήσεων (1937- 38, 1942- 44, 1949) οι εξελίξεις ήταν ιδιαίτερα αρνητικές για τους Έλληνες της Ρωσίας/ΕΣΣΔ. Οι Έλληνες εντάχθηκαν από το τότε σοβιετικό σύστημα για διάφορους λόγους στους ενδεχόμενους εχθρούς του και υπέστησαν διώξεις, εξορίες και αναγκαστικές μετακινήσεις από τους τόπους διαμονής τους προς τη Σιβηρία, την Κεντρική Ασία και αλλού. Σημειώθηκε μεγάλη

οπισθοχώρηση της οικονομικής και κοινωνικής θέσης τους, ενώ τους δημιουργήθηκε ισχυρή αίσθηση αδικίας και ανασφάλειας.

Μετά τον θάνατο του Στάλιν το 1953 και κατά την περίοδο Χρουστσόβ (1955-64), αρκετοί εξαναγκαστικά μετακινηθέντες ομογενείς μπόρεσαν να επιτρέψουν στις αρχικές εστίες τους. Επίσης, χάρις στη ζωτικότητα, την αντοχή, την εποικοδομητική και παραγωγική παρουσία, τις καλές σχέσεις με όλες τις εθνικές ομάδες της ΕΣΣΔ, κατόρθωσαν να βελτιώσουν σχετικά τη θέση τους, χωρίς όμως να αποκατασταθούν πλήρως ως ισότιμοι πολίτες.

Κατά την περίοδο Μπρέζνιεβ (1964-1982), σημειώθηκαν εκ νέου διακρίσεις κατά των μικρών εθνοτήτων και εκρωσιστικές τάσεις, και αυτό δεν ευνόησε τη σημαντική περαιτέρω βελτίωση της θέσης των ομογενών.

Η σοβιετική περίοδος, με όλες τις ταλαιπωρίες και αντιξοότητες της, συνέβαλε περαιτέρω στην υποχώρηση της διάκρισης σε παλαιότερα εγκατασταθέντες στη Ρωσία "Ελλαδίτες" Έλληνες και σε μεταγενέστερα εγκατασταθέντες, "Ανατολίτες" Έλληνες και στην επικράτηση του νέου τύπου των "Σοβιετικών" Ελλήνων. Στον νέο τύπο, στον οποίο επικρατούσε πολιτιστικά και δημογραφικά το ποντιακό στοιχείο, οι διώξεις, εξορίες και αναγκαστικές μετακινήσεις είχαν συμβάλει στην εξασθένηση της ιστορικής μνήμης και, για πολλούς, στην απώλεια της γλώσσας. Αλλά τα βασικά στοιχεία της κοινής καταγωγής και προσήλωσης προς το ελληνικό κράτος, ως σύγχρονου εκφραστή της ελληνικότητας, συνέβαλαν στη διατήρηση της ισχυρής συλλογικής τους ταυτότητας.

Το ζήτημα των ομογενών της ΕΣΣΔ, συμπεριλαμβανομένων των προσφύγων της Μικράς Ασίας και του Πόντου των ετών 1915-1922 που επιθυμούσαν να μεταβούν στην Ελλάδα και εγκλωβίστηκαν στη Ρωσία/ΕΣΣΔ, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '20, ιδιαιτέρως δε κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, είχε τεθεί, σχετικά, στο περιθώριο από πλευράς ελληνικών κυβερνήσεων για πολλούς πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους. Δυο αποστολές στη νότια Ρωσία και τον Καύκασο το 1919 υπό τον Καζαντζάκη και τον Σταυριδάκη συνέβαλαν τη διαμόρφωση και υλοποίηση ορισμένων πολιτικών και τη μεταφορά στην Ελλάδα μικρού σχετικά αριθμού προσφύγων.

Από την **ανάληψη της εξουσίας της ΕΣΣΔ από τον Μ.Γκορμπατσόβ (1985)** και την εγκαθίδρυση της Γκλάσνοστ (διαφάνεια) και της

Περεστρόϊκα (επανίδρυση), δημιουργήθηκαν νέες προοπτικές που επέτρεψαν στους Έλληνες την ανάληψη και ενίσχυση ομογενειακών πρωτοβουλιών για την προώθηση των δικαιωμάτων και των επιδιώξεών τους. Αρχικά, εκείνη την περίοδο πλειοψηφικό ήταν το ρεύμα υπέρ δημιουργίας ελληνικής αυτόνομης περιοχής στη νότια Ρωσία, το οποίο όμως στερήθηκε νοήματος μετά τις μαζικές παλιννοστήσεις προς την Ελλάδα και τη διάλυση της ΕΣΣΔ.

Κατά την ύστερη **Περεστρόϊκα (1988-1991)** και μετά τη **διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991** εξερράγησαν μείζονες ένοπλες συγκρούσεις, κυρίως εμφύλιοι πόλεμοι, αποσχιστικά κινήματα, εθνικιστικές και άλλες κρίσεις κατά την προσπάθεια των νέων κρατών να εμπεδώσουν την ανεξαρτησία τους, να διαμορφώσουν και να προβάλουν τη νέα εθνική-κρατική ταυτότητά τους, αλλά και κατά τον αγώνα των διαφόρων ελίτ και ομάδων για τη νομή της εξουσίας.

Μεγαλύτερες κρίσεις υπήρξαν οι κρίσεις και ο πόλεμος του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (1988-1994), οι κρίσεις στη Γεωργία, συμπεριλαμβανομένων των πολέμων της Νότιας Οσετίας (1991-2, 2008), της Αμπχαζίας (1992-3) και της εμφύλιας σύγκρουσης (1993-4), οι κρίσεις στη Μολδαβία (1992), κυρίως στην Υπερδνειστερία, οι διάφορες κρίσεις στη Ρωσία, κυρίως οι τσετσενικοί πόλεμοι (1994-6, 1999-2000) αλλά και άλλες κρίσεις στο Βόρειο Καύκασο, καθώς και οι κρίσεις στην Κεντρική Ασία, συμπεριλαμβανομένου του πολέμου στο Τατζικιστάν (1992-4).

Επίσης, ακολούθησαν μεγάλα προβλήματα οικονομικής και κοινωνικής φύσης, όπως η κατάρρευση των οικονομιών, η γενικευμένη ανασφάλεια και αβεβαιότητα, η αύξηση της φτώχειας, η προβληματική λειτουργία των κρατικών θεσμών, η υποχώρηση των συστημάτων υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, η χειροτέρευση των εκπαιδευτικών συστημάτων κλπ.

Οι ομογενείς δεν ενεπλάκησαν, ως μέρος, σε καμιά κρίση, υπέστησαν όμως τις επιπτώσεις των κρίσεων, όπως και οι άλλοι τ. Σοβιετικοί πολίτες, σε διάφορους βαθμούς, αναλόγως με τη χώρα/περιοχή που διέμεναν. Έτσι, πολλοί, ιδίως από χώρες της Υπερκαυκασίας, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους ως πρόσφυγες ή εσωτερικά εκτοπισμένοι ή σε αντίστοιχη κατάσταση.

Η διάλυση, πάντως, της ΕΣΣΔ απελευθέρωσε τους ομογενείς από την ιδιότητα του πολίτη με το μειωμένο καθεστώς και τις λιγότερες σχετικά δυνατότητες. Η ελεύθερη επικοινωνία και η δυνατότητα

μετάβασης στην Ελλάδα και οι διάφορες δράσεις της Ελλάδας υπέρ τους, έδωσαν στους ομογενείς μεγαλύτερες προοπτικές οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, σε σύγκριση με άλλα τμήματα του πληθυσμού των νέων κρατών, ενώ τους τόνωσαν το φρόνημα και την αυτοπεποίθηση. Επιπλέον οι καλές σχέσεις της Ελλάδας με τα κράτη που προήλθαν από τη διάλυση της ΕΣΣΔ και η πλεονεκτική θέση της Ελλάδας στο διεθνές πεδίο, ιδίως δε η ιδιότητά της ως μέλος της ΕΕ και του NATO, συνετέλεσαν στο να φέρουν τους ομογενείς σε ευνοϊκή θέση στις χώρες διαμονής τους.

Η Ελλάδα, για πολλούς λόγους, ήταν ανέτοιμη πριν και αμέσως μετά το 1991, να διαμορφώσει και να εφαρμόσει με αποτελεσματικότητα μια συνεκτική πολιτική και στρατηγική για τους ομογενείς της τ. ΕΣΣΔ, είτε όσους αποφάσισαν να παλιννοστήσουν στην Ελλάδα είτε όσους παρέμεναν στις εστίες τους.

Πάντως, σχετική προετοιμασία και απόκτηση εμπειρίας της Ελλάδας, σε πολιτικό, διοικητικό, γραφειοκρατικό, αλλά και κοινωνικό επίπεδο, κυρίως, όσον αφορά στις μετοικεσίες/παλιννοστήσεις, αποτελούσαν τα εξής: 1) η εκπόνηση του Προγράμματος Παλιννόστησης της ΑΤΕ, το 1978, με στόχο την παλιννόστηση 10.000 ομογενών από την ΕΣΣΔ στην Ελλάδα, σε περίοδο 8 ετών, 2) η υιοθέτηση της ΚΥΑ των Υπουργών Εσωτερικών και Δημόσιας Τάξης 106841/29.12.1982 περί του ελεύθερου επαναπατρισμού των πολιτικών προσφύγων του εμφυλίου, 3) οι σταδιακές μετοικεσίες στην Ελλάδα ομογενών από τη Ρωσία/ ΕΣΣΔ, ήδη από τη δεκαετία του '20.

Την κρίσιμη περίοδο πριν και μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ επικράτησε συναίνεση στην Ελλάδα ως προς τους **βασικούς στόχους μιας πολιτικής έναντι των ομογενών της τ.ΕΣΣΔ**, ήτοι:

- α) Την προώθηση, για διάφορους λόγους (αναπτυξιακούς, δημογραφικούς κλπ.), της παλιννόστησης στην Ελλάδα, όσων επιθυμούσαν.
- β) Την ενίσχυση του ελληνισμού της ΕΣΣΔ και αργότερα των χωρών της τ. ΕΣΣΔ για να παραμείνει στις εστίες του, με ενίσχυση από την Ελλάδα των δικαιωμάτων και των προοπτικών του, εφόσον θα μπορούσε να παίξει ένα σημαντικό ρόλο ως γέφυρα της Ελλάδας και των νέων χωρών, με προώθηση, τόσο των δικών του συμφερόντων, όσο και των ευρύτερων ελληνικών συμφερόντων ως ομάδα πίεσης/επιρροής.

Σταδιακά, ως συνεκτικότερη στόχευση της ομογενειακής πολιτικής έγινε δεκτή η απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας ή άδειας παραμονής και εργασίας στην Ελλάδα στους ομογενείς, που θα συνέχιζαν να παραμένουν μόνιμοι κάτοικοι στις χώρες διαμονής τους. Έτσι θα διατηρούσαν τα δικαιώματά τους στη χώρα καταγωγής, ενώ θα αποκτούσαν και ελληνική ιθαγένεια ή απρόσκοπτη δυνατότητα μετάβασης και παραμονής στην Ελλάδα. Όσοι επιθυμούσαν, μπορούσαν βέβαια να παλιννοστήσουν.

Τα μέτρα της Ελλάδας υπέρ των ομογενών μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- i) ad hoc μέτρα για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών και καταστάσεων υπέρ των ομογενών της Αρμενίας, της Γεωργίας, συμπεριλαμβανομένων των ομογενών της Αμπχαζίας, της Τσάλκας και της Νότιας Οσετίας, της Τσετσενίας και άλλων μικρότερων,
- ii) μέτρα σχετικά με την παλιννόστηση των ομογενών,
- iii) μέτρα για την ευρύτερη ενίσχυσή τους στις χώρες διαμονής τους, ήτοι δράσεις στο πολιτικό και κοινωνικό πεδίο, δράσεις στο εκπαιδευτικό και πολιτιστικό πεδίο και δράσεις σε αναπτυξιακό και οικονομικό πεδίο.

Τα ad hoc μέτρα, κυρίως, εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση μειζόνων κρίσεων. Τα κυριότερα εξ αυτών είναι οι διάφορες δράσεις υπέρ των ομογενών της Αρμενίας, ιδίως κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης του Ναγκόρνο-Καραμπάχ, μέτρα υπέρ των ομογενών της Γεωργίας, με αποκορύφωμα τη μείζονα ελληνική επιχείρηση της εποχής για τον απεγκλωβισμό των αποκλεισμένων ομογενών στην Αμπχαζία, ήτοι την επιχείρηση "Χρυσόμαλλο Δέρας" (1993), τα μέτρα υπέρ των ομογενών της Τσετσενίας κατά τη διάρκεια του πρώτου τσετσενικού πολέμου (1994-96), οι παρεμβάσεις υπέρ της Ομογένειας της Τσάλκας, ιδίως μετά το 2003.

Η αποτίμηση για αυτά είναι ιδιαίτερα θετική. Ειδικότερα η μεγαλύτερης έκτασης και σημασίας επιχείρηση "Χρυσόμαλλο Δέρας" υπήρξε παράδειγμα άριστου συντονισμού των αρμόδιων ελληνικών Υπηρεσιών και αποτελεσματικής συνεργασίας τους με τρίτα κράτη, διεθνείς οργανισμούς κλπ.

Η διαδικασία παλιννόστησης, όπως διαμορφώθηκε κυρίως την περίοδο 1989-90, αποτελούσε, σε πολλές περιπτώσεις, το κυριότερο μέτρο υπέρ των ομογενών. Η απόφαση πολλών ομογενών να παλιννοστήσουν οφείλεται τόσο στις θετικού χαρακτήρα επιδιώξεις

και στόχους τους, όπως η επιθυμία και πεποίθηση για καλύτερη ζωή στην Ελλάδα, στην οποία ζούσαν ήδη άλλοι συγγενείς, η εξασφάλιση καλύτερου μέλλοντος για τα παιδιά τους κλπ., όσο και στις αρνητικού χαρακτήρα καταστάσεις και προοπτικές στις χώρες διαμονής, όπως οι πολιτικές, οικονομικές και οικονομικές κρίσεις και έντονες συγκρούσεις, η επιθυμία να αποφύγουν την περαιτέρω απώλεια της γλώσσας τους, το αίσθημα του πολίτη με τα μειωμένα δικαιώματα της σοβιετικής περιόδου κλπ.

Οι παλιννοστήσεις άλλαξαν τον χάρτη των ομογενών της τ.ΕΣΣΔ. - Υπολογίζονται μεταξύ 463.399-528.899 όσοι είχαν τη βούληση να θεωρούνται ομογενείς κατά τη διάλυση της ΕΣΣΔ και μπόρεσαν να το προβάλουν. Βάσιμα, πάντως, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ήταν περισσότεροι, καθώς ορισμένοι, για κοινωνικούς και επαγγελματικούς λόγους, είτε δεν μπόρεσαν ή δεν θέλησαν να προβάλουν την ομογενειακή ιδιότητά τους είτε ήταν δύσκολο να την ανακτήσουν τυπικά. - Υπολογίζεται ότι το διάστημα 1990-2002 περί τις 184.349 ομογενείς μετέβησαν στην Ελλάδα και Κύπρο (154.349+30.000 περίπου, αντίστοιχα). Το πιθανότερο είναι ότι ο συνολικός αριθμός τους ήταν μεγαλύτερος, καθώς η σχετική απογραφή ομογενών από την τ. ΕΣΣΔ στην Ελλάδα του 2000, σύμφωνα με την οποία οι παλιννοστήσαντες είναι 154.349, δεν κατέγραψε, ως προαιρετική, όλους τους ομογενείς - Εκτιμάται ότι οι ομογενείς που παρέμεναν στις χώρες της τ. ΕΣΣΔ (2024) ήταν μεταξύ 279.050-344.550.

Ορισμένες χώρες, όπως το Καζακστάν και η Γεωργία, υπέστησαν σημαντική μείωση του ομογενειακού πληθυσμού τους. Σημειώθηκαν, επίσης, εσωτερικές μετακινήσεις των ομογενών από ορισμένες χώρες ή περιοχές προς άλλες, μετά το 1991.

Η ψήφιση του **N. 2790/2000 για την "Αποκατάσταση των παλιννοστούντων ομογενών από την τέως Σοβιετική Ένωση και άλλες διατάξεις"** τροποποίησε το πλαίσιο της παλιννόστησης, με στόχο τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ομογενών τόσο στη χώρα διαμονής τους, όσο και στην Ελλάδα. Βασικά στοιχεία του είναι: (α) η δυνατότητα χορήγησης ελληνικής ιθαγένειας στους ομογενείς που ζουν στις χώρες της τ.ΕΣΣΔ, χωρίς κατ' ανάγκη να έρθουν να κατοικήσουν μόνιμα στην Ελλάδα, (β) η χορήγηση Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς (ΕΔΤΟ), το οποίο επέχει θέση άδειας παραμονής και εργασίας του ομογενούς στην ελληνική επικράτεια, στους ομογενείς που δεν επιθυμούν να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια.

Όμως, η εφαρμογή του νέου νόμου, που υπέστη βελτιωτικές τροποποιήσεις, αντιμετώπισε δυσχέρειες και καθυστερήσεις.

Η Ελλάδα έλαβε διάφορα μέτρα για την **ενίσχυση των ομογενών στις χώρες διαμονής τους**. Βασική στόχευσή τους ήταν η βελτίωση της κατάστασης και των προοπτικών των ομογενών, αλλά σε ένα πλαίσιο καλών σχέσεων και συνεργασίας με τις χώρες διαμονής.

Πολλές παρεμβάσεις αποσκοπούσαν στην ανάδειξη της σημασίας και του ρόλου τους στις χώρες διαμονής τους. Η Ελλάδα συνέβαλε στην ενίσχυση της **συλλογικής δράσης των ομογενών**, μέσω της αρωγής προς συλλόγους και Ομοσπονδίες συλλόγων. Τόσο λόγω της αρωγής αυτής, όσο και της νέας ελευθερίας, οι ομογενειακοί σύλλογοι πολλαπλασιάστηκαν μετά το 1991.

Μέσω των ομογενειακών συλλόγων, διάφοροι άλλοι δημόσιοι φορείς, πέραν των κρατικών υπηρεσιών, όπως η Τοπική Αυτοδιοίκηση, ιδρύματα, ινστιτούτα, ελληνικοί σύλλογοι και οργανισμοί και άλλοι φορείς της κοινωνίας των συνέβαλαν στην ενίσχυση της Ομογένειας.

Μετά το 1991, στη Ρωσία και στις άλλες χώρες της τ. ΕΣΣΔ, η **άσκηση πίεσης/ επιρροής (lobbying)** έχει χρησιμοποιηθεί από τους ομογενείς, με διάφορους τρόπους, όπως αποστολή επιστολών και υπομνημάτων για θέματα που ενδιαφέρουν την Ελλάδα προς τις κεντρικές και τοπικές Αρχές, προφορικές παρεμβάσεις κλπ., πράγμα που ενίσχυσε η ελληνική πλευρά..

Ένα από τα βασικά αιτήματα των ομογενών, ήδη από την Περestroϊκία, το οποίο προβάλλεται μέχρι σήμερα, είναι η **αποκατάστασή τους από τις αβάσιμες κατηγορίες**, που είχαν αποτελέσει τη βάση για τον εκτοπισμό τους κυρίως στην Κεντρική Ασία και Σιβηρία την περίοδο 1937-1949, η αναγνώριση του παράνομου χαρακτήρα του εκτοπισμού και η άρση των σχετικών αποφάσεων των σοβιετικών οργάνων. Παρά τις πολλές προσπάθειες των ομογενών, με τη σχετική αρωγή της ελληνικής πλευράς, αυτό δεν έχει πραγματοποιηθεί μέχρι στιγμής, παρά μερικά.

Η ελληνική πλευρά παρότρυνε και ενίσχυσε τους ομογενείς να επιδιώξουν μεγαλύτερη **εκπροσώπηση στα κοινοβούλια των χωρών τους**, αλλά και στη διοίκηση, και τους παρέσχε ενίοτε άμεση και έμμεση υποστήριξη.

Τα μέτρα υπέρ της **διδασκαλίας ελληνικών στις χώρες** της τ. ΕΣΣΔ μετά το 1991 συνάγεται ότι είχαν κάποια θετικά αποτελέσματα. Η Ελλάδα προώθησε τη δημιουργία και ενίσχυση του απαραίτητου διμερούς πλαισίου με τις χώρες της τ. ΕΣΣΔ και τα ελληνικά εντάχθηκαν σε ορισμένα σχολεία. Η προαιρετική διδασκαλία παρουσιάζει, πάντως, δυσκολίες και αδυναμίες και δεν αφήνει πολλά περιθώρια για σημαντικά και ποιοτικά αποτελέσματα. Ο αριθμός των ομογενών μαθητών παραμένει πολύ μικρός σε σχέση με το συνολικό αριθμό των ομογενών στις διάφορες χώρες.

Οι διάφορες **ελληνικές πολιτιστικές δράσεις** (Πολιτείας και κοινωνίας) στις χώρες της τ. ΕΣΣΔ αποσκοπούσαν στην επανασύνδεση των ομογενών με την Ελλάδα και τη γνώση του παλαιότερου και σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού, την ενδυνάμωση της εθνικής τους ταυτότητας και την ενίσχυση του κύρους τους στις τοπικές κοινωνίες.

Οι διάφορες ελληνικές πρωτοβουλίες υπέρ της **ανάπτυξης των οικονομικών σχέσεων** με τις χώρες της τ. ΕΣΣΔ, με έμφαση και στο σχετικό ρόλο των ομογενών, είτε οργανώνοντας επιχειρηματικά συνέδρια ή συναντήσεις είτε συμπεριλαμβάνοντας συχνά τις οικονομικές πτυχές στις διμερείς διαβουλεύσεις, αλλά δεν είχαν σημαντικά άμεσα και απτά αποτελέσματα.

Οι ελληνικές **αναπτυξιακές δράσεις** σε πολλές χώρες της τ.ΕΣΣΔ, τουλάχιστον πριν το 2010, εκτιμάται ότι, αφενός καθιστούσαν περισσότερο συμπαθείς τους ομογενείς στο τοπικό περιβάλλον τους, αφετέρου και οι ίδιοι συχνά αποκόμιζαν, άμεσα ή έμμεσα, σχετικά οφέλη.

Η **κατάσταση των ομογενών σήμερα, περίπου 35 χρόνια** μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, ποικίλλει. Σε χώρες όπου υπήρξε μεγαλύτερη σταθερότητα, οικονομική πρόοδος, πιο επιτυχημένες μεταρρυθμίσεις, η κατάστασή τους είναι καλύτερη και παρατηρήθηκε αύξηση του ομογενειακού πληθυσμού, καθώς μετακινήθηκαν εκεί ομογενείς από άλλες περιοχές. Σε χώρες με λιγότερη σταθερότητα, κρίσεις, οικονομικά προβλήματα η κατάσταση των ομογενών είναι δύσκολη και σε ορισμένες περιπτώσεις παραμένει έντονη η επιθυμία μόνιμης ή προσωρινής μετάβασης στην Ελλάδα.

Οι ομογενείς έχουν πλέον **πραγματιστικές προσεγγίσεις**, σε αντίθεση με την πρώτη μετασοβιετική περίοδο, όταν συχνά η εξιδανίκευση της Ελλάδας, η διαφορά κουλτούρας, οι αυξημένες

προσδοκίες κ.λπ. είχαν δημιουργήσει αρκετά προβλήματα.

Σε γενικές γραμμές, οι ομογενείς είναι **πλήρως ενταγμένοι στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή των χωρών που κατοικούν**. Είναι πλήρως αποδεκτοί ως σύνολο στοιχείο. Σε αρκετές χώρες έχουν οικονομική και κοινωνική βαρύτητα και είναι επιτυχημένοι επιχειρηματίες κ.λπ.

Σε όλες τις χώρες είτε μέσω ειδικής νομοθεσίας για **μειονότητες/εθνότητες** είτε μέσω **διατάξεων του Συντάγματος** υπάρχει σε γενικές γραμμές προστασία των δικαιωμάτων και του καθεστώτος τους. Γενικά δεν έχουν σημειωθεί διακρίσεις εναντίον τους.

Πάντως, οι γενικότερες αλλαγές μετά το 1991 ενίοτε επηρέασαν το καθεστώς των ομογενών, οι οποίοι ενώ κατά κανόνα εντάσσονταν στη ρωσόφωνη κοινότητα της περιοχής τους.

Οι ομογενείς εκδηλώνουν τη δυσaráσκειά τους, συχνά έντονη, για τους **πολύ αργούς ρυθμούς υλοποίησης του Ν 2790/2000, που αρχικά είχαν εκλάβει την καλύτερη για αυτούς λύση**.

Είχαν σημειωθεί επιστροφές παλιννοστησάντων ομογενών μετά την έκρηξη της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, μετά το 2010, κυρίως προς τη Ρωσία.

Σημειώθηκε, σε πολλές περιπτώσεις, στασιμότητα ή και σχετική **μείωση του αριθμού των μαθητών στις τάξεις των ελληνικών** είτε σε σαββατοκυριακάτικα είτε ενταγμένα τμήματα μετά, ιδίως, την οικονομική κρίση στην Ελλάδα (2010).

Η ιστορική μνήμη και η αναγνώριση του καλλιτεχνικού, επιστημονικού κ.λπ. έργου ομογενών, σημαντικών στον τομέα τους σε κρατικό (και πριν σε πανσοβιετικό) επίπεδο, είτε διακριθέντων για την ειδικότερη προσφορά τους, χαρακτηρίζει τους ομογενείς. Σημειώνεται ενδεικτικά η ονομασία του ελληνικού πολιτιστικού κέντρου της Τιφλίδας σε «**Οδυσσεάς Δημητριάδης**», προς τιμήν του διεθνούς φήμης ομογενούς μουσικού και Διευθυντή ορχήστρας, η ονομασία σχολείου στην περιφέρεια Σταυρούπολης σε «**Νικόλαος Ματσουκατίδης**», προς τιμήν ομογενούς εκπαιδευτικού που αφιέρωσε τη ζωή του στην προώθηση των ελληνικών, η ονομασία του νέου σχολείου του Μπεσλάν, που οικοδομήθηκε με δαπάνη της ελληνικής και νορβηγικής κυβέρνησης, σε «**Ιωάννης Κανίδης**»

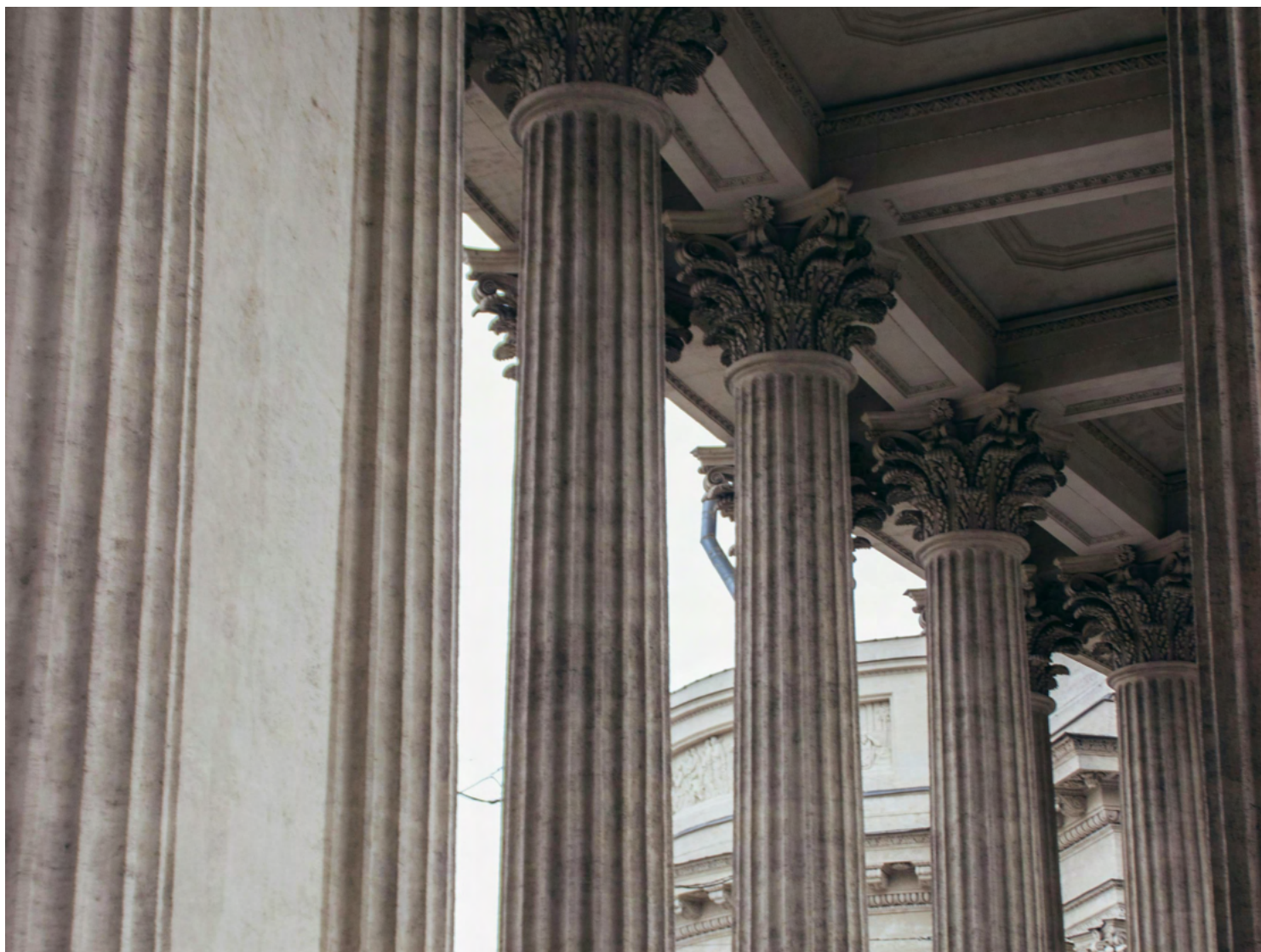
προς τιμήν του ομογενούς δασκάλου που σκοτώθηκε κατά την τρομοκρατική επίθεση στο σχολείο της πόλης κ.λπ. Επίσης επισημαίνεται ο σεβασμός των ομογενών προς γενικά διακριθέντες, όπως ο Γαβριήλ Ποπόβ, πρώην Δήμαρχος Μόσχας, ο φιλόσοφος Θεοχάρης Κεσσίδης, ο αρχαιολόγος Βίκτορ Σαρηγιαννίδης, ο αστροναύτης Φιοντόρ Γκιουρτσίν κ.λπ.

Όπως είχαν δείξει οι κρίσεις στη Νότια Οσετία το 2008, στην Κιργιζία το 2010, στην Ουκρανία το 2014 και η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022, αλλά και οι δύο πόλεμοι του 2021 και 2023 του Ναγκόρνο Καραμπάχ, δεν εξέλιπαν οι κίνδυνοι εντάσεων και κρίσεων, που μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά και τους ομογενείς που ζουν στις χώρες της τ. ΕΣΣΔ.

Ειδικότερα, η τρέχουσα μείζων κρίση στην Ουκρανία από το 2022 και οι συναφείς κίνδυνοι επιβάλλουν την αποτελεσματικότερη ενίσχυση της ομογενειακής πολιτικής μας. Η κρίση στην Ουκρανία έχει ήδη και αναμένεται να έχει ακόμα περισσότερες και καταλυτικές

συνέπειες για την ενότητα της Ομογένειας της χώρας, που έχει ήδη χωριστεί σε όσους βρίσκονται σε περιοχές ελεγχόμενες από την κεντρική κυβέρνηση και όσους σε περιοχές κατεχόμενες από τη Ρωσία. Δεν μπορεί να υπολογιστεί, υπό τις τρέχουσες συνθήκες ούτε κατά προσέγγιση ο αριθμός αυτών των αναχωρησάντων για Ελλάδα ή Κύπρο και άλλες χώρες ομογενών. Εκτιμάται ότι στα χωριά περί τη Μαριούπολη και λοιπά μέρη στην Αζοφική, τώρα υπό ρωσική κατοχή, παραμένει σημαντικός αριθμός ομογενών. που κατά εκτιμήσεις που δεν μπορούν να διασταυρωθούν μπορεί να υπερβαίνουν τις 40-50.000.

Μείζον σύγχρονο ζήτημα για την Ομογένειά μας, όταν γράφονται αυτές οι γραμμές, είναι η διαμόρφωση ευέλικτων τρόπων αρωγής των ομογενών που έχουν άμεσα ή έμμεσα υποστεί τις συνέπειες της ρωσικής εισβολής και του πολέμου στην Ουκρανία, στο πλαίσιο εννοείται των ευρύτερων πολιτικών μας, και η ενεργός παρουσία της χώρας μας.

Ex-Libris

Λήμματα για μεγάλους της Όλγας Μ. Φωτεινού

Επιμέλεια: Χρήστος Μπεζιρτζόγλου

Λήμματα για μεγάλους της Όλγας Μ. Φωτεινού

Λίγα λόγια για τη συγγραφέα

Όλγα Μ. Φωτεινού

[Olga Fotinou | LinkedIn](#)

Η Όλγα Φωτεινού γεννήθηκε στην Αθήνα και σπούδασε δημόσιο δίκαιο και πολιτικές επιστήμες στο Πολιτικό Τμήμα της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Παράλληλα, έκανε σπουδές Γαλλικής Φιλολογίας στο Παρίσι. Ακολούθησε μια επταετία στο Λονδίνο, όπου εργάστηκε ως εκπαιδευτικός, ενώ ταυτόχρονα εξειδικεύτηκε στη διδασκαλία της Αγγλικής. Επέστρεψε στην Αθήνα για μια τετραετία, υποκύπτοντας στις σειρήνες της νοσταλγίας, όπου εργάστηκε ως ελεύθερος επαγγελματίας στον τομέα της μετάφρασης και της διδασκαλίας ξένων γλωσσών. Οι δυσκολίες του επιχειρηματικού πονήματος εν Ελλάδι διευκόλυναν την απόφαση να ξεκινήσει εργασία στα ευρωπαϊκά όργανα στις Βρυξέλλες τον Σεπτέμβριο του 1999. Για τα επόμενα εικοσιέξι χρόνια, υπηρέτησε με συνέπεια και νηφαλιότητα την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Εξακολουθεί να ζει στο Βέλγιο παρόλο που το νόστιμον ήμαρ παραμένει πάντα ανοιχτή επιλογή.

Λίγα λόγια για το βιβλίο **Λήμματα για μεγάλους**

Θα ορκιζόμουν ότι ο τίτλος του πρώτου βιβλίου της Όλγας Φωτεινού θα ήταν «Τα κρυφά δίπολα της ζωής μας». Είναι ένα βιβλίο ευκολοδιάβαστο αλλά με βαθυστόχαστες σκέψεις. Αποτελείται από εικοσιτέσσερα λήμματα, παρουσιασμένα με έντονα θεατρικό τρόπο μέσα από μικρές αλλά μεστές ιστορίες, βασισμένες εν πολλοίς σε παιδικά βιώματα και ιδιαίτερες θύμησης του ευρύτερου οικογενειακού περιγύρου. Μέσα από την αθωότητα της ανήλικης αφηγήτριας, το βιβλίο ρίχνει στην ουσία μια κριτική ματιά στην ελληνική κοινωνία της δεκαετίας 1960-1970, το όλον δωσμένο με τη γλωσσική μαεστρία της συγγραφέως, που ισορροπεί μεταξύ καθαρεύουσας και δημοτικής, αντηχώντας τις γλωσσικές ιδιαιτερότητες των ελληνικών εκείνης της δεκαετίας.

Ερωτήσεις

1. Στο βιβλίο σας αναφέρετε τόπους όχι απλώς ως γεωγραφική έννοια, αλλά ως χώρους με κρυφό νόημα και ιδιαιτερότητες. Ενδεικτικά αναφέρω γειτονιές της Αθήνας (Πατήσια, Γαλάτσι, Κολωνάκι, Ομόνοια, Μεταξουργείο), μέρη παραθερισμού (Κύμη και Νέος Πύργος Ευβοίας, Ζούμπερι, Λούτσα), μέρη μακρινά εντός συνόρων (Κρήτη, Γυάρος, Βαρδούσια, Δίβρη) αλλά και εκτός Ελλάδος (Λονδίνο, Νιου Ζέρσεϊ και Μινεσότα Αμερικής, Σκανδιναβία). Ποιος είναι εκείνος ο τόπος που έχει στιγματίσει τις παιδικές αναμνήσεις της Όλγας;

Για τα παιδιά, η έννοια της φυσικής γεωγραφίας αποκτά νόημα μόνον εάν σχετίζεται με κάποιο δικό τους βίωμα ή αν έχουν αποκτήσει γνώση ενός τόπου μέσα από αξιακά χρωματισμένες περιγραφές ενηλίκων. Στην περίπτωση μου, λόγω των περιορισμένων ταξιδιωτικών εμπειριών που είχα σαν παιδί, η γνώση μου της ευρύτερης γεωγραφίας ήταν ό,τι άκουγα από τους μεγάλους γύρω μου, που μετέφεραν ομιχλώδεις και στερεοτυπικές εντυπώσεις εφόσον και οι ίδιοι δεν ήταν ιδιαίτερα πολυταξιδεμένοι. Στην μικροαστική Αθήνα της δεκαετίας 60-70 που μεγάλωσα, τα ταξίδια ήταν προνόμιο κυρίως των πλουσίων. Σαν παιδί, λάτρενα το κέντρο της Αθήνας, ιδιαίτερα το κομμάτι της Αιόλου και των παράδρομων μέχρι τη Μητροπόλεως, όπου υπήρχαν και όλες οι βιοτεχνίες ρούχων της πρωτεύουσας. Πηγαίναμε στο κέντρο με τον πατέρα μου για να ψωνίσουμε φθηνότερα και εκείνος, ως πλασιέ υφασμάτων, ήξερε τους πάντες και τα πάντα. Εκεί, ήταν ο κύριος του παιχνιδιού, κάτι που έχανε μόλις γυρίζαμε σπίτι, αφού οίκαδε επικρατούσε η απόλυτη κυριαρχία της μητέρας μου.

2. Μερικά από τα δίπολα που ανακάλυψα στο έργο σας είναι: ντόπιος και ξένος, υγιής και άρρωστος, ιδιωτικός και δημόσιος τομέας, ζωή και θάνατος, εθνοπροσύνη και κομμουνισμός, πάθη και εγκράτεια, νόμος και παρανομία, ηθική και ανηθικότητα, λογική και παραλογισμός. Πού οφείλεται ο διττός αυτός χαρακτήρας των αφηγήσεών σας; Μήπως αποτελούν κομμάτι της παιδικής ηλικίας, σε αντιδιαστολή με την πολυσχιδή σκέψη ενός ενήλικα;

Είναι σίγουρο ότι η έλλειψη εμπειριών, όπως στην περίπτωση ενός παιδιού, οδηγεί σε μια μανιχαϊστική θεώρηση των πραγμάτων, που βασίζεται σε σχήματα αντίθεσης των άκρων, χωρίς ενδιάμεσες αποχρώσεις. Όσο εμπλουτίζουμε τον κόσμο μας με εμπειρίες, τόσο λιγότερο απόλυτοι γινόμαστε στις κρίσεις μας.

Αυτή όμως η μανιχαϊστική θεώρηση μεταλαμπαδεύεται συχνά από

τους μεγάλους στα παιδιά για την καλύτερη χειραγώγησή τους. Για τη γενιά των γονιών μου, το ζητούμενο ήταν πώς να εξασφαλίσουν την υπακοή των παιδιών τους, οπότε η συνεχής αντιδιαστολή των άκρων δημιουργούσε φόβο και τελικά απέτρεπε την ανυπακοή.

Βέβαια, η ελληνική κοινωνία των παιδικών μου χρόνων ήταν πολύ πιο απόλυτη σε ένα μεγάλο αριθμό θεμάτων που θίγω στο βιβλίο μου: από το διαζύγιο και την ομοφυλοφιλία, στην ψυχασθένεια και το φρόνημα. Αποκορύφωμα της τεράστιας πόλωσης που διερρήγγυνε τον κοινωνικό ιστό ήταν φυσικά οι πολιτικές πεποιθήσεις. Έπρεπε να περιμένουμε πολλά χρόνια για να μην έχει ο χαρακτηρισμός “αριστερός-δεξιός” έναν αυθαίρετα νομοτελειακό χαρακτήρα.

Ευτυχώς για όλους μας, τα ήθη και οι αξίες της κοινωνίας μας έχουν εξελιχθεί σε έναν μεγάλο βαθμό και έτσι έχουν πια απαλειφθεί πολλές από τις αγκυλώσεις του παρελθόντος ως προς τη διαφορετικότητα ή τις προσωπικές ελευθερίες.

3. Εάν σας ζητούσαμε να μας προτείνετε να διαβάσουμε ένα βιβλίο – σύγχρονο ή κλασσικό - που θα μας ταξιδέψει και ένα που θα μας προβληματίσει, ποιες θα ήταν οι επιλογές σας;

Για μένα, ένα βιβλίο που σε ταξιδεύει είναι αυτό που μπορεί από την πρώτη σελίδα να σε ρουφήξει σαν οθόνη κινηματογράφου στην πραγματικότητά του μέχρι που να ξεχάσεις το ψητό στο φούρνο, την προγραμματισμένη τηλεδιάσκεψη με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας εκτός συνόρων, ή την παράκληση του κατοικίδιου για μια γρήγορη βόλτα γύρω απ’ το τετράγωνο. Αυτή την καταλυτική επίδραση έχει πάνω μου η γραφή του Γιάννη Ξανθούλη. [“Την Κυριακή έχουμε γάμο”](#) είναι ένα από τα αγαπημένα μου βιβλία του γιατί καταλύει το παρόν και το παρελθόν σε ένα ταξίδι ενηλικίωσης και προσωπικής ολοκλήρωσης.

Ένα βιβλίο που με προβληματίσε βαθιά ήταν το [“Purge”](#) της φινλανδο-εσθονής συγγραφέως Sofi Oksanen, που περιγράφει οδυνηρές πτυχές

της ιστορίας της Εσθονίας όταν προσαρτήθηκε στη Ρωσία το 1940 και διηγείται τις ανελέητες συνέπειες του εμπορίου λευκής σαρκός και σεξουαλικής βίας.

4. Ποιος από τους ανθρώπους – συγγενής ή γνωστός - που αναφέρετε στο βιβλίο ότι συναναστραφήκατε σας έχει εμπνεύσει περισσότερο και πώς;

Οι γονείς μου και η θεία μου, η αδελφή της μητέρας μου. Δεν θα μπορούσα να επιλέξω έναν από τους τρεις γιατί είχαν όλοι τους καθοριστική επίδραση πάνω μου, ο καθένας με τον τρόπο του: ο πατέρας μου με ευαισθητοποίησε σε κοινωνικά και πολιτικά θέματα, η μητέρα μου μου εμφύσησε την αγάπη για την πρόοδο και τον σεβασμό στην εργασία, ενώ η θεία μου πίστευε σε μένα άνευ όρων.

5. Όταν διάβαζα το βιβλίο νόμιζα ότι αναφερόταν στα δίπολα της ζωής μας. Τελικά πιστεύω ότι ο τίτλος του έπρεπε να είναι «Τόμος Α: Προσωπικές ιστορίες από τα χρόνια του Δημοτικού». Και η ερώτηση που έρχεται στα χείλη μου είναι: Πότε να περιμένουμε να διαβάσουμε τα επόμενα βιβλία με τις περιπέτειες της έφηβης Όλγας, της κοσμοπολίτισσας Όλγας (Παρίσι-Λονδίνο-Αθήνα) και τελικά της Όλγας των Βρυξελλών;

Παρόλο που τα “Λήμματα για μεγάλους” έχουν έντονα αυτοβιογραφικό χαρακτήρα, δεν νομίζω ότι το επόμενο βιβλίο θα κινηθεί στην χρονική συνέχιση της διήγησης στα χρόνια της εφηβείας, κυρίως γιατί τότε χάνουμε τον αυθορμητισμό και την αθωότητά μας. Με την κοινωνικοποίηση, που στην ουσία μας κάνει κομμάτι των αξιών και των πρακτικών μιας δεδομένης κοινωνίας, ατονεί και αυτό το αφιλτράριστο κριτικό πνεύμα που έχουν τα παιδιά. Βέβαια, ο διάλογος μεταξύ του χθες, του τώρα και του αύριο θα παραμένει πάντα κυρίαρχο στοιχείο των συγγραφικών μου αναζητήσεων, αλλά ποιος ξέρει πού θα με βγάλει ο δρόμος;

Μέντορες επιχειρηματικότητας

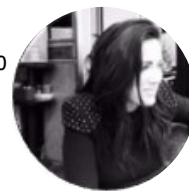
Δήμος Αναγνωστόπουλος

- ICT Consultant στη Danaos Management Consultants
- Προσφέρει καθοδήγηση σε νέους επαγγελματίες στον τομέα της τεχνολογίας, άτομα με μεταναστευτικές φιλοδοξίες προς τις ΗΠΑ, ενδιαφερόμενους για επιχειρηματικότητα και εταιρική εξέλιξη, καθώς και άτομα με κίνητρο να συμβάλουν στην ανάπτυξη της Ελλάδας
- Ελλάδα

Σοφία Μαστροκούκου

- Αναπληρωτής Καθηγητής στο University of Salerno
- Προσφέρει καθοδήγηση σε νέους με αναπηρία που επιθυμούν εταιρική σταδιοδρομία στην Ελλάδα ή το εξωτερικό (κυρίως στην κοινωνική επιχειρηματικότητα), καθώς και επιχειρηματίες και στελέχη που αναζητούν εργαλεία μάρκετινγκ ή ευρωπαϊκή εξέλιξη
- Ιταλία

Χρυσοσθένης Τάσλης

- CEO και Ιδρυτής της Eolida
- Παροχή συμβουλών σε όσους ενδιαφέρονται για την ίδρυση/ανάπτυξη startup και σταδιοδρομία στην Εκπαίδευση & Ανάπτυξη
- Αυστρία

Παντελής Λαμπριανίδης

- Διαπιστευμένος Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στον Διεθνή Οργανισμό Ναυσιπλοΐας
- Προσφέρει συμβουλές σε όσους επιδιώκουν καριέρα στη χάραξη πολιτικής της ΕΕ, με έμφαση στη ναυτιλία για τους πρώτους
- Λονδίνο

Μέντορες σπουδών και καριέρας

Ανδρέας Μασσούρας

- CEO και Ιδρυτής Saphetor SA
- Συμβουλές σε φοιτητές, που ενδιαφέρονται για σπουδές ή εργασία στην Ελβετία
- Ελβετία

Χρήστος Σακελλαρίου

- Δικηγόρος στη Fraport Greece
- Προσφέρει καθοδήγηση σε φοιτητές και νέους επαγγελματίες που ενδιαφέρονται στον τομέα των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών
- Ελλάδα

Τάσος Μπαγκέρης

- Συγγραφέας και πρώην Marketeer
- Προσφέρει συμβουλές σε φοιτητές και νέους επαγγελματίες που θέλουν να ασχοληθούν με επιχειρήσεις ή να κάνουν καριέρα στον χώρο των επιχειρήσεων και του Marketing
- Λονδίνο

Ελένη Βελετσάνου

- Δικηγόρος στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους
- Προσφέρει καθοδήγηση σε ενδιαφερόμενους στις Πρόγραμμα στις Ευρωπαϊκές Νομικές Σπουδές
- Ελλάδα

Μέντορες καριέρας

Αλεξάνδρα Μητσοτάκη

- Ceo και Ιδρύτρια του World Human Forum
- Προσφέρει συμβουλές σε Έλληνες του εξωτερικού που ενδιαφέρονται να επιστρέψουν στην Ελλάδα για σπουδές, έρευνα, διδασκαλία, ιδίως στους τομείς της μικροχρηματοδότησης, του πολιτισμού, του περιβάλλοντος και της εκπαίδευσης
- Ελλάδα

Παναγιώτης Αλεβαντής

- Συνταξιούχος Υπάλληλος Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- Προσφέρει καθοδήγηση σε νέους που ενδιαφέρονται στους τομείς της Ενέργειας, Πληροφορίας και Πολιτικής Προστασίας
- Ελλάδα

Θάνος Φαμπρίκης

- Εξυπηρέτηση πελατών στη Hellenic Duty Free
- Προσφέρει καθοδήγηση σε νέους που επιδιώκουν καριέρα σε πολυεθνικούς οργανισμούς και εταιρείες, παρέχοντας συμβουλές για τις σπουδές τους ή την επιλογή μεταπτυχιακού προγράμματος
- Ελλάδα

Ιωάννα Κοκορέ

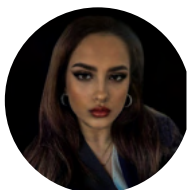
- Επίκουρος Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς
- Προσφέρει καθοδήγηση σε νέους που επιθυμούν να ενισχύσουν την ακαδημαϊκή τους κατάρτιση, σε επαγγελματίες που ενδιαφέρονται για σταδιοδρομία στην έρευνα και τη συμβουλευτική σε θέματα οικονομικής πολιτικής, χρηματοπιστωτικών και τραπεζικών
- Ελλάδα

Young mentors

Χριστίνα Ιωάννου

- Σύμβουλος επιχειρηματικής στρατηγικής
- Προσφέρει καθοδήγηση σε νέους επαγγελματίες που επιθυμούν να αναπτύξουν καριέρα στις Πολιτικές Υποθέσεις, τις Διεθνείς Σχέσεις και τα θεσμικά όργανα της ΕΕ
- Κύπρος

Ευάγγελος Μάριος Κέμος

- Σύμβουλος επιχειρηματικής στρατηγικής
- Προσφέρει καθοδήγηση σε νέους επαγγελματίες που επιθυμούν να αναπτύξουν καριέρα στις Πολιτικές Υποθέσεις, τις Διεθνείς Σχέσεις και τα θεσμικά όργανα της ΕΕ
- Κύπρος

Αντί Επιλόγου

In the pursue of Happiness: From Knowledge to Wisdom

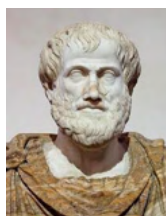

Χρήστος Μπεζιρτζόγλου
Μέντορας Καριέρας ΑΛΛΗΛΟΝ
Στέλεχος Ευρωπαϊκής Επιτροπής
[Christos Bezirtzoglou | LinkedIn](#)

Knowledge is knowing that a tomato is a fruit; Wisdom is knowing not to put it in a fruit salad.

The pursuit of happiness is a preoccupation for many people. It has become a movie¹ and it appears in the [US Declaration of Independence](#). Happiness is the state of prosperity, good luck or successful social status, it often includes wealth and other factors independent of wealth to varying degrees, such as joy and health.

Since [Aristotle](#), happiness has been usefully thought of as consisting of at least two aspects: hedonia (pleasure) and eudaimonia (a life well lived). Contemporary psychologists reference to eudaimonia as “meaning”, was expanded to include “engagements related to feelings of commitment and participation in societal life”.

However, technological advancement means today's generations are facing issues that no previous society has ever seen. The fourth industrial revolution and the pervasiveness of digital communication has changed the way people interact with their peers and perceive their reality.

People who achieve self-awareness have really high chances in finding a purpose and develop their character. These lead to [Eudaimonia](#), a life well-lived, embedded in meaningful values, together with a sense of engagement in that life. This is the Aristotelian ingredient of happiness.

Use things instead of Own things

Westerners see art as being created from nothing. Easterners believe that art already exists, and the job of the artist is simply to reveal it. Westerners think of an empty canvas where the artist need to add ideas, images and paint, whereas Easterners see an uncarved block of jade from where a sculpture is hidden and the work of the artist is to make it visible.

Western [classical music](#) sounds “right” following the addition of the sound from the many instruments of a huge orchestra, whereas an Indian classical [raga](#) discards superfluous sounds that obscure the “true music”.

In the West, we believe that success and happiness come by avoiding losses and accumulating more trophies (money, accomplishments, relationships, experiences, prestige, followers, possessions). In East, they believe that acquisitiveness leads to materialism and vanity, which derails the search for happiness by obscuring one's essential nature.

Art and Music mirrors Life. We need to chip away the jade boulder of our life until we find ourselves.

Answering the question “What is happiness?” [Thanasis Veggos](#) said the following phrase: “I had to grow old, my boy, to learn what is happiness. Ultimately, happiness is a pair of hands, two hands. The ones that will hug you, hold you, put you to sleep, pamper you, cook for you, caress you, and at the end of life “close your eyes”. Too many hands just withers you. It's a waste of time. You'll understand it as you get older!”

The happiness strategy of getting and owning and doing more and more has a name: the “bucket list.” Can the right formula for a happy life really be to add more and more, until death? The obvious answer is no, because the strategy becomes less effective over time since our success curve declines and the returns to our efforts diminish. After a while, you need constant success hits just not to feel like a failure. The rock band Rolling Stones represented musically this thought with their song “[I Can't Get No Satisfaction](#)”.

Love people and engage in conscious relationships

The idea of giving back to society, and in particular moving to instruction later in life, is a theme one finds in the great wisdom literatures from

¹The Pursuit of Happiness by Will Smith

East to West.

“Just as one uses a burning candle to light others with,” says the elderly archery teacher in Eugen Herrigel’s book [Zen in the Art of Archery](#), “so the teacher transfers the spirit of the right art from heart to heart, that it may be illuminated.”

[Cicero](#) wrote an open letter to his son, entitled [De Officiis](#), on the responsibilities of a decent person: “The old...should, it seems, have their physical labors reduced; their mental activities should be actually increased. They should endeavor, too, by means of their counsel and practical wisdom to be of as much service as possible to their friends and to the young, and above all to the state.”

Cicero believed three things, about older age: 1) That it should be dedicated to service, not goofing off; 2) Our greatest gift later in life is wisdom, in which learning and thought create a worldview that can enrich others; and 3) Our natural ability at this point is counsel: mentoring, advising, and teaching others, in a way that does not amass worldly rewards of money, power, or prestige.

At the same time, we are approaching a period of time when couple relationships are ready to go through a major redesign. The current paradigm isn’t working. People are unsatisfied and don’t know how to make relationships work.

But when two people come together with the intention of growth, the relationship strives towards something much greater than gratification. The partnership becomes a journey of evolution, and the two individuals have an opportunity to expand more than they could alone. Deep satisfaction and long-term fulfilment arise as a result.

From individual to collective growth as a couple. Growth that makes the world a better place.

Worship Eudaimonia for Thriving societies

It is not collecting extrinsic rewards (wealthy attachments such as money, power, pleasure, fame) that brings satisfaction, but rather achieving our intrinsic goals of sharing wisdom in the spirit of love and obtaining divine fulfilment from deep and enduring relationships.

Whereas the hedonic treadmill leaves us dissatisfied, finding our essential self will complete us as persons. We will then become Robin Sharma’s monk from the book [The Monk Who Sold His Ferrari: A Fable About Fulfilling Your Dreams And Reaching Your Destiny](#).

Worshipping the divine is a theme one finds in religious teachings from East to West.

Buddhists devised a practical guide, entitled the [Four Noble Truths](#), for dealing with troublesome attachments: 1) Life is suffering due to chronic dissatisfaction, 2) The cause of this suffering is craving, desire,

and attachment for worldly things, 3) Suffering can be defeated by eliminating this craving, desire, and attachment, and 4) The way to eliminate craving, desire, and attachment is by following the Noble Eightfold Path of Buddhism (The eightfold path consists of Right View, Right Intention, Right Speech, Right Action, Right Livelihood, Right Effort, Right Mindfulness and Right Concentration).

[The Ladder of Divine Ascent](#) or Ladder of Paradise (Κλίμαξ; Scala or Climax Paradisi) is a similar guide for ascetical treatise for monasticism in Eastern Orthodoxy and Roman Catholicism. It provides in thirty “steps” the means by which the highest degree of religious perfection may be attained.

However, we do not urge people towards an ascetic life (the renunciation of all worldly goods), but to recognise and act on our attachment to worldly things. The solution to the problem is to shed the attachments and redefine our desires. By doing so we enter the path of happiness and enlightenment.

Worldly rewards are not inherently evil and they can be definitively used for great good. These attachments have to be treated as “means” instead of “ends”. Money can be used to support the needs of people; power can be wielded to lift others up; pleasure leavens life; and fame can attract attention to the sources of moral elevation. A way of creating thriving communities.

Aristotle distinguished two practical virtues through we can search for happiness:

1. Art as the habit of knowing how to make tangible things, how to produce some external object; it includes the mechanical, the liberal, and the fine arts.
2. Prudence as the habit of knowing how to do things, how to direct activity that does not result in tangible products, for example, how to live a good life.

Because Eudaimonia is the journey you take, and not just an end state. It’s a journey that will help people to live the best kind of life. A journey that will assist them to live a life in their full human potential with virtue, excellence and meaning.

Ὅπερ ἔδει δείξαι – Quod erat demonstrandum

Aristotle meant happiness to be the complete flourishing of the human personality, the all-round activation of the main human possibilities. Employing our Knowledge in three ways:

Using Things - Loving People - Worshipping Eudaimonia
...and by living it we can turn it to Wisdom.
Thus accomplishing our eternal quest for Happiness!

*Η συγγραφή, για μένα, είναι σκέψεις που πηγάζουν από τα δάχτυλά μου.
(Writing, to me, is simply thinking through my fingers)*

[Ισαάκ Ασίμωφ](#)

Αμερικανός καθηγητής βιοχημείας και ένας από τους "Τρεις Μεγάλους" αγγλόφωνους συγγραφείς επιστημονικής φαντασίας, μαζί με τον [Ρόμπερτ Χάινλάιν](#) και τον [Άρθουρ Κλαρκ](#).

Facebook: www.facebook.com/ALLILONnet
Linkedin: www.linkedin.com/company/allilon
X: @ALLILONnet

ISSN 2732-7701